

РӯҲИ ИСЛОМ (Қисми аввал)

Китоби «Рӯҳи ислом» асосҳои дини

мубини исломро дар партави

Қуръону ҳадис ва пажӯҳишҳои

илмии нав баён намуда, каломии

илоҳӣ будани Қуръони карим ва

ҳаққонияти паёмбарии ҳазрати

Муҳаммад (с)-ро бо далоили илмӣ

бозгӯ менамояд.

<https://islamhouse.com/2811795>

- [РӯҲИ ИСЛОМ](#)
  - [ПЕШГУФТОР](#)

- МУҚАДДИМАИ
МУАЛЛИФ
- БАДБАХТӢ ВА
НОБАСОМОНИИ
ВАЗӢЯТИ ДИНИИ
МУСУЛМОНҲО
- КАСОНЕ, КИ ЧЕҲРАИ
ИСЛОМРО ЗИШТ ҚИЛВА
ДОДААНД
- Фасли аввал : МАӢНОИ
ИСЛОМ
- Фасли дуввум : Қуръони
КАРИМ
- Фасли сеюм :
МӢъқизоти илмии Қуръон
- Фасли чаҳорум : ДАЛОИЛИ
АҚЛИ БАР СИДҚ ВА
ҚАҲОНИЯТИ
МУҲАММАД (с)

РҶҲИ ИСЛОМ

(Таҳқиқ ва баррасӣ дар усули
Ислом, одоб ва аҳкоми он бо
равишу услуби илм ва фалсафа)
(Қисми аввал)

АФИФ АБДУЛФАТТОҲ ТАББОРА

—ТМ

Абӯбакри Ҳасанзода

Таҳия, тадвин, таҳричи оёту аҳодис.
баргардонӣ бо хатти кириллӣ ва
пешгуфтори

Абдулҳалим ОРИФӢ

Душанбе

«Ирфон»

2011

ББК 86.38+87.717

A-90

Бо ташхиси Кумита оид ба корҳои
динӣ назди

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

аз 16.06.2011 таҳти рақами 275 ба
чоп пешниҳод шуд.

Аз забони арабӣ тарҷумаи

Абӯбакри Ҳасанзода

Таҳия, тадвин, таҳричи оёту аҳодис,

баргардонӣ бо хатти кириллӣ ва
пешгуфтори

Абдулҳалим ОРИФӣ

Муқарриз

академик Мӯсо ДИНОРШОЕВ

Муҳаррирон

Абдушариф БОҚИЗОДА,
Сирочиддин ИКРОМӣ

Афиф Абдулфаттоҳ Таббора

А-90 Рӯҳи ислом. – Душанбе:
«Ирфон», 2011. – 600 сах.

Китоби «Рӯҳи ислом» асосҳои дини мубини исломро дар партави Қуръону ҳадис ва пажӯҳишҳои илмӣ нав баён намуда, каломӣ илоҳӣ будани Қуръони карим ва ҳаққонияти паёмбарии ҳазрати

Муҳаммад (с)-ро бо далоили илмӣ
бозгӯ менамояд

Ҳамчунин, эродҳо ва шубҳаҳоеро,
ки дар атрофи Ислом ангехта
шудаанд, баррасӣ намуда, бо санаду
далелҳои илмӣ бутлони онҳоро
собит менамояд.

Азбаски китоби мавриди назар бо
забони илм ва услуби равон таълиф
гардидааст, мутолиаи он барои
олимон, муҳаққиқони адён,
рӯшанфикрон ва оммаи васеи
хонандагон ғановати фарҳангӣ ва
дарёфти бесобиқа хоҳад буд.

А 0401000000-013 -2009

М501 (12) - 2009

ISBN 978-99947-63-33-

7

ББК

86.38+87.717

© таҳия аз Орифӣ А., 2011

Ба ифтихори бузургдошти

олими оламшумул, фақеҳи тавоно,

нобиғаи замон, пешвои аввалин

мазҳаби аҳли суннату ҷамоат

Имоми Аъзам Нӯъмон ибни Собит

(раҳматуллоҳи алайҳ) ба нашр

расид

Ба номи Худованди Бахшояндаи

Меҳрубон

ТАҚРИЗ

ба китоби «Рӯҳи ислом»-и Афифи
Таббора, ки

барои нашр ба хатти кириллӣ омода
шудааст

Китоби «Рӯҳи ислом»-и Афифи
Таббора аз беҳтарин таҳқиқот дар
мавзӯи исломшиносӣ аст. Он
чандин бор ба забони арабӣ таъбу
нашр гардида, ба забонҳои гуногуни
ҷаҳон низ борҳо тарҷума шудааст.
Ин китоб ба забони ҷасеҳи форсӣ
ҳам баргардон шудааст ва акнун ба
хатти кириллӣ барои ҷоп омода аст,
то хонандаи тоҷик низ аз он баҳра
бардорад.

Китоби мазкур бар тарихи зиёд
дорад, аз ҷумла:

– дар асоси таҳлили ҳамаҷонибаи сарчашмаҳои дараҷаи аввали дини мубини Ислом – Қуръони маҷид ва суннати набавӣ ва ҳамҷунин осори дигари мӯътабари исломӣ навишта шудааст;

– китоб бо назардошти дастовардҳои илми муосир (хусусан то солҳои 50-60-уми қарни гузашта) таълиф шудааст, ки барои созгордонистани усули умдаи дини мубини Ислом ва илми ҳозира камназир аст;

– бо назардошти ду моддаи ҷавуззикр китоб барои таҳкими шуури дини ноби исломӣ ва зудудани хурофоти гуногун дар

ҷомеаи мо мадрак ва манбаи бебаҳо хоҳад буд;

– китоб дар таҳкими ахлоқи ҳамида ва ташаккули мудорои огоҳона дар ҷомеаи кунунии тоҷик саҳми шоиста хоҳад дошт.

Бо назардошти ин мазиятҳои китоб мутмаином, ки наشري оммавии он барои ҷомеаи тоҷик бисёр судманд хоҳад буд.

Академик

М.Диноршоев

08.01.2009с.

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

ПЕШГУФТОР

Шоёни зикр аст, ки тамоми аҳкоми шаръӣ, арзишҳои имонӣ ва паёмҳои ҷовидонаи Қуръони карим дорои ҳикмату фалсафае ҳастанд. Ҳикмати расои илоҳӣ дар саросари таълимоти арзишманди ин дин ба сурати равшан мушоҳида ва дарк мегардад, гарчанде дар баъзе мавридҳои тааббӯдӣ дарки фалсафаи онҳо аз ҳавзаи тавоноии фикри башарӣ болотар буда, барои он тавзеҳи равшане додан аз имкон берун аст.

Ҳамин тавр, ҳадафҳои олий ва мақсадҳои бузурги таълимоти Ислом, паёмҳои ҷовидонаи Қуръони карим ниҳоят пурарзиш ва ба андозаи каломии ҷовидонаи Худо густурда, фарогир ва дорои ҳикмати

олӣ мебошанд. Меҳвари асосӣ ва яке аз муҳимтарин ҳадафҳои дини Ислом ин ба вучуд овардани имон дар замири инсон, таҳкими пояҳои шахсияти солими фард ва сохтани ҷомеаи намунавӣ аз одамони ақлан ва рӯҳан рушдёфта ва умуман таъмини саодати инсон дар дунё ва охираат аст.

Қуръони карим барои расидан ба ин ҳадафҳои олӣ равиши қонеъ гардонидани ақлҳо ва исботи ҳақоикро аз роҳи баёни мусалламоти илмӣ, далелҳои мантиқӣ ва бурҳонҳои ақлӣ дар пеш гирифтааст. Ба хусус, аз шевае, ки дар илми мантиқ бо бурҳони инӣ (индуктивное доказательство)

маъруф мебошад ва хиради
инсониро аз ҷузъиёт ба кулл, аз осор
ба муассир ва аз санъ ба санеъ
ҳидоят менамояд. Дар баёни
ҳақоиқи имонӣ, исботи ваҳдонияти
Парвардигор, сарчашмаи илоҳӣ
доштани дини Ислом ва паёмбарии
Расули акрам (с) дар Қуръон ба
таври васеъ истифода шудааст.

Бинобар ин, таълимоти нурунии
дини Ислом ва паёмҳои ҷовидонаи
Қуръон бар пояи илму ҳикмат ва
ақлу хиради башарӣ бино ёфтаанд.
Бандаи мӯъмин ба ҳикмати умумии
аҳкоми дини Худо ва ҳадафҳои
арзишманду паёмҳои каломи Ҳақ
имон дорад ва ҳеҷ ҳукмеро дар он аз
доираи ҳикмати расои илоҳӣ берун

намедонад ва ба вучуди фалсафаи тамоми аҳком бовар мекунад. Зеро ҳарчанд ба дарки ҳикмати баъзе аз онҳо ҳанӯз нарасида бошад ҳам, вале ҳамаро аз ҷониби Худованди огоҳу ҳаким (**боҳикмат**) медонад.

Вале Қуръони карим аз тариқи манбаъҳои илмӣ, бурҳонҳои мантиқӣ ва эҷози расои паёмҳои худ ақлҳоро тасхир карда, дилҳоро ба пайравии ҳеш моил месозад. Илова бар эҷози фарогире, ки дар сар то сари паёмҳои он мушоҳида мегардаду тамоми ҷанбаҳоро дар бар гирифтааст, дар замири баъзе оятҳо ганҷинаҳои нафиси илмӣ ва ҳақоикеро дарҷ намудааст, ки дар истилоҳи муфассирон ба ҳақоики

офариниш ва ишороти кавнӣ маъруф мебошанд. Ба ҳар андозае уфукҳои илми башар вусъат ёбад ва ба дастовардҳои тозае ноил гардад, гӯшаҳое аз ин ҳақоқиқӣ илмӣ ва арзишҳои қуръонӣ барояш равшан мегардад.

Бинобар ин, донишмандони ҷаҳони исломро зарур аст, ки ҳамқадами аср ҳаракат намоянд ва ҳақоқиқӣ қуръониро бар асоси равишҳои илмӣ ва далелҳои мантиқӣ барои ҷомеаи ҷаҳонӣ пешкаш намоянд. Касе дар даъвати худ муваффақ мегардад, ки онро бар ҳама шеваи қуръонӣ бино намояд, фалсафаи аҳком, ҳикматҳои амалӣ ва ҳадафҳои таълимоти исломро бо

истинод ба равиши илмии худ
Қуръон барои мардум бозгӯ созад.
Ба хусус, дар ин аср, ки андешаи
ҷомеаи ҷаҳонӣ гироиши сахте ба
воқеиятҳои илмӣ пайдо карда,
афкори умум дар зери таъсири
ҷазбаҳои илмгарой қарор
гирифтааст, ин ниёз бештар эҳсос
мегардад.

Устод Абдулфаттоҳ Афиф Таббора,
собик устоди донишгоҳи Азҳар,
воқеан ҳам тавонистааст ин
рисолати азими илмиро дар китоби
гаронмояи худ «**Рӯҳи ислом**» ба
беҳтарин ваҷҳ анҷом диҳад. Эшон
яке аз муваффақтарин
донишмандони ибтикорофарине дар
ин ҷода мебошад, ки бо

навиштаҷоти илмии худ дар ташаккули афкори умуми ҷаҳони Ислом дар бештар аз се даҳаи гузашта нақши босазо гузоштааст. Номбурда дар китоби «Рӯҳи ислом» ҳақиқи исломро дар пӯшиши тозаи илмӣ ва бо диди нав барои дӯстдорони фарҳангу тамаддуни исломӣ пешкаш кардааст. ӯ воқеиятҳои имонӣ ва арзишҳои эътиқодиро бар асоси илму бурҳон баррасӣ намуда, мавқеияти илмии Қуръонро дар ин маврид ба таври равшан бозгӯ кардааст. Сипас ба баёни фалсафа ва ғоидаҳои гуногуни рукнҳои дигари Ислом: намоз, рӯза, ҳаҷ ва ғайра дар ҳаёти фардӣ ва иҷтимоии шахси мусулмон пардохта, таъсир ва коршоямии ин

барномаи ибодатӣ ва худопарастиро дар ташаккули шахсияти солими инсон ва такомули иҷтимоии ӯ бо нигоҳи фарогир баён кардааст.

Ҳамин тавр, дар нигориши Афифи Таббора арзиши амалӣ ва таъсири созандаи аъмоли нек, рафтори дурусти инсон дар ташаккули маънавиёт, такомули шахсияти ӯ, ҳадафи тавсияҳо ва таъкидҳои Ислом бар пойбандӣ ба онҳо дар раванди баёни фалсафа ва инчунин ғоидаҳои аъмол ва рафтори нек дар китоб бозтоби равшане ёфтааст. Паёмадҳои бади гуноҳон, зиёнҳои марғбори аъмоли бад дар ҳаёти шахс, зарарҳои иҷтимоии зиштиҳо ва аҳамияти илмии таъкидоти

Қуръонро ба дурӣ чустан аз муҳити олуда ба гуноҳу нопокӣ аз дидгоҳи улуми иҷтимоӣ ва равоншиносӣ мавриди баррасӣ қарор додааст.

Ӯ ҳамчунин арзиши илмии пушаймонӣ ва бозгашт ба сӯйи Худоро, ки дар истилоҳи шаръ тавба номида мешавад, бо баёни расо бозгӯ намуда. Ин тавба ва бозгашти инсон таҳаввули азимеро дар вучуди шахс ба вучуд меоварад, ки ӯ чойгоҳи муносиби худро ҳам дар ҷомеа ва ҳам дар пешгоҳи Худо пайдо мекунад. Зарарҳои ҷуброннопазири гуноҳон, корҳои зишт ва хӯрдани чизҳои ҳаромро низ аз дидгоҳи илми муосир мавриди баррасӣ қарор додааст.

Масалан, микробҳо ва кирмҳои микроскопие, ки дар таркиби гӯшти хук вуҷуд доранд ва ҳаёти амалии миллионҳо одамон, ки аз истеъмоли он ба бемориҳои гуногун мубтало гаштаанд, баён кардааст.

Абдулфаттоҳ Таббора намунаҳое аз кашфиётҳои илмӣ ва дастовардҳои навинеро, ки башарият дар асри гузашта ба он даст ёфтааст, вале Қуръони карим чордаҳ аср пеш ба онҳо ишора карда буд, зикр намуда, ҳамин тавр сабақати дини исломро дар тамоми арсаҳо бар дастовардҳои башарӣ таъйид менамояд.

Хулоса, ӯ тавонистааст ба хубӣ собит созад, ки илм бо Қуръон ҳамоҳанг аст ва дар миёни илму дин

ва аклу нақл ҳеч гуна таззод ва
ҷудоие вучуд надорад, Қуръон аз
манбаи файзи илоҳӣ сарчашма
гирифтааст ва он бо азамат ва
эъҷозе, ки дорад, наметавонад
каломи башарӣ бошад.

Дар фароварди пешгуфтор таъкид
ба маврид аст, ки китоби
«Рӯҳи ислом» ба забонҳои зиёде
тарҷима ва нашр гардидааст. Инак,
бори аввал ба забони тоҷикӣ бо
алифбои кириллӣ баргардон ва
омодаи чоп шудааст. Бояд гуфт, ки
китоби мазкур чанд сол қабл аз сӯйи
чаноби Абӯбакри Ҳасанзода ба
форсӣ тарҷума шуда буд ва акнун
баргардони тоҷикии он пас аз
бозбинӣ ва мутобиқсозии он бо

меъёрҳои имлоии забони тоҷикӣ пешкаши хонандагон мегардад. Ростӣ, бо назардошти он аҳамияти илмӣ ва назари тозае, ки китоб дар баёни ҳақоқиқии динӣ ва воқеиятҳои қуръонӣ дорад, муҳим мешуморем, ки он бояд дар ҳар як хонадони мусулмон вучуд дошта бошад ва барои дӯстдорони фарҳанги исломӣ чун китоби рӯйимизӣ гардад.

Бояд гуфт матни тоҷикии китоби «Рӯҳи Ислом»-ро бо нусхаи арабии наشري 34-уми он ки аз тарафи «Дору-л-илм лилмалойин»-и Байрут соли 2006-и милодӣ чоп шудааст, муқоисаву бозбинӣ намудем ва баъзе матолиби тоза аз он афзуда,

ҳамчунин бобҳо ва фаслҳоро
мутобиқи он тартиб додем.

Дар охир аз пешгоҳи Худованди
мутаол таманно дорем, ки онро ба
унвони амали солеҳ, ки бо нияти
холис анҷом гирифтааст, қабул
фармояд, мавриди истифодаи
мусулмонон воқеъ шаваду боиси
дуои хайри онон гардад...

Абдулҳалим Орифӣ,

шаҳри Душанбе, 22.11.08

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

ТАҚРИЗ ВА ТАЪРИФ АЗ ТАРАФИ
ҚАНОБИ ОҚОИ ШАЙХ ҲУСАЙН
ЮСУФИ ҒАЗЗОЛ – ҚОЗИИ
МЎҲТАРАМИ ШАРЪ

Баъд аз сипос ва ситоиши
Парвардигори ҷаҳон ва дуруду
салом бар равони поки хотами
пайғамбарон (с), бисту шашумин
чопи китоби «Рӯҳи дини исломӣ»
таълифи устод Афифи Таббора
пешкаши хонандагон шуд. Ҷойи
басе хушҳолӣ аст, ки дар натиҷаи
истикболи пуршӯри мардум ин
китоби нафис дар бозор ноёб
мегардад ва ба суръат таҷдиди чоп
мешавад.

Албатта, аввалин боре, ки ин китоб
ба чоп расид, ман интизор доштам,
ки мавриди таваҷҷӯҳи мардум қарор
гирад ва ба истикболи фаровоне рӯ
ба рӯ шавад ва ба сурати густурдае
дар байни табақоти мухталифи

мардум мунташир гардад.

Хушбахтона, таҷдиди чопҳои бешумори он яке баъд аз дигаре интизории маро ба беҳтарин вачҳ бароварда намуд.

Ин истиқболи беназир намоёнгари он аст, ки ашхоси босавод ва бофарҳанги араб дар ҳоли пешрафти худ китобҳоро дақиқан мавриди санҷиш қарор медиҳанд ва беҳтарини онҳоро барои мутолиа интихоб менамоянд. Бидуни шак, ҳар хонандае гумшудаи худро дар ин китоб пайдо менамояд ва тамоми таълимоти исломиро, чи дар бораи худошиносӣ ва анвоъи ибодату ахлоқ бошад ва чи роҷеъ ба рӯҳу асрори нафс ва чигунагии тарбият

ва таҳзиби он баҳс кунад, дар ин китоб ба осонӣ ба даст хоҳад овард.

Ба ростӣ, мактаби Ислом бисёр ғанӣ ва ин гуна мабоҳис (**матлабҳо**) дар он фаровон аст ва китобҳои боҳаҷме дар ин мавридҳо навишта шудааст, вале танҳо ашхоси муҳаққиқу мутахассис бештар метавонанд аз ин китобҳо истифода намоянд. Оммаи мардум вақти онро надоранд, ки онҳоро мавриди баррасӣ қарор диҳанд ва дурҳои гаронбаҳоро аз садафҳо берун кашанд. Агар вақт ҳам дошта бошанд, китоберо, ки битавонад тамоми ниёзҳои ботинии онҳоро бартараф созад, дар даст надоранд. Оммаи мардум ниёз ба китобе доранд, ки масоили муҳимми

исломиро ба ибороти саҳлу осон ва назму тартиби чолибу гиро (муассир) баён намояд. Бояд бигӯям, ки ин ниёз ба хубӣ бо мутолиаи ин китоби нафис бартараф мешавад.

Муаллифи фозил ва донишманди мо Афифи Таббора китобҳои нафис ва фаровонеро мавриди мутолиа қарор дода, ҳарчи ки аз қадиму қадид дар бораи Ислом навишта шудааст, ба баҳсу баррасӣ кашида ва бо диққату ҳушёрӣ кофӣ гавҳарҳои ноёберо интихоб намуда, китоби арзишманди худро бо он ороштааст, то дар натиҷаи фаровон шудани нури ақида рӯҳи ибодат, тазкия ва тасфияи нафсро дар инсон тақвият намояд ва лаккаҳои торикро

аз нафс бизудояд ва рӯхро ба сӯйи олами малакут ва нуру ишроқ ҳидоят кунад.

Хушбахтона, ҳамон гуна, ки уламо ва донишмандон аз аҳамияти ин китоб огоҳӣ доранд, оммаи мардум низ ба хубӣ арзиши воқеии онро шинохтанд. Ба ҳамин далел аст, ки дар аксари донишкадаҳо ва донишгоҳҳои кишварҳои исломӣ ин китоб тадрис мешавад ва ба чанд забон тарҷума ҳам шудааст ва баид нест, ки ба дигар забонҳо низ тарҷума шавад, то тамоми мардуми дунё бо ҳақиқати пок ва мутараққии Ислом ошно шаванд.

Ба ростӣ, ин китоб дарҳои басташудаеро аз асрори дини Ислом

ба рӯйи ниёзмандон мекушояд ва фаҳму дарки саҳеҳу пешрафтае аз Қуръон нишон медиҳад, ки бо тамаддуни нав комилан ҳамоҳанг ва ҳамсайр мебошад.

Метавонам бигӯям омили дигари истиқболи гарм аз ин китоб ин аст, ки мавҷи куфру бединӣ дар ҳоли фурӯ нишастан ва ақибнишинӣ мебошад, дар сурате ки дунё ба таври яқин дар ҳоли расидан ба ин ҳақиқат аст, ки саодати инсон дар ин ҷаҳон танҳо аз роҳи баргашт ба дини ҳақиқӣ ва сероб шудан аз сарчашмаи зулоли имон имконпазир мебошад ва куфру бединӣ дар инзивою саршикастагии бештаре қарор мегиранд.

Лаззатҳои зудгузари моддӣ, ки мардум ба дунболи он ҳастанд, наметавонад саодати инсонро таъмин намояд ва дурахшишу чашмрабоиҳои модда қодир ба равшан намудан ва бахшидани оромиш бар қалбҳо нест. Ҳар андоза инсон ба моддиёт наздик шавад ва ба дунболи хостаҳои нафс талош намояд, сер нахоҳад шуд ва монанди касе аст, ки ҳар қадар аз оби шӯри дарё менӯшад, ташнагӣ ва ҳарорати дарунаш бештар мегардад. Бинобар ин, мардум баъд аз талошу даводави бисёр ба ин тарафу он тараф ба ин ҳақиқат расидаанд, ки саодат аз дарун ва нафси инсон сарчашма мегирад ва наметавон дар беруни нафс ба ҷустуҷӯи он пардохт.

Дунёи имрӯза ба суръат ба
сӯйи асолати рӯҳ ва олами
маънавиёт гом бармедорад ва ин
китоб ба навбати худ инсонҳоро ба
сӯйи ҳақиқат роҳнамоӣ мекунад ва
худошиносиро ба онҳо нишон
медихад, то бифаҳманд, ки ҳеҷ чиз
монанди имон ба Худо
наметавонад итминон ва оромишро
ба дилҳо бозгардонад.

“Бидонед, ки танҳо бо имон ва ёди
Худо дилҳо ором мегиранд”.

Шайх Ҳусайн Юсуфи Ғазз

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

Баъд аз сипос ва ситоиши

Худованди мутаол ва дуруду салом

бар равони поки хотами
пайғамбарон Муҳаммади Мустафо
(с) наметавонам бо ин чанд калима
фоидаҳо ва арзиши воқеии ин
китобро баён намоям. Танҳо
хонанда он аст, ки бо огоҳӣ ва
хушёрӣ худ метавонад ба аҳамияти
ин китоб пай бибарад. Вале
мехоҳам, назари хонандаи
мӯҳтарамро ба ин воқеият ҷалб
намоям, **ки ин китоб маҷмӯан се
ҳадафи аслиро пайгирӣ менамояд:**

Аввал, усули Ислом ва аҳқому
одоби дини исломро дар канори
тамаддуни ҷадид ва пешрафтаи асри
ҳозир баён медорад ва равшан
месозад, ки Ислом ҳамгом бо

тамаддуни ҳақиқӣ дар холи ҳаракат ва пешрафт мебошад.

Сониян, собит мекунад, ки Қуръон каломи Худою ваҳйи илоҳӣ ва ҳазрати Муҳаммад (с) пайғамбари ростини Ислом аст.

Солисан, эътиризоту эродҳои душманони исломро, ки мехоҳанд чеҳраи ин динро зишт нишон диҳанд ва онро ба нобудӣ бикашанд, рад менамояд.

Аммо дар мавриди ҳадафи аввал муаллиф масоили фаровонеро марбут ба усул ва аҳқому одоби Ислом чунон мавриди баррасӣ қарор дода, ба тафсил дар бораи онҳо ба таҳқиқ пардохта ва ҳар

мавзӯи диние, ки ниёзи инсон бошад, ба риштаи таҳрир даровардааст, ки ҳеч хонандае наметавонад ин масоилро дар китоби дигаре чуз бо машаққати фаровон ба даст оварад.

Дар ин китоб баъзе аз назариёти нав дар бораи фаҳму дарки фалсафаи Ислом баён шуда, ки қаблан ҳеч касе натавонистааст бо ин диққату тафсил дар ин маврид таҳқиқ намояд. Аз ҷумла, мавзӯи бисёр муҳим «Имон ба Худо» аст, ки назариёти донишмандони Ғарбро ҳамроҳ бо далоили қуръонӣ ба шеваи мантиқӣ мавриди баррасӣ қарор дода, бо далоилу бурҳони қотеъ ҳар гуна шакку тардидеро дар

ин бора аз байн мебарад ва ҳар мункиру мулҳидро маҳкум месозад.

Яке дигар аз мавзӯҳои бисёр муҳими ин китоб «Иртиботи инсон бо Худо ва таъсири ин робита дар муолиҷаи нафс» мебошад, ки муаллиф ба хубӣ аз ӯҳдаи баёни ин мавзӯи муҳим, ки дар солҳои охир таҳти унвони «равонпизишкӣ» мавриди таваҷҷӯҳи шоён қарор гирифтааст, баромадааст. Ахиран, собит шуда, ки аксари нороҳатиҳои ҳисм дар натиҷаи нороҳатиҳои рӯҳӣ ва равонӣ ба вуҷуд меоянд. Бидуни шак, ғам ва нигарониҳои ботинӣ таъсири бевоситае бар бадан доранд ва саломатии ҳисмро ба хатар меандозанд. Дар ин ҷо муаллиф

равшан месозад, ки иртибот ва алоқаи инсон бо Худо дар Ислом чӣ гуна аксари бемориҳо ва нороҳатиҳои равониро муолиҷа менамояд ва рӯҳро аз чанголи бемориҳои хатарнок озод месозад.

Аз дигар мавзӯҳои муҳими ин китоб мавзӯи «Иқтисод дар Ислом» аст. Муаллиф дар он пояҳои адолати исломиро, ки мавриди ниёзи саҳти ҳар ҳукумат ва давлати солим ва ба дур аз ғасоду беназмӣ мебошад, мушаххас месозад.

Муаллиф дар мавзӯи «Зан ва хонавода» усулро, ки Ислом барои озодӣ, пешрафти занон ва ислоҳи хонавода поягузорӣ намудааст, баён менамояд ва собит мекунад, ки то ба

ҳол чуз Ислом ҳеч касу ҳеч мактабе
натавонистааст чунин усулуро
пешкаш намояд.

Аммо роҷеъ ба ҳадафи дувуми ин
китоб, ки Қуръон каломи Худо ва
ваҳйи илоҳӣ аст, бояд гуфт, ки ин
мавзӯъ яке аз масоили бисёр муҳим
ва боаҳамияти асри ҳозир ба шумор
меояд, зеро ҷамъияти зиёде, ки
исломро қабул надоранд, нубуввати
пайғамбарро низ намепазиранд. Ҳар
гоҳ касе битавонад далоили
қонеъкунандаеро пешкаш намояд ва
собит созад, ки Қуръон каломи Худо
аст, метавонад кофирону
мулҳидонро қонеъ кунад ва роҳи
имон ба Худо ва амал ба дастуроти
исломро ба онҳо нишон диҳад.

Муаллиф дар ин маврид
далоили илмии бисёр равшанеро аз
Қуръон истихроҷ намудааст, ба
тавре ки ҳар касе толиби ҳақиқат
бошад ва бихоҳад аз ҳақиқи илмӣ
пайравӣ кунад, дар баробари онҳо
сари таслим фуруд меоварад ва
эътироф менамояд, ки Қуръон
каломи Худо аст. Муаллиф дар
бахши «Қуръони карим» ба хубӣ
ҳаққи матлабро адо карда, эъҷози
Қуръонро ба исбот расонида ва
гӯшаҳое аз мӯъҷизоти илмии
Қуръонро баён намудааст. Он гоҳ
мӯъҷизоти тиббию пизишкии
Қуръонро дар зимни мавзӯи махсусе
бо номи “Беҳдошт ва ҳифзи
саломати бадан” зикр кардааст.
Муаллиф танҳо ба инҳо иктифо

накарда, балки мебинам дар тамоми баҳсҳои худ далоили ҳиссию ақлӣ ва адабии қотеъ ва равшанеро ба хонанда пешкаш ва аз ин тариқ собит месозад, ки Қуръон каломи Худо ва Муҳаммад (с) пайғамбари ростини Ислом аст. Ҳамчунин мавзӯи мустақилеро таҳти унвони «Далоили ақлӣ бар сидқи нубуввати Муҳаммад (с)» ба баёни сидқи нубуввати Муҳаммад (с), ихтисос додааст.

Аммо ҳадафи сеум дар робита бо ботил намудани шубҳаҳо, эроду эътирозҳои душманони ситезаҷӯи Ислом аст, ки ҳеҷ фурсатеро барои дурӯғ бастан ба Ислом ва зишт чилва додани чеҳраи он аз даст

намедиханд ва барои расидан ба ҳадафҳои палиди худ ба ҳар бӯхтону тӯҳмате мутавассил мешаванд. Муаллиф дар баробари онҳо вазифаи бисёр азимеро ба ўҳда гирифта, ба муқобила бо эътирозот ва шубҳаҳои онҳо бархоста, бо далоили муҳками илмӣ ба радди яқояки онҳо пардохтааст. Вай дар баёни далоили худ бар оятҳои равшани Қуръон, ҳақоқиқии собитии таърих, мантиқ ва равиши нави илмӣ така намудааст. Яке аз эродҳои, ки муаллиф нисбат ба ботил сохтани он иқдом намуда, ин аст, ки Ислом дине аст марбут ба масоили маданияю моддӣ ва ба ҷанбаи маънавию рӯҳии инсон тавачҷӯе надорад ва намехоҳад

маънавиятро дар даруни
мусулмонҳо тақвият намояд.

Муаллиф дар баҳсҳои мухталифи
худ, аз ҷумла баҳси робитаи инсон
бо дунё ва ибодатҳо, ба хубӣ ба ин
эътироз посух дода, онро ботил
намудааст.

Дар мавзӯи «Илм дар Ислому»
муаллиф иддаои олими фаронсавӣ
Эрнест Ринонро, ки мегӯяд Ислому
душмани озодии фикру андеша
мебошад ва тамоми ҳаракоти
илмиро саркӯб намудааст, рад
менамояд. Ҳамчунин дар мавзӯи
«Низоми ҷанг дар Ислому» муаллиф
ин эътирозро, ки гӯё «Ислому бо зӯри
шамшер ва сарнайза густариш
ёфтааст, на ба василаи далелу

бурҳон» рад месозад. Ва дар мавзӯи «Ахлоқ дар Ислоом» иддаои касонеро, ки мегӯянд “Қуръон натавонистааст усули ахлоқро баён намояд”, мардуд месозад.

Инҳо ишораҳои кӯтоҳу зудгузаре дар бораи матолиби муҳими ин китоб мебошанд ва ҳар хонандае шадидан нисбат ба онҳо эҳсоси ниёз менамояд ва зиндагии худ ва ҷомеаро ба он алоқаманд медонад. Бинобар ин, шоиста аст, ки ин китоб дар манзили ҳар мусулмоне ва дар китобхонаи ҳар муҳаққиқу донишманде вучуд дошта бошад. Ман ба тамоми роҳбарони донишгоҳҳо ва донишқадаҳо ва дигар марказҳои илмӣ ва устодони

ОНҲО ТАВСИЯ МЕНАМОЯМ, КИ НАЗАРИ
ДОНИШЧҶҮЁНИ ХУДРО БА ИН КИТОБ ҶАЛБ
НАМОЯНД, ТО БО ХОНДАНИ ОН БА
ҲАҚИҚАТИ ИСЛОМ ОШНО ШАВАНД ВА
АГАР ИШТИБОҲОТЕРО, КИ ДАР НАТИҶАИ
МУТОЛИАИ КИТОБҲОИ ДУШМАНОНИ
ИСЛОМ ДАР ЗЕҲНИ ОНҲО Рӯ КАРДА,
ИСЛОҲ НАМОЯНД ВА ДАРСҲОИ
ТАРБИЯВИЮ АХЛОҚӢ ВА РОЗҲОИ
МАЪНАВИЮ РӯҲИРО, КИ ДАР ИН ҶАҲОНИ
МОДДӢ БА ОНҲО НИЁЗИ МУБРАМ
ДОРАНД, АЗ ИН КИТОБ БИЁМУЗАНД.

Худованд ҷамаи моро дар роҳи
хидмат ба Ислom ва расидан ба
ҳақиқат муваффақ фармояд.

Шариф Халил Саккар

МУҚАДДИМАИ МУАЛЛИФ

БИЁЁД, ТО ДИНРО АЗ РЎЙИ ДАЛЕЛУ БУРҲОН

БИПАЗИРЕМ

Яке аз хусусиятҳои тамаддуни имрӯз ин аст, ки мазҳабҳо (динҳо), ақидаҳо ва гурӯҳҳои зиёди иҷтимоӣ ва сиёсӣ дар он ба вуҷуд омадааст ва аксар касоне, ки саҳме дар пешрафт ва тамаддун доранд, бо истиқлоли фикрии худ мазҳаб (дин) ва низомро, ки бо он қонеъ мешаванд ва онро бо мановфеи худ ҳамоҳанг ва таҳхис медиҳанд, интиҳоб менамоянд. Оё ин истиқлоли фикрӣ метавонад дар ояндаи наздик шахсиятҳои олим ва мутамаддинро ба интиҳоби дине водор кунад, ки рӯҳан ба он розӣ бошанд?

Ба ростӣ, пайравони имрӯза динро аз падарони худ ба ирс гирифтаанд ва ин ҳақиқате аст ошкор ва инкорнопазир, ба тавре ки яке падараш мусулмон аст, динро аз ӯ ба ирс мегирад, дигареро падараш масеҳӣ ё яҳудӣ аст ва дини худро аз онҳо ба ирс мебарад. Дар ин асри ҷадид, ки донишу маорифи башарӣ ба авҷи худ расида, зарурат дорад, ки фикру ақли башарӣ аз қайди асорати тақлид озод шавад ва аз рӯйи илму дониш ва далелу бурҳон динеро интихоб намояд, ки ба сихату дурустии он итминон дошта бошад ва масоил ва мавзӯоти он бо далоили илмӣ таъйид шуда бошанд.

Ақидаи фитрӣ дар нафси инсон малчаъ ва паноҳгоҳе аст, ки ба ҳангоми бурузи мушкилот ба он паноҳ бурда мешавад. Ва ин ақидаи фитрӣ арзиши онро дорад, ки қисмати азиме аз таҳқиқотҳо ва баррасиҳо ба он ихтисос дода шавад ва онро бар пояи далоил ва бурҳони ақлӣ, ки аз афкори озоди муҳаққиқон таровиш менамояд, донист.

Мутаассифона, аксари мардуми ҷаҳон ҳанӯз ба ҳақиқати пок ва азамати Ислом ноошно мебошанд, дар ҳоле ки ҳар инсоне, ки баҳрае аз илму дониш дошта бошад ва бихоҳад ба дур аз таассуби динию қавмӣ Исломо мавриди баррасӣ

қарор диҳад, таҳти таъсири чамол ва зебоии он қарор мегирад ва ба он майл пайдо мекунад ва бо итминони хотир дастуроти онро мепазирад. Зеро мебинад, ки Ислом ниёзҳои дарунии ӯро бароварда месозад, ташнагии рӯҳии ӯро бартараф менамояд, изтиробҳо ва ноормиҳои ботиниашро таскин мебахшад ва ҳақоикеро дар ихтиёри ӯ мегузорад, ки саодати инсонро таъмин менамоянд, ки қаблан аз онҳо беҳабар будааст.

БАДБАХТӢ ВА НОБАСОМОНИИ ВАЗӢИЯТИ ДИНИИ МУСУЛМОНҲО

Муҳаққиқон вақте Қуръон ва осори тамаддуни исломиро баррасӣ

менамоянд, чеҳраи зебое аз Ислом дар зеҳнашон тарсим мешавад, вале мутаассифона, вақте мусулмонҳоро мебинанд ва гуфтору рафтори онҳоро мушоҳида менамоянд, бо чеҳраи зишту сад дар сад мухолиф бо чеҳраи тарсимгаштаи қаблӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Ҳақиқат ин аст, бояд эътироф кунем, ки Ислом як чиз аст ва мусулмонҳо чизи дигар. Ба ростӣ, гуфтаи Шайх Муҳаммад Абду дар ин бора бисёр дуруст аст, **ки мегӯяд:** «Аксари чизҳое, ки имрӯз оммаи мардум онро Ислом меноманд, дар ҳақиқат Ислом нест, балки танҳо шакли зоҳирии намоз ва рӯзаю ҳаҷ аз Ислом ҳифз гардида ва аксари дастуроти Ислом..... аз маъноии ҳақиқии худ ба дур мондаанд. Ва

мардум бидъатҳо ва хурофоте, ки дохили дин шудааст, онҳоро ҷузъи дин ба ҳисоб меоваранд, ба баландтарин дараҷаи руқуд ва ноҷӯёӣ дучор гардидаанд. Аз шарри ин мусулмоннамоҳо ва дурӯғе, ки ба дини Ислом менамоянд, ба Худо паноҳ мебарем ва ҳар эроду айбе, ки имрӯз бо номи Ислом бар мусулмонҳо ворид мегардад, ин эродҳо ҷузъи дини Ислом нестанд, балки чизҳои дигаре ҳастанд, ки ба номи Ислом маъруф шудаанд...».[\[1\]](#)

Сайид Чамолуддини Афғонӣ – донишманди ҷаҳони Ислом мӯътақид аст, ки бадбахтӣ ва нобасомонии авзоъи динии мусулмонҳо бузургтарин монеае

аст, ки миллати Аврупоро аз қабули дини Ислом боз медорад ва дар ин бора мегӯяд: «Ҳар гоҳ бихоҷем мардумони озода ва равшанфикри Аврупоро ба дини Ислом даъват кунем, қабл аз ҳар чиз онҳоро қонеъ намоем, ки мо мусулмон нестем ва танҳо шиносномаи исломӣ дорем, зеро мардуми Аврупо аз равзанаи Қуръон ба мо менигаранд ва рафтори моро бо оятҳои он муқоиса менамоянд. Вақте мебинанд, мо қавме ҳастем, ки чаҳлу нодонӣ ва бадбахтию сустӣ бар мо ғолиб шудааст, бо худ мегӯяд: «Агар Қуръон муслиҳ ва мушкилкушои воқеӣ аст, чаро пайравонаш ба чунин сарнавишти шуме дучор омадаанд?»».

Ба ҳақиқат бояд эътироф кунем, ки аксари мусулмонҳо дар ин аср танҳо ба ном мусулмон мебошанд ва қонуну дастуроти динро дар масоили зиндагии худ риоя намеkunанд. Касе пойбанди дастуроти Ислом набошад, ҷоиз нест, ки номи мусулмон бар ӯ итлоқ шавад. Ҳамон гуна, ки ҳеч гурӯҳ ва ҳизбе ҳозир нест, касеро ба унвони узви худ қабул кунад, магар ин ки тамоми муқаррарот ва дастуроти он ҳизбро бипазирад ва амалан онҳоро иҷро намояд, Ислом ҳам касеро ба унвони мусулмон қабул надорад, магар ин ки тамоми рафтору гуфтораш бар асоси муқаррароти он бошад.

Аз ин ҷиҳат мо дар ин китоб мушоҳида мекунем, ки Ислом барои ин ки касеро ба унвони мусулмон дар ҷомеаи мусулмонҳо қабул кунад, чанд шарту қонуни махсусро дар назар гирифтааст, ки лозим аст ӯ ба ин шароит ва қонунҳо амал кунад.

Хушбахтона, мо ҳоло шоҳиди наҳзатҳои пурқудрату нерӯманде барои эҳёи Ислом ва нишон додани чеҳраи воқеии он мебошем. Бисёр хушвақтем, ки шумораи зиёде аз уламою донишмандони мухлис ва сарони давлатҳои исломӣ, ки интизор меравад масдари хайру баракат бошанд, фаъолона ва бо имону нияти холис по ба арсаҳои

фаъолият гузоштаанд. Аз тарафи дигар, чандин муассисаю марказҳои динӣ таъсис гардида, ки исломро ба маъноӣ воқеӣ ва саҳеҳи худ тадрис ва мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор медиханд.

КАСОНЕ, КИ ЧЕХРАИ ИСЛОМРО ЗИШТ ҚИЛВА ДОДААНД

Вақте Ислом аз маъноӣ воқеии худ дур монда бошад, ҷойи тааҷҷуб нест, ки афроди ғайримусулмон онро қабул намеkunанд. Махсусан миллати Аврупо, ки ҳақиқати дини исломро намешинохтанд ва ба воситаи ифтиро (**дурӯғбофӣ**) ва ҳамлаҳои муғризонаи душманони Ислом, ки аз ҳеч дурӯғ ва тӯҳмате

бар зидди Ислом кӯтоҳӣ
намекарданд ва ҳақиқати таърихи
исломро ба хотири ғаразҳои палиди
худ ворона (**чаппа**) нишон дода ва ба
интишори китобҳои мақолоту
қасоиди бешуморе бар зидди Ислом
мепардохтанд, эҳсосоти мардумро
алайҳи Ислом таҳрик менамуданд.
Кант Ҳенри Костри дар китоби худ
ба номи «Ислом: хотираҳо ва
сонихаҳо аст» мегӯяд: «Вақте
мусулмонҳо бифаҳманд, ки
достонсароёни масеҳӣ дар асрҳои
миёна чӣ достонҳои бар зидди онҳо
нақл мекарданд ва ё овозҳои
масеҳӣ чӣ сурудҳои
муғризнаеро алайҳи Ислом
месуруданд, аз шиддати норозатӣ
бояд чӣ аксуламале аз худ нишон

диҳанд?! Ва бо чӣ навъ калимоте онҳоро посух гӯянд? Зеро тамоми ин дostonҳо ва сурудҳо аз фикре, ки боиси ҷангҳои салибӣ гирдида буд, таровиш менамоянд ва тамоми онҳо кинаву адоватро алайҳи мусулмонҳо таҳрик мекунанд. Зеро онҳо ба ҳақиқати дини Ислом ба кулӣ ноошно ҳастанд ва дар натиҷаи такрори сурудҳои мазкур dostonҳо, ки алайҳи мусулмонҳо нақл шуда, дар зеҳни мардум русух пайдо кардааст ва иштибоҳоту ғалатҳои зиёд бар зидди Ислом дар дили мардум ҷойгир шуда, ки баъзе аз онҳо то имрӯз ҳам дар зеҳни мардум боқӣ мондааст ва ҳар як аз ин сарояндаҳо мусулмонҳоро мушрик,

бутпараст ва беимону хунхор
мепиндорад». [2]

Устод Дермангом дар ин бора мегӯяд: «Ҳангоме ки оташи чанг дар байни мусулмонҳо ва масеҳиён шӯълавар шуд ва чанд қарн тӯл кашид, кинаву адоват дар байни онҳо шиддат гирифт. Ҳеч як аз ду тараф тарафи дигарро дарк намекард ва нисбат ба ҳам бадрафторӣ мекарданд. Вале бояд эътироф намуд, ки адами дарк накардан ва бадрафторӣ аз ҷониби ғарбиҳо бештар аз шарқиҳо (мусулмонҳо) буд, ки дар натиҷа ин тазодди шадиди фикрии чадалкунандагони аврупоӣ Ислохро ба боди интиқод гирифтанд ва

ифтироҳои нораво ва таҳқиромези фаровонеро ба он нисбат доданд, бидуни ин ки ба худ заҳмат диҳанд ва дар бораи Ислом ба баҳсу баррасӣ бипардозанд.

Нависандагону шоирони муздур дар ниҳояти беинсофӣ арабҳоро мавриди ҳуҷум қарор доданд, ки дар ҳақиқат, чуз як ҳуҷуми ботилу ноҳақ ва мутаноқиз чизи дигаре набуд».

Баҳсу баррасии ҷадид дар бораи қавонин, дастуроти исломӣ, таҳқиқоти дақиқи дур аз ғаразҳои шахсӣ роҷеъ ба фалсафа ва бартариятҳои Ислом дар қарни нуздаҳуми мелодӣ шурӯъ гардид. Дар он ҳангом баррасии тамаддуну фарҳанги Шарқ дар Аврупо оғоз

шуд ва мусташирикон, ки бо
чиддияти тамои иқдом ба кашфу
шиносоии фарҳангу тамаддуни
Ислом намуданд, ба ду даста тақсим
шуданд, дастаи аввал шефтаву
ошиқи Қуръон гашта, таҳти таъсири
мафоҳими баланди он қарор
гирифтанд, аммо дастаи дувум ба
хотири ғаразҳои шахси Қуръонро
мавриди таън ва эътироз қарор
доданд. [\[3\]](#)

Бидуни шак, имрӯз Ислом ниёзи
шадид ба ин дорад, ки бартариятҳо,
фалсафаву ҳикмат ва фазоили он ба
таври дақиқ барои инсонии
мутамаддини имрӯз равшану ошкор
гардад ва тамоми ақоиду хурофоте,
ки ба номи Ислом вориди он шуда,

ба дур андохта шаванд ва роҳи ҳалҳое, ки Ислом барои чора намудани мушкилот ва хурӯҷ аз бунбастҳое, ки одамони саркаш дар он қарор мегиранд, пешбинӣ ва ба ҳубӣ мушаххасу равшан шавад.

Дар ҷаҳони имрӯз одамоне вуҷуд доранд, ки ба дунболи пайдо намудани роҳи ҳалли мушкилоте ҳастанд, ки ҷомеаи башариро дар бар гирифтааст ва роҳҳои ҳалли воқеиро марбут ба ҳар дину қавме, ки бошад, бидуни таассуб мепазиранд. Ҳамон тавре ки аз мутолиаи ин китоб равшан мешавад, метавон гуфт Ислом беҳтарин роҳи ҳалли мушкилотро ба инсон нишон медиҳад.

Афиф Абдулфаттоҳ Таббора

Боби якум

ҲУЧҚАТИ ХУДО

БАР БАНДАГОНАШ

§ Маънои Ислом

§ Қуръони карим ва баъзе чанбаҳои эъҷози он.

§ Мӯъҷизаҳои илмии Қуръон

§ Далелҳои ақлӣ бар сидқ ва ҳаққонияти Муҳаммад (с)

Фасли аввал : МАЪНОИ ИСЛОМ

1. Маънои луғавии Ислом. 2.
Маънои шаръии Ислом. 3. Динҳо

мардумро ба ваҳдонияти Худо даъват мекунанд. 4. Ихтилоф дар дин ба хоџири зулм ва таҷовуз аз ҳақ мебошад.

1. Ислом номи дине аст, ки ҳазрати Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, онро бо худ овардааст. Ва ин номгузорӣ аз ҷониби Пайғамбар (с) ба тариқи иҷтиҳод анҷом нагирифта, балки Худованди мутаол номи Исломро барои дини Муҳаммад (с) интихоб намудааст, ки мефармояд:

﴿وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: 3]

«Ва барои шумо дини Исломро баргузидам» (Моида, 3).

2. МАЪНОИ ЛУҒАВӢ ВА ЛАФЗИИ ИСЛОМ

Уламо ва муфассирону мусташриқон бо аҳамияти фаровон мехоҳанд маънои шаръӣ ва истилоҳии калимаи ислом-ро ба сӯйи маънои луғавии он баргардонанд (ва мегӯянд Ислому дар луғат ба чӣ маъно аст, дар шаръ низ ба ҳамон маъно мебошад) ва мубоҳисоту чадалҳои фаровонро дар ин маврид ба вучуд овардаанд. Вале мо мехоҳем қавли саҳеҳ ва роҷеҳро нишон диҳем. Ҳар гоҳ решаи калимаи салм-ро дар забони арабӣ мавриди баррасӣ қарор диҳем, мебинем, ки дорои се маъно ба шарҳи зер мебошад:

1. Хулус ва дурӣ аз ҳар нақси зоҳирию ботинӣ;
2. Сулҳу оштӣ ва амну амонӣ;
3. Итоат ва фармонбардорӣ.

МАЪНОИ ШАРЪИИ ИСЛОМ

Ислом иборат аст аз парастии Худои ягона ва таслиму хушӯъ ва ихлоси қалбӣ дар пешгоҳи Парвардигори олам ва имону бовар ба тамоми усул, қавонин ва дастуроти диние, ки аз ҷониби Худо нозил шудааст. Қуръон исломро дар муқобили ширк қарор дода, **мефармояд:**

﴿قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطِيعُ وَلَا يُطَعَّمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ [الانعام: ١٤]

«Бигӯ, оё (равост) ғайри Худоро сарпараст ва маъбудӣ худ қарор диҳам?! Дар ҳоле ки ӯ офарандаи осмонҳо ва замин аст. Ва ӯ рӯзӣ медиҳад (ва розиқи ҳамагон аст ва ҳама ба ӯ ниёзманданд) ва ба ӯ рӯзӣ дода намешавад (ва ниёзманди касе нест) Бигӯ: Ба ман дастур дода шуда, (то дар байни мусулмонҳо аввалин касе бошам, ки худро таслими фармони Худо мекунад ва) аввалин мусулмон бошам ва (ба ман дастур дода шудааст, ки) аз зумраи мушрикони набошам» (Анъом, 14).

Ҳамин тавр, Қуръон исломро дар муқобили куфр қарор медиҳад ва мефармояд:

«(Ҳеч як аз пайғамбарон) ба шумо фармон намедиҳад, ки фариштагон ва пайғамбаронро ба унвони Парвардигори худ қабул кунед. Оё (ақлан пазируфтааст, ки) шуморо ба куфр фармон диҳанд, баъд аз он ки (мухлисона рӯ ба Худо карда ва) мусулмон шудаед?!...» (Оли Имрон, 80).

Ва Қуръон исломро ба маънои ихлос барои Худо ба қор бурда ва мефармояд: «Ойини чи касе беҳтар аз ойини он касе аст, ки холисона худро таслими Худо кунад, дар ҳоле ки некӯкор бошад» (Нисо, 125).

Ин оят касонеро мавриди таърифу тавсиф қарор медиҳад, ки нафсашон холисона таслими Худо бошад ва ба

чуз Худо касе ва ё чизи дигареро ба унвони маъбуд ва Парвардигор қабул наменамоянд. **Ислом дар Қуръон ба маънои хузӯ ва фурӯтанӣ ва таслим дар баробари Худо омада ва мефармояд: «Ба сӯйи Офаридгори худатон баргардед ва дар баробари ӯ таслим ва фурӯтан бошед» (Зумар, 54).**

Лафзи аслам, ки ба маънои таслим ва фурӯтанӣ мебошад, гоҳе дар Қуръон барои ҳар ду – мӯъмину кофир ба кор рафтааст, чун тамоми инсонҳо чи мусулмон ва чи кофир ба муқтазои табиати башарии худ дар баробари амру қудрати Худо таслиму хозеъ мебошанд ва хоҳ-нохоҳ, муқаррарот ва қонуни илоҳӣ,

ки бар чаҳон ҳукмфармоист, шомили онҳо низ мебошанд. Ба ҳамин далел аст, ки Худованд мефармояд: «Оё ба ҷуз дини Худо, ки Исломи аст, дини дигареро меҷӯянд? Дар ҳоле онҳо, ки дар осмонҳо ва заминанд, аз рӯйи ихтиёр ва ё иҷбор дар баробари ӯ таслиманд ва ба сӯйи Худо боз гардонида мешаванд» (Оли Имрон, 83).

Аслама дар ин оят ба маънои ҳузӯ ва таслим дар баробари амри илоҳӣ ва қонунмандиҳои ҳоким бар чаҳон аст, вале баъдан дар истилоҳи шаръ бар касоне итлоқ гардид, ки аз рӯйи имону ихлос таслими амри илоҳӣ мешаванд. Танҳо касе мусулмон аст, ки ба итоату таслим дар баробари

Худо розӣ аст ва итоату таслими табиӣ ва иродӣ ҳар ду дар ӯ чамъ мебошад. Ҳамин далел аст, ки калимаи муслим барои тамоми касоне, ки аз амри Худо итоат намуда, аз яке аз пайғамбарони Худо пайравӣ кардаанд, ба кор гирифта мешавад. **Пайғамбари Худо Нӯҳ мегӯяд:** «Ба ман дастур дода шуд, то аз касоне бошам, ки мусулмон ва дар баробари амри Худо таслиманд» (Юнус, 72).

Ва Худованд пайғамбари худ Иброҳимро чунин тавсиф менамояд:

(وَلَقَدْ أَصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ۝ ۱۳۰ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ ۱۳۱) [البقرة: ۱۳۰، ۱۳۱]

«Мо Иброҳимро дар дунё ба унвони усва, намуна ва раҳбар барои

дигарон баргузидем ва ӯ дар чаҳони охират аз зумраи шоистагон (муқаррабони даргоҳи илоҳӣ) аст. Он гоҳ, ки Парвардигораш (зимни нишон додани оятҳои кавнӣ ва нафсӣ) ба ӯ гуфт: таслими амри Худо бишав ва ихлос дошта бош!», **Иброҳим гуфт: «Холисона таслими Парвардигори чаҳониён мебошам» (Бақара, 130-131).**

Пайғамбари Худо Юсуф хитоб ба Парвардигори худ мегӯяд: «Парвардигоро, ту сарпараст ва маъбудӣ ман дар дунёву охират ҳастӣ. Маро бо имон бимирон ва ба солеҳону покон мулҳақ гардон» (Юсуф, 101).

Ва Мӯсо ба қавмаш мегӯяд: «Мӯсо гуфт, эй қавми ман, агар воқеан, ба Худо имон доред, бар ӯ таваккул кунед, агар (ба ҳақиқат) мусулмон мебошед ва худро ба Худо таслим кардаед» (Юнус, 84).

Қуръон дар бораи Исо мегӯяд: «Вале ҳангоме, ки Исо аз эшон эҳсоси куфру саркашӣ кард, гуфт: «Кист, ки ёвар ва ҳамкори ман ба сӯйи Худо бошад?» Ҳавориюн гуфтанд: «Мо ёварони дини Худоем ва ба ӯ имон овардаем ва (ту низ) гувоҳ бош, ки мо мусулмон ва холисона таслими фармони Худо ҳастем» (Оли Имрон, 51).

Саранҷом, Худованди мутаол пайғамбари худ Муҳаммад

саллаллоҳу алайҳи ва саллабро
ҳамроҳ бо дине, ки такмилкунандаи
шариати тамоми пайғамбарон
мебошад, **фиристонд ва хитоб ба ӯ**
фармуд: «Мо бар ту (**эй Муҳаммад**
(с)) дин ва шариате нозил кардем,
ҳамон гуна, ки пеш аз ту бар Нӯҳ ва
бар пайғамбарони баъд аз ту дину
шариат нозил намудем ва ҳамин
тавр ба Иброҳиму Исмоил ва
Исҳоқу Яъқуб ва наводағони
(наберагон) ӯ ва Исову Айюб ва
Юнусу Ҳорун ва Сулаймон ваҳй
кардаем ва ба Довуд **(китоби)** Забур
додем. Мо пайғамбаронро равона
кардаем, ки саргузашти баъзе аз
онҳоро қаблан барои ту баён
кардаем ва саргузашти баъзе аз
онҳоро барои ту баён нанамудаем ва

Худованд бидуни восита бо Мӯсо сухан гуфт. Мо пайғамбаронро фиристодаем, то (мӯъминонро ба савоб) муждарасон ва кофиронро ба азоб бимдиҳанда бошанд ва баъд аз омадани пайғамбарони дигар чое барои ҳеч гуна эътирозу баҳонае барои мардум бар Худо боқӣ намонад. Ҳамоно Худованд тавоно ва ҳаким аст» (Нисо, 163-165).

Чунончи касе ба эътироз бигӯяд: агар Худованд ба Муҳаммад (с) ва ҳама пайғамбарон ваҳй карда ва дини ҳамаи онҳо аз ҷониби Худо нозил шуда бошад, пас чаро ҳама бо ҳам ихтилоф ва тафовут доранд?! Дар ҷавоб мегӯям: «Қуръон худ ин эътирозро аз ҷониби муҳолифин

матраҳ кардаю посух додааст ва бо далоили илмию мантиқӣ ҳақиқати тамоми динҳои мавҷудро равшану мушаххас карда, ки ба хубӣ ҳақу ботили онҳоро аз ҳам ҷудо месозад». Бинобар ин, барои фаҳми он лозим аст, ки ба матолиби зер таваҷҷӯҳ намоед.

ҲАМАИ ДИНҲО МАРДУМРО БА ПАРАСТИШИ

ХУДОВАНДИ ЯГОНА ДАЪВАТ МЕНАМОЯНД

Ба ҳамин делал аст, ки Қуръон ба мо хабар медиҳад, ки Худованд ҳеч пайғамбареро нафиристода, магар ин ки ба ӯ фармон додааст, то мардумро ба сӯйи парастии Худои

ягона даъват намояд ва Худованд хитоб ба пайғамбараш Муҳаммад (с) мефармояд: «Мо пеш аз ту ҳеҷ пайғамбареро нафиристодаем, магар ин ки ба ӯ ваҳй кардаем ки маъбуде ҷуз Ман нест, бинобар ин танҳо Маро парастииш кунед» (Анбиё, 25).

Ва барои ҳамин Худованд ба пайғамбараш Муҳаммад (с) дастур медиҳад, то яҳуду насороро ба тавҳид ва яктопарастии холис даъват намояд:

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ [آل عمران: ٦٤]

«Эй Муҳаммад (с), бигӯ: «Эй аҳли Китоб, биёед ба сӯйи сухани додгаронае, ки миёни мо ва шумо

муштарақ аст ва биёед, то ба ин сухан амал кунем ва он ин аст, ки ҷуз Худованди ягонаро ба унвони маъбуд сарпараст напазирем ва чизеро шарики ӯ накунем ва бархе аз мо бархе дигареро ба ҷойи Худованди ягона ба худой напазирад. Ҳар гоҳ аз ин даъват сар битобанд, **бигӯед**: «Гувоҳ бошед, ки мо холисона таслими фармони Худо ҳастем» (Оли Имрон, 64).

Ин оятҳо эълум мекоранд, ки Худованд ҳеҷ пайғамбареро нафиристода, магар ин ки ба ӯ дастур дода, ки мардумро ба сӯйи яктопарастӣ даъват намояд. Бинобар ин, парастии ғайри Худо ҷузъи

динҳои илоҳӣ нест, балки ба ноҳақ
онро вориди динҳо намудаанд.

ИХТИЛОФ ДАР ДИН ДАР НАТИҶАИ ЗУЛМ ВА ТАҶОВУЗ АЗ ҲАҚ БА ВУҶУД ОМАДААСТ

Далели дигар, ки дини Худо яке аст
ва ихтилофоте, ки дар масири
таърих дар дин ба вучуд омадааст,
ба сабаби зулму таҷовузе аст, ки ба
дин шудааст, раҳбарон ва
сарпарастони динӣ ба хотири ҳифзи
манофеи шахсӣ ва дастбӣ ба
қудрат ва раёсат бар мардум динро
таҳриф намудаанд. Ислом ин
ҳақиқатро ошкор месозад ва ҳамаи
мардумро даъват мекунад, ки дар

атрофи дини Ислом чамъ шаванд ва онро бипазиранд.

«Бегумон, дини ҳақ дар пешгоҳи Худованд Ислом аст ва аҳли китоб ба воситаи ситамгарию саркашӣ дар байни худ, баъд аз огоҳӣ бар ҳақиқат ва сиҳати дин бо ҳам ба ихтилоф бархостанд. Касе ба оятҳои Худо куфр варзад, (бояд бидонад), ки Худованд зуд ҳисобрасӣ мекунад. Ҳар гоҳ бо ту ба ситеза пардохтанд, бигӯ ман ва касоне, ки аз ман пайравӣ намудаанд, хештанро таслими Худо карда ва ба сӯйи ӯ рӯ овардаем ва ба аҳли Китоб ва мушрикони араб бигӯ: «Оё шумо таслими амри Худо шудаед?!» Агар мухлисона таслими амри Худо

шаванд, бегумон, ҳидоят ёфтаанд ва агар аз фармони Худо сарпечӣ кунанд, нигарон набош, чун вазифаи ту расонидани рисолат асту бас. Худованд ба аъмол ва нияти бандагон огоҳ мебошад» (Оли Имрон, 19-20).

Вақте дин дар пешгоҳи Худованд яке бошад, ихтилоф дар он ҷоиз нест. Тафриқаву ихтилофе, ки дар байни пайравони динҳо – яҳудиву масеҳӣ ва мусулмон ба вучуд омадааст, ҳар як ба фирқаҳои мухталифе, ки бо ҳам адовату душманӣ доранд, тақсим шудаанд, мусалламан бар хилофи дастуру таълимоти Худое аст, ки динро барои эҷоди дӯстӣ ва муҳаббат дар

байни афроду миллатҳо ва густариши сулҳу оромиш дар рӯйи Замин фиристодааст. Барои ҳамин Парвардигори олам Муҳаммад (с)-ро фиристода, то дар байни мухолифон сулҳу оштӣ барқарор намояд ва ҳақро барои онҳо равшан созад ва онҳоро аз тафриқаву ихтилоф барҳазар дорад. **Худованд хитоб ба мусулмонҳо мефармояд:** «Худованд барои шумо (мӯъминон) ойинеро баён дошта, ки онро ба Нӯҳ ҳам тавсия карда буд. Мо он чиро, ки ба ту ваҳй кардаем ва ба Иброҳим, Мӯсо ва Исо ҳам тавсия намудаем, ин аст, ки динро побарҷо доред ва ихтилофу тафриқаро дар дин ба вучуд наоваред. Ин амр, ки ту мушрикнро ба он даъват

менамоӣ, ки усули динро риоят
намоянд, бар мушрикони сахту
сангин мебошад. Худованд ҳар киро
бихоҳад, барои ин дин бармегузинад
ва ҳар кас ба сӯйи Худо баргардад,
Худованд ӯро ба дини худ ҳидоят
медихад. Пайравони пайғамбарони
пешин баъд аз илму огоҳӣ ба
ҳақиқати дин ва усули он ба гурӯҳҳо
ва дастаҳои мухталиф пароканда
шуданд ва ин тафриқачӯӣ танҳо ба
хотири ситамгариву қачравӣ дар
миёни худашон буд. Агар фармоне
аз сӯйи Худо содир нашуда буд, ки
онҳо то саромади муайяне вучуд
дошта бошанд, дар миёни онҳо
доварӣ ба амал меомад ва онҳо
нобуд мешуданд.

Касоне, ки китобҳои осмониро баъдан аз гузаштагон ба ирс бурда ва онҳоро дар ихтиёр доранд, дар бораи сихати ин китобҳо дучори шакку бадбинӣ шудаанд. Ту ҳам мардумро ба сӯи дини Худо даъват кун, ҳамон тавре ки ба ту дастур дода шуда, **сабру истиқомат дошта бош ва аз хостаҳои нодурусти онҳо пайравӣ наkun ва бигӯ:** «Ман ба ҳар китобе, ки аз сӯи Худо нозил шуда бошад, имон дорам ва ба ман дастур шудааст, ки дар миёни шумо додгарӣ намоям ва Худованд Парвардигори мову шумо мебошад. Натиҷаи рафтору аъмоли мо ба худӣ мо бармегардад ва натиҷаи рафтори шумо ҳам ба худӣ шумо тааллуқ дорад ва дар байни мову шумо ҳеч

хусумату мучодалае вучуд надорад ва Худованд ҳамаи моро дар як чо чамъ хоҳад кард ва бозгашти ҳама ба сӯйи ӯ аст» (Шӯро, 13-15).

Бо тавачҷӯҳ ба ояти фавқ ваҳдат ва ягонагии дин мусаллам гардид ва ин амри ҳақиқатест, ки Қуръон онро эълон намудааст ва эроду эътирози касонеро, **ки мегӯянд:** Усули ҳақиқати динҳо яке нест ва бо ҳам ихтилоф доранд ва барои ҳамин мо динҳоро қабул надорем, мардуд ва ботил мебошад. Иддаое аст пучу ботил, ки ба ҳеч вачҳ ҳақиқат надорад ва бо усули динҳо, ки ҳамаи онҳо яке аст, муғоярат дорад. Бинобар ин, аз назари Қуръон усули динҳо яке аст, вале ихтилоф дар

масоили фаръӣ ва қавонини амалию иҷтимоӣ ба хотири ихтилофи шароит ва авзои миллатҳо ва шароити иҷтимоӣ ва дараҷаи рушди фикрию ақлии онҳо мебошад.

Худованд динҳои осмониро бо дини Ислом хатм намуд ва шариатро ба Муҳаммад (с) бахшид, ки носихи тамоми шариатҳои пешин мебошад ва ҳақиқату моҳияти дини Худо дар ин шариат мушаххасу равшан аст. Ин шариат, ки бо пешрафти илму тамаддун ва тараккии фикру ақл ҳамоҳанг мебошад ва дар ҳар замону маконе қобили иҷро аст, шариате аст, ки мавриди писанди Худованд қарор гирифтааст, ба

тавре ки ба чуз Ислом дини дигарро қабул надорад.

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخُسْرَيْنِ﴾ [ال عمران: ٨٥]

«Касе ғайр аз ойини Ислом ойини дигареро баргузинад, аз $\bar{u}$ пазируфта намешавад ва $\bar{u}$ дар охират аз зумраи зиёндидагон хоҳад буд» (Оли Имрон, 85).

Яъне баъд аз биъсати Муҳаммад (с) агар касе динеро баргузинад, ки ғайри Ислом бошад, ин дин аз $\bar{u}$ пазируфта намешавад ва Худованд ба он розӣ нест ва дар қиёмат чузъи бадбахтон ва зиёндидагон хоҳад буд.

Ва саллаллоҳу ало саййидино
Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи
аҷмаин.

Фасли дуввум : Қуръони КАРИМ

БАЁНИ ЧАНБАҲОЕ АЗ ЭЪЗОСИ
ҚУРЪОН ВА ДАЛОИЛИ ИЛМӢ
БАР ИН КИ ОН КАЛОМИ
ХУДОСТ.

1. Маънои ваҳй. 2. Ибтоли эроде
нисбат ба ваҳй. 3. Чамъи Қуръон ва
навиштани он дар масоҳиф. 4.
Маҳфуз мондани Қуръон аз тағйир.
5. Чигунагии нузули Қуръон ва
фалсафаи он. 6. Қуръон мубориз
меҳоҳад ва ба мубориза бармеҳезад.
7. Қуръон мӯъҷизаи Муҳаммад (с)
аст. 8. Услуб ва шеваи Қуръон. 9.

Хусусиятҳое аз услуби Қуръон ва
балоғати он. 10. Чанбаҳое аз эъҷози
Қуръон. 11. Қуръон хабарҳои ғайбро
дар бар гирифтааст. 12. Достон дар
Қуръон. 13. Рӯҳи Қуръон.

Қуръон ваҳй аст, ки аз ҷониби Худо
бар хотами пайғамбарон Муҳаммад
ибни Абдуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи
ва саллам, нозил ва ба сурати
тавотур аз Пайғамбар (с) нақл шуда
ва охирин китоби илоҳӣ аст, ки бар
беҳтарини бандагонаш нозил
гардидааст.

Қабл аз он ки вориди шарҳу
тафсили мавзӯи Қуръон шавем,
беҳтар аст, ишораи кӯтоҳе ба
маънои «**ваҳй**» намоем ва бидонем,

ки ваҳй чӣ тавр ва ба чӣ шева бар
Муҳаммад (с) нозил мешуд.

Ваҳй дар луғат ва забони араб ба
маънои ишора, китобат, рисолат,
маъмурият, илҳом, сухан, каломи
пинҳонӣ, сирру роз ва ҳар чизе, ки
ба дигаре илқо шавад, омадааст.

Асли ваҳй дар луғат ба маънои
эъломи матлаб ба сурати сиррӣ
ва пинҳонӣ аст ва гуфта мешавад:
«ваҳо илайҳи ва авҳо илайҳи
калиматан», яъне бо ӯ ба сурати
пинҳонию махфиёна сӯхбат намуд
ва ишора кард. Қуръон мефармояд:
«Худованд ба онҳо бо ишора гуфта,
ки бомдодон ва шомгоҳон ба
тасбеҳу такдиси Худо
бипардозед» (Марям, 11).

Калимаи авҳо дар ин чо ба маънои ишора аст.

Ваҳй дар Қуръон ба маънои илҳом ҳам омадааст: «Эй Муҳаммад (с), ба ёд овар ҳангомери, ки ба ёрони Исо илҳом кардам, ки ба Ман ва фиристодаи Ман (Исо) имон биоваред» (Моида, 111).

Ваҳй дар истилоҳи шаръ ба маънои дастуроте аст, ки Худованд онҳоро ба сӯйи пайғамбарони худ мефиристод, то онҳоро аз қонун ва муқаррароти дин огоҳ намояд.

Ҳамон гуна, ки Қуръон мефармояд, «**ваҳй**» ба чанд навъ ва шева бар пайғамбарон нозил гардидааст:

﴿وَمَا كَانَ لِنَشْرِ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِي حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٥١﴾ [الشورى: ٥١]

«Ҳеч кас сазовори он нест, ки Худованд бо ӯ сухан бигӯяд, магар аз тариқи илҳом ё аз паси пардаҳо ва мавонеи табиӣ ва ё ин ки қосидеро (ба номи Ҷабраил ба сӯйи ӯ бифиристад ва Ҷабраил ба фармони Парвардигор он чиро, ки Худо мехоҳад ба пайғамбарон) ваҳй кунад ва Худованд бузургвор ва дурусткор аст» (Шӯро, 51).

Муфасссирон дар тафсири ин оят гуфтаанд, ки Худованд танҳо ба ин се сурат бо пайғамбарони худ (алайҳимуссалом) сухан гуфтааст:

1. Ваҳй ва илҳоми қалбӣ ё дар ҳолати бедорӣ бошад ва ё дар ҳолати хоб.

2. Дар пушти пардаҳо ва мавонеи табиӣ бошад, ба тавре ки каломи Худоро бишунавад, вале Худоро набинад, ҳамон гуна ки Мӯсо каломи Худоро мешунид, вале Худоро намедид.

3. Ваҳй ба василаи яке аз фариштагон ба тавре ки худи фаришта дида шавад ва суҳанонаш ҳам шунида шавад, чуноне ки фариштаи ваҳй Ҷабраил дастуроти Худоро ба сӯйи Муҳаммад (с) меовард ва Пайғамбар (с) ўро медид ва суҳанонашро мешунид.

ВАҲӢ АЗ ДИДГОҲИ СУННАТУ ҲАДИС

Китоби ҳадис маротиби ваҳйро ба сӯйи Муҳаммад (с) ба шарҳи зер баён кардаанд:

Аввал, ба сурати рӯъё ва хоби содиқона мебошад. Дар «Саҳеҳ»- и Бухорӣ аз Оиша ҳамсари Пайғамбар (с) ривоят шуда: «Аввалин боре, ки ваҳй ба сӯйи Пайғамбар (с) фиристода шуд, ба сурати рӯъёи содиқа дар хоб буд, Пайғамбар (с) ҳар хоберо, ки медид, монанди рӯзи равшан возеҳу ошкор буд».

Дувум, гоҳе фариштаи маъмур ваҳйро бар қалби Пайғамбар (с) илқо менамуд, бе ин ки Пайғамбар

(с) худ фариштаро бибинад.
Пайғамбар (с) мефармояд:
«Рӯҳулқудс (Ҷабраил) дар қалби ман
дамид ва илқо кард, ки ҳеҷ касе
нахоҳад мурд, то он ки рӯзиеро, ки
Худованд барои ӯ муқаддар
намудааст, ба тамоm дарёфт намояд.
Бинобар ин, аз Худованд тарсу
тақво дошта бошед ва ба шеваҳои
дурусту зебо ва ҳалол рӯзиро талаб
кунед. Таъхир дар расидани ризқ ва
дер омадани он шуморо водор
накунад, ки аз роҳи ҳаром ба
дунболи касби рӯзӣ бошед, зеро он
чи ки дар назди Худост ва мулки
ӯст, ҷуз аз тариқи итоату
фармонбардории ӯ набояд дархост
шавад».

Сеюм, баъзе вақтҳо ваҳй ба шеваи садои чарас ва занг бар Пайғамбар (с) нозил мешуд.

Чаҳорум, гоҳе Ҷабраил ба сурати инсон барои Пайғамбар (с) зоҳир мегардид. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ омада: «Ҳорис писари Ҳишом аз Пайғамбар (с) пурсид: «Эй Расули Худо, ба чӣ шевае ваҳй бар Шумо нозил мегардад?» Расули Худо (с) фармуд: «Баъзе вақтҳо монанди садои занг ваҳй бар ман нозил мешавад. Ин навъи он аз дигар анвоъи он бар ман сангинтару саҳттар аст. Вақте ин ҳолати ваҳй тамом шуд, тамоми он чиро, ки бар ман нозил шудааст, ҳифз менамоям. Баъзе вақтҳо фариштаи ваҳй ба

сурати инсон пеши ман меояд ва бо ман сухан мегӯяд ва суханонашро ҳифз мекунам».

Панҷум, баъзе вақтҳо фариштаи маъмур ба сурат ва шакли аслии худ барои Пайғамбар (с) зоҳир мешуд ва ваҳйи илоҳиро ба сӯйи ӯ меовард.

Шашумин навъи ваҳй он аст, ки Худованд дар шаби меъроҷ бар фарози осмонҳо бар Пайғамбар (с) нозил намуд ва намозу баъзе чизҳои дигарро бар Пайғамбар (с) ва умматаш фарз гардонд.

РАДДУ БОТИЛ НАМУДАНИ
ШУБҲА ВА ИФТИРОЕ, КИ
НИСБАТ БА ВАҲЙ ВОРИД
НАМУДААНД

Шева ва чигунагии нузули ваҳйро баён намудем. Аммо оё он чи ки бар Муҳаммад (с) нозил мешуд, ҳақиқате буд дорои вучуди хориҷӣ ва ҳамон тавре ки Пайғамбар (с) мегуфт, дар ҳақиқат ҳам ваҳй бар ӯ нозил мешуд? Ё ин ки танҳо дар хаёл мепиндошт, ки ваҳй бар вай нозил мешавад ва чизҳои хаёлиро мегуфт? Ҳамон гуна ки одамоне, ки ба бемории равоние ба ном «**хастрий**» мубтало ҳастанд, шабаҳҳоеро мебинанд, ки ҳақиқат надоранд. Ҳатто баъзе аз нависандагони Ғарб бо камоли беинсофию берӯй ин дурӯғро ба Пайғамбар (с) нисбат додаанд ва иддао кардаанд, ки ваҳйе, ки бар Муҳаммад (с) нозил мегардид, аз навъи шабаҳҳое

мебошад, ки аз бемории ҳастрӣ ба вучуд омадааст, вале бо таваҷҷӯҳ ба далоили зер ин гуфта ба ҳеҷ вачҳ ҳақиқат надорад ва бар появу асоси илмӣ собит нагаштааст, балки аз ҳақиқат дур мебошад.

Аввал, ҳазён ношӣ аз марази ҳастрӣ ҳатман ҳамроҳ бо аворизи сангину ногуворе аз қабилӣ хубту девонагӣ ва изтиробу нигаронӣ ва доду фарёд аст, дар ҳоле ки ҳеҷ вачҳ, ҳатто дар сангинтарин ҳолати ваҳй чунин ҳолоте барои Пайғамбар (с) ба вучуд наёмадааст.

Дувум, ҳазён аз бемории ҳастрӣ ҳангоме ба вучуд меояд, ки он беморӣ бар шахс ориз мегардаду шиддат меёбад ва ҳамин ки ин мараз

бартараф шуд, шахс ҳазёнҳои худро фаромӯш мекунад ва шабахҳоеро, ки дар он ҳолат дидааст, ба фаромӯшӣ месупорад, аммо ҳолати Муҳаммад (с) ҳангоми нузули ваҳй дуруст ба акси ин буд. Вақте ваҳй бар ӯ нозил мешуд, то замоне ки тамои мешуд, сукут мекард ва баъд аз он тамои он чи ки бар ӯ нозил шуда буд, дар зехнаш боқӣ мемонд ва барои дигарон баён мекарду дастур медод, ки онҳоро бинависанд.

Сеюм, ҳазёнҳои ношӣ аз бемории ҳастрӣ маъмулан танҳо ҳаёлотии пароканда ва беарзише аст, ки мутаносиб бо аъсоби ҳаставу носолими шахси ҳазёнгӯ мебошад.

Масалан, бемор мепиндорад, ки рӯхи бад ва палиде ӯро таҳдид мекунад ва мехоҳад ӯро нобуд намояд, ё ӯро мавриди тамасхуру таҳқир ва истехзо қарор медиҳад. Бинобар ин, ба гуфтани ҳазёну калимоти берабт мепардозад. Ҳаргиз мушоҳида нашудааст, ки ҳазёнҳои як бемори зиёнвара сарчашмаи назму қонун ва фазоили ахлоқӣ қарор гирифта бошанд (дар ҳоле ки гуфтаҳои Пайғамбар (с) боиси саодату хушбахтӣ ва эҷоди назму қонуни инсонӣ гардидааст).

ОҒОЗИ НУЗУЛИ ҚУРЪОН ВА СУРАҲОИ ОН

Аввалин оятҳои Қуръон дар Макка, ҳангоме ки Пайғамбар (с) дар ғори

Ҳиро машғули ибодат буд, бар ӯ
нозил гардид.

﴿أَفْرَأَ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۱ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۲ أَفْرَأَ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۳ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۴
عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۵﴾ [العلق: ۱، ۵]

«Эй Муҳаммад (с), бихон ба номи
Парвардигорат, ки ҳамаи ҷаҳонро
офаридааст ва инсонро аз хуни
баста офаридааст. Бихон,
Парвардигорат бузургвортар ва
бахшандатар аз ҳама мебошад.
Ҳамон Худойе, ки инсонро таълим
дод ва ба василаи қалам чизҳоеро ба
ӯ омӯхт ва чизҳоеро ба ӯ омӯхт,
ки қаблан онҳоро намедонист»
(Алақ, 1-5).

Он гоҳ нузули Қуръон ба муқтазои
ҳаводис тақрибан бисту се сол
идома дошт. Қуръон сураҳои

зиёдеро дар бар гирифтааст. Сура иборат аст аз миқдор ва қисмати мустақиле аз Қуръон, ки шомили се оят ё бештар аз се оят мебошад. Теъдоди сураҳои Қуръон яксаду чаҳордах адад аст, ки ҳар яке аз онҳо дорои номи махсус буда, баъзе аз онҳо ду ном ё бештар аз ин дорад, аз ҷумла сураи «**Фотиҳа**» дорои ду номи дигар, яке «**Уммулқитоб**» ва дигаре «**Сабъулмасонӣ**» аст.

Номи сураҳои Қуръон баъзе вақтҳо аз оятҳои аввали онҳо гирифта шудааст ва гоҳе ба муносибати баъзе чизҳое, ки теъдоде аз оятҳо ба баёни онҳо ихтисос доранд, номгузорӣ гардидаанд ва баъзе аз

сураҳо ба муносибати такрори матлабе ё достоне дар онҳо ба исми он матлаб ё дoston номгузорӣ шудаанд.

Сураҳои Қуръон ду навъанд: сураҳое, ки қабл аз ҳичрат нозил шудаанд, сураҳои Маккӣ ҳастанд ва сураҳое, ки баъд аз ҳичрат фуруд омадаанд, сураҳои Маданӣ номдоранд (ва ё сураҳои аҳди Маккӣ ва сураҳои аҳди Маданӣ номида мешаванд).

КОТИБОНИ ҚУРЪОН

Пайғамбар (с) чанд нафар котибро таъйин карда буд. Онҳо ҳар оятеро, ки бар Пайғамбар (с) нозил мешуд, менавиштанд. Машҳуртарини онҳо

хулафои рошидин – Абӯбакр, Умар, Усмон ва Алӣ (р) буданд. Зайд ибни Собит, Убай ибни Каъб, Муовия ибни Абисуфён, Собит ибни Қайс ва Холид ибни Валид ҳам чузъи котибони Қуръон буданд. Онҳо Қуръонро бар қитъаҳои нозуки пӯсти дарахти хурмо, санг, устухонҳои шона ва қабурғаи шутуру гӯсфанд ва чизҳои дигар, монанди пӯсти ҳайвонот, менавиштанд ва Пайғамбар (с) онҳоро роҳнамоӣ мекард, ки ҳар оятро дар чӣ сурае ва дар чӣ ҷое аз он сура қарор диҳанд.

Дар замони ҳаёти Пайғамбар (с) чандин нафар аз асҳоб тамоми Қуръонро дар синаи худ ҷамъу ҳифз

намуда буданд, аз ҷумла Абдуллоҳ ибни Масъуд, Солим ибни Маъқил, Мавлон ибни Ҳузайфа, Муъоз ибни Ҷабал, Убай ибни Каъб ва Зайд ибни Собит.

ҶАМЪОВАРИИ ҚУРЪОН ВА НАВИШТАНИ

ОН ДАР ЧАНД МУСҶАФ

Дар замони ҳаёти Пайғамбар (с) бо таваҷҷӯҳ ба ин ки нузули ваҳй идома хоҳад дошт, Қуръонро дар як мусҷаф ҷамъ накарданд ва Пайғамбар (с) дар ҳоле вафот кард, ки Қуръон танҳо дар синаҳо ва бар рӯи баргҳову сафҳаҳои зиёд ва ҷудо аз ҳам ҷамъу ҳифз шуда буд. Абӯбакри Сиддиқ, ки баъд аз

Пайғамбар (с) ба ҷойнишини ӯ баргузида шуд, дар даврони хилофаташ бо касоне, ки баъд аз Пайғамбар (с) аз дин баргашта буданд, ба ҷанг пардохт.

Дар ҷанги Ямома шумори фаровоне аз ҳофизони Қуръон ба шаҳодат расиданд. Умар ибни Хаттоб аз бими ин ки мабодо бо аз байн рафтани ҳофизони Қуръон худӣ Қуръон низ аз байн биравад, ба Абӯбакр (р) пешниҳод намуда, ки Қуръонро дар як мусхаф ҷамъ намояд. Абӯбакр дар ибтидо аз пазируфтани ин пешниҳод мутараддид буд, чун мегуфт чӣ тавр даст ба коре бизанад, ки дар замони Пайғамбар (с) чунин коре анҷом

нагирифтааст? Аммо саранҷом пешниҳоди Умар (р)-ро пазируфт ва онро ба маслиҳати Ислом донист. Ба Зайд ибни Собит, ки аз ҳама асҳоб бештар дар маҷлиси Пайғамбар (с) ҳузур дошт ва яке аз беҳтарин ҳофизони Қуръон буд, дастур дод, то Қуръонро дар як мусҳаф ҷамъ намояд. Зайд ҳам тамоми авроқ ва сафаҳоти Қуръонро дар як мусҳаф ҷамъ намуд ва онҳоро ба сурати як китоб даровард. Ин мусҳаф то замоне, ки Абӯбакр дар қайди ҳаёт буд, дар назди ӯ нигоҳдорӣ мешуд. Баъд аз вафоти Абӯбакр дар назди Умар ибни Хаттоб қарор гирифт, сипас Умар онро ба духтараш Ҳафса – ҳамсари Пайғамбар (с) супурд.

Ҳангоме мусулмонҳо дар нуқоти мухталифи ҷаҳон ҳузур пайдо карданд, мардум бар асос ва мизони тафовут ва ихтилофе, ки дар лаҳҷаҳо бо ҳам доштанд, дар қироат ва тиловати Қуръон низ бо ҳам ихтилоф пайдо намуданд. Масалан, баъзеҳо калимаи «тобут»-ро бо то (تايوت - тобут) ва баъзеҳо бо ҳо (تايوة - тобух) қироат мекарданд. Дар замони хилофати Усмон ибни Аффон ба ӯ хабар доданд, ки ихтилоф дар қироати Қуръон дар байни мардум шоеъ шуда ва зарурат дорад, ки онро бартараф намояд. Усмон (р) ҳам дастур дод, то мусхафери, ки назди Ҳафса буд, биёваранд ва ба се нафар асҳоб, ки дар байни мардум ба хотири

хофизаи қавиашон машҳур буданд ва тамоми Қуръонро ба хубӣ дар сина ҳифз карда ва маъруф буданд, дастур дод, ки Қуръонро бар асоси охирин қироате, ки Пайғамбар (с) дар охирин моҳи рамазон барои Ҷабраил тиловат намуд, бинависанд. Пайғамбар (с) дар моҳи рамазони ҳар сол Қуръонро бар Ҷабраил қироат менамуд.

Бо вуҷуди ин ки сафаҳоту авроқи Қуръон дар як ҷо ҷамъ шуда буданд, Зайд ибни Собит камоли диққат ва эҳтиётро риоя мекард ва ҳеҷ оятеро наменавишт, магар пас аз ин ки он ду нафари дигар шаҳодат бидиҳанд, ки айни ҳамин оятро бо ҳамин сурат аз даҳони худ

Пайғамбар (с) ба ҳангоми нузули ваҳй шунидаанд. Саранҷом ин се нафари қурайшӣ чаҳор нусха ва ба қавли баъзе ҳафт нусха Қуръонро навиштанд ва амирулмӯъминин Усмон (р) се нусхαι онро ба шаҳрҳои Куфа, Басра ва Шом фиристод ва як нусхаро пеши худ нигоҳ дошт. **Ва баъзеҳо гуфтаанд:** нусхαι панҷумро ба Яман, нусхαι шашумро ба Баҳрайн ва нусхαι ҳафтумро ба Маккаи мукаррама фиристод. Он гоҳ дастур дод ба чуз ин чанд мусхафе, ки бар асоси охирин қироати Пайғамбар (с) бар Ҷабраил навишта шудааст, ҳар мусхафи дигаре, ки вучуд дорад, ба манзури ҷилавгирӣ аз ихтилоф бисӯзонанд ва танҳо ин чаҳор ё ҳафт

мусхаф ба унвони имом ва марчаъи мардум қарор гиранд ва нусхабардорию навиштани мусхафҳои дигар бояд фақат аз рӯи ин ҷаҳор ё ҳафт мусхаф бошад.

МАҲФУЗ МОНДАНИ ҚУРЪОН АЗ ТАҲРИФ

Эҳтимоме, ки мусулмонҳо нисбат ба ҳифз, китобат ва навиштани Қуръони карим мабзул доштаанд, то ба ҳол дар байни ҳеч як аз миллатҳои ҷаҳон ва нисбат ба ҳеч китобе, хоҳ аз китобҳои осмонӣ ё заминӣ, дида нашуда ва дар тӯли таърих ҳеч китобе вуҷуд надошта, ки бо чунин эҳтимому тақдир ва риоятҳои аз он муҳофизат ва нигоҳдорӣ шуда бошад. Ҳар оят ва ё

маҷмӯи оятҳое, ки нозил мешуд,
Пайғамбар (с) онҳоро дар синаи худ
ҳифз менамуд. Ҳамин ки ваҳй тамоm
мешуд, Расули Худо оятҳои
нозилшударо барои ҳозирин мехонд
ва ба котибони ваҳй дастур медод,
ки онҳоро бинависанд ва худ як
нусха аз оятҳои навишташударо дар
манзили худ нигоҳдорӣ мекард.

Албатта, Қуръон ба монанди дигар
китобҳои муқаддаси осмонии
пешин танҳо дар инҳисор
(**монополия**)-и иддаи хоcе набуд, то
ин эҳтимол пеш ояд, ки амдан ё
саҳван тағйире дар он ба вуҷуд
омада бошад. Чун Қуръон дар
дастраси тамоми қишрҳо ва
табақоти мухталифи мардуми

мусулмон қарор дошт ва тамоми мусулмонҳо ногузир буданд дар ҳолати намозу ғайри намоз онро тиловат намоянд, ба Қуръон ҳукму қазоват кунанд ва ба ҳифзи ҳарф ба ҳарфи он ҳиммат бигуморанд. Дар чунин шароите ба ҳеч ваҷҳ қобили тасаввур нест, ки касе битавонад қасдан ё аз рӯйи иштибоҳ тағйиру таҳрифе дар Қуръон ба вучуд оварад ва бақияи уммати Ислом аз он беҳабар бошанд, дар ҳоле ки Қуръон ба сурати қонуни асосӣ ва барномаи зиндагӣ ва имому марҷаъи тамоми масоили динию иҷтимоии мусулмонҳо даромада буд.

Албатта, қабл аз ин ки ба дастури Абӯбакр (р) тамоми авроқ ва

сафаҳоти Қуръон дар як чилд чамъ
 шавад, тамоми оятҳои Қуръон ба
 сурати навишта дар назди
 Пайғамбар (с) ва аксари асҳоб
 мавҷуд буд ва асҳоб Қуръонро дар
 манзили худ аз рӯйи нусхаҳои
 навишташуда тиловат мекарданд.
 Ҳангоме ки Усмон (р) охири бор
 Қуръонро чамъ намуд, аксари
 ҳофизон ва котибони Қуръон ҳанӯз
 дар қайди ҳаёт буданд. Пас дар
 чунин авзоъ ва аҳвол чӣ тавр
 тасаввур мешавад, ки таҳрифе дар
 он ба вуҷуд омада бошад?!
 Садақаллоҳу-л-азим, **ки мефармояд:**

(إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ [الحجر: ٩]

«Ба ростӣ, мо худамон Қуръонро
 бар Муҳаммад (с) нозил кардаем ва

ҳам худамон онро аз ҳар тағйиру таҳрифе ниғаҳ медорем» (Ҳичр, 9).

ҚУРЪОН БА ЧӢ ШЕВАЕ
БАР ПАЙҒАМБАР (С) НОЗИЛ
ШУД ВА НУЗУЛИ ОН БА ИН
ШЕВА ЧӢ ФАЛСАФАЕ ДОШТ?

Қуръон тақрибан дар зарфи бисту се сол ба сурати тадричӣ бар Пайғамбар (с) нозил шудааст. Баъзе вақтҳо танҳо ояте ва гоҳе то даҳ оят бар ҳасби ниёз ва тақозои авзоъ ва шароит нозил мегардид. Нузули тадричии Қуръон бар ҳасби ниёз боис шуд, ки оятҳои нозилгашта бештар ба табъи арабҳо созгор бошад, мавриди истиқболи онҳо қарор гирад, бурҳони Қуръон қотейтару ошкортар шавад ва

чанбаҳои эҷози Қуръон беҳтар
намоён гардад. Агар Қуръон ба
сурати бахш-бахш аз як то чанд ояте
маъдуд нозил намешуд, ин далел, ки
«Қуръон арабҳоро ба мубориза
талабида ва гуфта агар шак доред,
ки Қуръон каломи Худост, шумо
сураеро биеваред, ки дар фасоҳату
балоғат ва адабу ҳидоят монанди
кӯтоҳтарин сураҳои Қуръон бошад»
боиси илзом ва шикасти арабҳо дар
ин таҳаддӣ ва мубориза намешуд.
Чун Қуръон арабҳоро ба мубориза
талабида ва гуфта сураеро ба
монанди яке аз сураҳои Қуръон
биеваред, агар Қуръон якҷо ва ба
сурати як сура нозил мешуд, арабҳо
то андозае маъзур буданд ва
метавонистанд бигӯянд ба хотири

ин ки Қуръон як сураи тӯлонӣ аст,
мо вақти онро надорем, ки сурае
монанди онро биёварем ва агар
Қуръон то ин андоза сурааш тӯлонӣ
намебуд, метавонистем дар
фасоҳату балоғат ва... бо Қуръон
мубориза кунем.

Аммо вақте ки Қуръон ба сурати як
ё чанд оят дар фосоҳаҳои тӯлонӣ ва
шароиту авзоъ ва макони мухталиф
бар Пайғамбар (с) нозил мегардид,
арабҳоро ба мубориза металабид, ки
ҳама чамъ шаванд ва ҳамдигарро
кӯмак кунанду сураеро монанди
кӯтоҳтарин сураҳои Қуръон бо худ
биёваранд. Вақте ки ҳама арабҳо бо
тамоми имконоту фурсате, ки
доштанд ва бо исрор мехостанд

Пайғамбар (с)-ро шикаст диҳанд, натавонистанд ба муборизаталабии Қуръон посух гӯянд ва аз овардани сурае монанди кӯтоҳтарин сураҳои он очиз монданд. Ин амр яке аз бузургтарин далелҳо бар эъқози Қуръон аст ва нишонаи он аст, ки Қуръон каломи Худо аст ва башар аз гуфтаи чунин каломе очизу нотавон мебошад. Мо мебинем, ки аз ибтидои нузули Қуръон то замоне, ки Пайғамбар (с) ба Мадина ҳиҷрат кард, аксар оятҳои, ки нозил мешуд, ба сурати сураҳои кӯтоҳ буд ва имкони мубориза бо онҳо бештар буд, вале бо вучуди ин арабҳо аз мубориза бо он очиз монда буданд.

Яке дигар аз ҳикматҳои нузули Қуръон ба сурати тадриҷӣ ин аст, ки Худованд мехост арабҳоро батадриҷ тарбият кунад ва ба муқтазои шароиту ҳаводис Қуръонро нозил кунад, то дастуроти илоҳӣ беҳтар дар қалби онҳо ҷой гирад ва беҳтар онро дарк намоянд (ва беҳтарин кор ин аст, ки ба ҳангоми бурузи дард даво истифода шавад). Ин шева боис шуд, ки арабҳо битавонанд тадриҷан ахлоку одоти нописанди худро ба осонӣ тағйир диҳанд. Албатта, арабҳо дар даврони ҷоҳилият пойбанди ҳеҷ ахлоқе набуданд ва ҳар кореро мубоҳ медонистанд, агар Қуръон ба сурати дар як ҷо ва якбора бар онҳо нозил мегардид, амал ба ҳама

дастурот ва таколифи он ва парҳез аз ҳама корҳои ҳарому нописанд дар як замон барои онҳо бисёр сангин ва душвор буд ва аз қабули ин ҳама дастурот ва парҳезу ин ҳама манҳиёт метарсиданд ва аз он гурезон мешуданд.

Ҳикмат ва фалсафаи дигари нузули Қуръон ба сурати тадриҷӣ ин аст, ки иродаи Худо бар ин буда, ки Пайғамбар (с) Қуръонро дар синаи худ ҳифзу забт намояд ва ба ҳангоми мубориза бо душманон қалби худро бо он тақвият кунад ва оромиш бахшад, **ҳамон гуна ки Худованд мефармояд:** «Кофирон мегуфтанд, чаро Қуръон якҷо ва якбора бар Муҳаммад (с) нозил

нашуд? (Ва тадричан дар фосилаҳои гуногуни замони нозил мегардад)? Вале мо ҳамин гуна (Қуръонро тадричан бар шумо нозил мекунем ва бахш-бахш онро барои ту мефиристам), то дили туро (бо унс ба он ва ҳифзи он) побарқову устувор бидорем ва Қуръонро бахш-бахш ба тадрич (ба василаи Ҷабраил) бар ту мехонем» (Фурқон, 32).

Аз як тараф Пайғамбари Худо (с) бесавод буд ва қудрати хондану навиштанро надошт, аммо дигар пайғамбарон босавод буданд ва қудрати хондану навиштанро доштанд ва метавонистанд

китобҳоеро, ки якчоя бар онҳо нозил мешуд, бинависанд ва забт намоянд.

ҚУРЪОН БА МУБОРИЗА БАРМЕХЕЗАД

ВА МУБОРИЗ МЕТАЛАБАД

Қуръон арабҳоро ба мубориза талабид ва аз онҳо хост, агар метавонанд китоберо монанди Қуръон бо сураҳое ба мисли кӯтоҳтарин сураҳои он бо худ биёваранд, аммо душманон қодир ба мубориза бо Қуръон набуданд ва аз ибтидои нузули Қуръон то ба имрӯз аз овардани каломе, ки битавонад дар фасоҳату балоғат, ҳидоят, адабу услуб бо кӯтоҳтарин сураи Қуръон баробарӣ кунад, очиз монда

ва ин ачз дар баробари таҳаддӣ ва муборизаталабии Қуръон бузургтарин гувоҳ аст бар ин ки Қуръон каломи Худост ва ҳеч кас ва ҳатто тамоми инсонҳо, агарчи якдигарро ёрӣ диҳанд ҳам, аз овардани китобе ба мисоли Қуръон ва ё яке аз сураҳои он очизу нотавонанд. Ҳоло ба тавзеҳ ва тафсили ин матлаб таваҷҷӯҳ фармояд.

Арабҳо қабл аз Ислом табиатан дорои алоқа, завқи адабӣ, шеърӯ хитоба, суханронӣ ва ишқ ба балоғату фасоҳат буданд. Ҳар сол чандин кунгура (гирдиҳамой)-и шеърӯ адабро дар маҳалле ба номи Уккоз ташкил меоданд ва шуаро бо

ҳам ба мусобиқа мепардохтанд ва ҳар як ашъори худро месуруд, фасоҳату балоғати худро дар маърази намоиш қарор медод ва чандин нафар аз шуарои барҷаста ва устоди мусаллам дар шеър, ки дар он ҷо буданд, ба унвони довар дар байни онҳо қазоват мекарданд ва беҳтарин шеъру шоирро интихоб менамуданд.

Араб ба тафаввуқ дар фунуни адабӣ ва шеъру балоғат машҳур буд ва ин тафаввуқ яке аз бузургтарин хусусиёт ва имтиёзоти он ба шумор меомад, ки ба ду далел аъроб тавониста буданд ба ин имтиёз ноил шаванд.

Аввалан, зиндагӣ дар саҳрову саҳронишинӣ инсонро ба тааммул ва тафаккур водор месозад ва авотифу эҳсосотро бармеангезад ва қувваи тахайюлро нерӯманд менамояд. Вақте авомил ва шароити лозим ба вучуд омад, мусалламан шеър ба дарунҳо илҳом мешавад ва адабу балоғатро ба шеваҳои мухталиф ҳамроҳ хоҳад дошт.

Сониян, зиндагии қабилавӣ иқтизо мекард, ки қабилаҳо нисбат ба ҳам дар ҳоли тафоҳуру адоват ва ҷанги шадид бошанд, ҳар қабилае ниёзи шадиде ба як шоири фасеҳу балеғ дошта, ки ба ӯ таърифу тавсифи қабилаи худ бипардозад ва шарафи ифтихорро барои он касб кунад ва

манзалати ичтимоии онро боло
барад ва қабилаи мухолифро
мавриди таън ва ҳаҷву интиқод
қарор диҳад ва онро дар чашми
мардум беобрӯ ва беарзиш нишон
диҳад. Ба ҳамин далел ба фанни
хитоба ва шеър ғавқулодда аҳамият
медоданд ва барои шуарои барҷаста
ва хатибҳои ғасеҳу балеғ эҳтироми
фаровон қоил буданд.

Қуръони карим, ки ғасеҳу
балеғтарин калом аз лиҳози услуб ва
маъно аст, аз ҷониби Худо бар
Пайғамбар (с) нозил шуд, то дар
дили мардуми Қазиратулараб, ки
ҳамеша муташанниҷ, ноором ва
музтариб буд, нуфуз кунад ва бар
онҳо мусаллат гардад. Мусалламан,

Қуръон наметавонист бар қалбҳо тасаллут пайдо намояд, магар ин ки қавитар ва боарзиштар аз чизҳое бошад, ки ин қалбҳо аз онҳо нерӯ мегирифтанд ва онҳоро боарзиш медонистанд. Зарурати дошти фасоҳату балоғати Қуръон ба ҷое бирасад, ки ин дилҳо дар баробари он таслим шаванд ва ба нотаवонию аҷзи худ иқрор намоянд. Яке аз хусусиятҳои фитрии нафс ин аст, ки ҳар гоҳ дар нуқтае, ки боиси ифтихори ӯ аст ва аз нуқоти барҷастаи зиндагӣ ва мавриди эҳтимоми он ба шумор меояд, шикаст бихӯрад, нафс дучори заъфу сустӣ мешавад ва яъсу навмедӣ ва сархӯрдагӣ бар он ғолиб мегардад, тавре ки дигар камтар чизе

метавонад онро аз ин бӯҳрон начот бахшад ва камтар нерӯе қодир аст онро ёрӣ расонад. Ба ҳамин далел буд, ки баъд аз нузули Қуръон ва шикасту аҷзи арабҳо дар муқобила бо он аз лиҳози фасоҳату балоғат, ки аз муҳимтарин корҳо ва сармояи зиндагӣ ва ифтихороти онҳо ба шумор мерафт, дигар арабҳо натавонистанд дар ин замина сар баланд кунанд ва иддаое дошта бошанд.

Вақте фусаҳову булағои араб Қуръонро шуниданд, дар баробари фасоҳати он моту мутаҳаййир гаштанд, ба бартарӣ ва балоғати фавкулодаи он эътироф намуданд, чашми шуаро дар баробари нури

Қуръон хира шуд ва забонашон аз баёни ҷумлае дар баробари он лол гашт, эҳсоси шоирии онҳо хомӯш монда, илҳоми шеърии онҳо ба заъф гароид ва нерӯи балоғати онҳо дар амвоҷи нерӯманди Қуръон маҳву нобуд шуд. Вале бо ҳамаи инҳо сарони ширку куфр аз имон ба дини нав худдорӣ карданд ва рисолати Муҳаммад (с)-ро напазируфтанд ва бо тавассул ба мавҳумот ва хурофот ба мубориза ва муҳолифат бо ҳақ пардохтанд ва гоҳе ба ифтиро мегуфтанд, ки Қуръон шеър аст ва гоҳе онро сеҳр ном мениҳоданд ва дигар бор онро дар ҷузъи дostonҳои гузаштагон ба ҳисоб меоварданд ва Пайғамбар (с)-ро ба девонагӣ муттаҳам мекарданд ва ё ўро ба

унвони коҳин ва раммол муаррифӣ
менабуданд.

Чун одати араб бар ин буд, ки
маҷолисро ташкил диҳанд ва дар
фасоҳату балоғат ва хитобаву
шоирӣ ба ҳам ба мусобиқа ва
мубориза бипардозанд ва хутбаву
ашъор ва қитъаҳои фасеҳи худро бо
ҳам бихонанду ба маърази намоиш
қарор диҳанд, Қуръони карим ҳам
бар ҳасби ҳамин одат дар чандин
оят онҳоро ба мубориза талабид ва
гуфт, агар тардид доред, ки ин
Қуръон каломи Худо аст,
шумо ҳама бо ҳам чамъ шаведу
китобро мисли Қуръон ва ё
кӯтоҳтарин сураҳои он бо худ
биёваред.

Албатта, ҳикмат ва фалсафаи ин муборизаталабӣ ва зикри он дар Қуръон ин аст, ки таърих дар тамоми асрҳо шоҳид бошад, ки арабҳое, ки дар авҷи фасоҳату балоғат ва қудрати шеъру суханварӣ қарор доштанд, дар баробари Қуръон очизу нотавон монданду сари таслим фуруд оварданд ва дигар арабҳои ғайрифасеҳ ва ғайриарабҳои дурӯғгӯ ё мунофиқ ва ё ашхоси фиребхӯрдаву ноогоҳ, ки баъд аз замони ваҳй меоянд, натавонанд иддао кунанд, ки арабҳо қодир ба муқобалаи ба мисл бо Қуръон буданд ва Қуръон мӯъҷиз нест...[\[4\]](#)

Аммо шевае, ки Қуръон дар ин таҳаддӣ ва муборизачуӣ дар пеш гирифта, ин аст, ки танҳо миллати арабро ба мубориза даъват намудааст ва аз онҳо дархост карда, то китоберо монанди Қуръон бо худ биёваранд. **Ва мефармояд:** «(Эй Муҳаммад (с)) бигӯ, агар шумо рост мегӯед (ки Қуръон ва Таврот каломи Худо нестанд), пас китобе равшантару ҳидоятбахштар аз онҳо бо худ биёваред, то ман аз онҳо пайравӣ кунам. Агар ба пешниҳоди шумо посух надоданд, бидон, ки эшон танҳо аз ҳавову ҳавасҳои худ пайравӣ мекунанд. Охир, чӣ касе гумроҳтару саргаштатар аз касе аст, ки (дар масоили динӣ) аз ҳавову ҳавас пайравӣ намояд, бидуни ин ки

далелу раҳнамуде аз ҷониби Худо
(ба он шуда) бошад?! Мусалламан,
Худованд мардумони ситампешаро
(ба сӯйи худ) раҳнамуд
наменамояд» (Қасас, 49-50).

Ҳангоме ки ин оят аз арабҳо дархост
кард, ки китоберо монанди
Қуръон биёваранд, чиҳилу ҳафтум
сура аз Қуръони карим нозил шуда
буд. Арабҳо саргаштаву мутаҳаййир
монда буданд, ки чӣ тавр китобе ба
монанди Қуръон биёваранд, хеле
саъй карданд, ки ба ин таҳаддӣ ва
муборизаталабии Қуръон посух
диҳанд, вале очизу сарафканда
шуданд. Ба ҳамин далел аст, ки
Қуръон дар ояти 88-уми сураи

«Исро» онҳоро мавриди хитоб қарор
медихад ва ба эшон мегӯяд:

﴿قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ
لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الاسراء: ٨٨]

«Агар инсону чин ҳама бо ҳам чамъ
шаванд ва якдигарро ёрӣ диҳанд,
боз наметавонанд китоберо ба
монанди Қуръон бо худ (ба миён)
биёваранд». (Исро, 88).

Қуръон дар ин муборица ва таҳаддӣ
қадами дигареро ба пеш бардошт ва
гуфт: «Агар наметавонед китоберо
ба монанди Қуръон биёваред, даҳ
сура ба монанди сураҳои Қуръон
биёваред».

«Балки (мушрикони) мегӯянд, ки
Муҳаммад (с) худаш Қуръонро

таълиф намуда ва онро ба дурӯғ ба Худо нисбат медиҳад, бигӯ, агар мегӯед ин Қуръон каломи башар аст, пас шумо ҳам даҳ сураи дурӯғинро ба монанди сураҳои он таълиф кунед ва ба ҷуз Худо ҳар касеро, ки метавонед, даъват ва ба ёрии худ биталабед, агар воқеан, ростгӯ мебошед. Пас, эй мушрикони агар касоне, ки шумо онҳоро ба ёрӣ даъват мекунед, ба шумо посух надоданд ва натавонистанд шуморо ёрӣ диҳанд, бидонед, ки ин Қуръон бо илму ваҳйи илоҳӣ нозил шудааст (ва он аз илми илоҳӣ сарчашма мегирад) ва маъбудии барҳаққе ҷуз Худо вучуд надорад. Пас оё дини Исломро мепазиред ва таслими амри Худо мешавед?» (Худ, 13-14).

Қуръон аз иддаои касоне, ки гуфтанд Қуръон каломи Муҳаммад (с) аст ва Муҳаммад (с) ба дурӯғ онро ба Худо нисбат медиҳад, таачҷуб менамояд ва ба онҳо мегӯяд, агар ин иддаои шумо рост аст, даҳ сура ба монанди сураҳои Қуръон биёваред ва аз тамоми фусаҳову булағо ҳам кӯмак бигиред. Вале мушрикони дар ин муқобала низ очиз монданд ва қодир ба овардани даҳ сура ба монанди сураҳои он нашуданд. Таърих ин аҷзо то ба имрӯз собит ва сабт намудааст. Шоёни таваҷҷӯҳ аст, ки Худованди мутаол аҷзи онҳоро аз овардани даҳ сура далели он қарор дода, ки Қуръон каломи Худо ва Худованд бешарику беҳамтост.

Баъд аз аҷзи мушрикони аз таҳаддии собиқ Қуръон сеюмин қадамро ба пеш бардошт ва мушриконро ба таҳаддӣ ва мубориза даъват намуд. Гуфт, агар тардид доред, ки Қуръон каломи Худо аст, як сурае монанди сураҳои Қуръон биоваред. **Қуръон ин бор таҳаддии худро ба охири марҳала мерасонад ва мефармояд:**

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ لَمِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٢٣ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ٢٤﴾ [البقرة: ٢٣، ٢٤]

«Агар дар бораи он чи бар бандаи худ нозил кардаем, дучори шак ва дудилагӣ мебошед, пас сурае монанди он биоваред ва онро нишон диҳед ва ба ҷуз Худо тамоми худоёну маъбудони ноҳаққи худро,

ки мегӯед дар қиёмат барои мо
гувоҳӣ медиҳанд, даъват намоед ва
аз онҳо ёрӣ бичӯед, агар воқеан дар
иддаои худ ростгӯ бошед. Агар
натавонистед сураеро биоваред ва
ҳаргиз нахоҳед тавонист, пас бо
дурӣ аз куфр ва бо имон ба Худо
худро аз оташе ба дур доред, ки
қисме аз афрӯзина ва сӯзишворию он
инсонро санг (асном) мебошад ва
барои кофирон афрӯхта ва омода
гаштааст» (Бақара, 23-24).

Ин ҳукми қотеъ, ки Қуръон мегӯяд,
ҳаргиз ҳеҷ кас наметавонад сураеро
ҳарчанд ба андозаи кӯтоҳтарин
сураҳои он бошад, таълиф кунад ва
ба мардум нишон диҳад, як ҳукм ва
казовати башарӣ нест, зеро имкон

надорад як инсони оқил чунин иддаое кунад ва чунин шартро бар алайҳи худ дар ихтиёри душманонаш қарор диҳад. Чун ҳар инсони оқиле эҳтимол медиҳад, ки дар ҷаҳон инсонҳое ҳастанд ва хоҳанд омад, ки аз ҳар ҷиҳат аз ӯ нерӯмандтару қавитар бошанд. Пас маълум мегардад, ки содиркунандаи ин ҳукм Муҳаммад (с) нест, балки ин Худованди мутаол аст, ки бар тамоми асрори вуҷуд мусаллату огоҳ аст ва чунин ҳукми қотеъро содир мекунаду медонад, ки ҳаргиз ҳеҷ кас қудрати инро надораду нахоҳад дошт, ки бо ӯ мубориза кунад ва чизро бо худ биоварад, ки Худованд қудрати овардани онро надорад. [5]

Арабҳо оятҳои марбут ба муборизаталабиरो шуниданд ва ин мавзӯ дар байни онҳо шоеъ шуд ва дар маҷолису маҳофил аз он баҳс мекарданд. Аммо аҷзу нотавонии эшон дар ин майдон ошкор гардид ва ба хубӣ ин ҳақиқатро дарк намуданд, ки ҳеч вақт қудрати мубориза бо Қуръонро нахоҳанд дошт.

Агар Қуръон каломи ғайрифасех мебуд ва ё фасоҳаташ ғайримӯъҷиз мебуд ва қудрати инро намедошт, ки бо равишу услуби худ арабҳоро дар мубориза ба аҷзу шикаст водор кунад, ҳатман ба ҳамон сарнавиште дучор мегашт, ки қасоиду хитобаҳо ва дostonҳо дар байни арабҳо ба он

дучор гашта буданд ва монанди онҳо аз дараҷаи эътибор соқит мешуд. Он вақт арабҳо калима ба калима ва оят ба оят Қуръонро ботил мекарданд, бидуни ин ки рӯҳашон заифу табъи шеърӣ онҳо ба хомӯшӣ гароид. Он вақт сарнавишти арабҳо ва сарнавишти Қуръон ғайри ин буд, ки ҳоло ҳаст. Бояд гуфт, ки фусаҳову булағои фаровоне дар миёни арабҳо вучуд дошт, ки шадидан бо дини Ислом душманӣ меварзиданд ва дар ҷустуҷӯи эроду нақс аз он ба сар мебурданд. Агар нуқтаи заъфе аз балоғати Қуръон ба даст меоварданд, онро ба ҳама нишон медоданд ва мардумро аз он бохабар

менабуданд ва каломи фасехтар аз Қуръонро бо худ меоварданд. [6]

Қоҳиз дар бораи Қуръон мегӯяд:
«Худо шуморо мавриди раҳмат қарор диҳад, чӣ тавр мумкин аст тамоми арабҳо дар як амри зоҳиру ошкор иштибоҳ кунанд ва бар як амри ғалат муттафиқ шаванд; ба ин маъно, ки дар ҳоле ки қудрати мубориза бо Қуръонро дошта бошанд, ҳама ба иштибоҳ бигӯянд, ки ин қудратро надорем ва нангу ор ва зиллату шикастро қабул кунанд ва ба аҷзу нотавонии худ эътироф намоянд. Арабҳое, ки ғуруру худхоҳӣ яке аз хусусиятҳои онҳо ба шумор мерафт ва бартарӣ дар фасоҳат бузургтарин ифтихори онҳо

буд, ба ҳеч вачҳ ҳозир ба қабули ин зиллат набуданд. Арабҳо, ки барои пирӯзии худ ҳатто дар корҳои беаҳамият ҳам ба анвои ҳилаву дасиса мутавассил мешуданд, чӣ гуна дар ин мавзӯи бисёр муҳим ва пурманфиат таслим шуданд?! Ҳамон тавр ки муҳол аст гуфта шавад арабҳо ба муддати бисту се сол ба ғалату иштибоҳ дар муқобила бо Қуръон сукут карданд, муҳол аст, ки гуфта шавад арабҳо медонистанд, ки қудрати мубориза бо Қуръонро доранд ва медонистанд ба чӣ тариқе бо он мубориза кунанд, вале амдан мубориза накарданд».

То ба ҳол наслҳои бешуморе омада ва қарнҳо сипарӣ шуда, дар ҳар

асру замоне уламову удабо,
суханварон, муҳаққиқон ва
нависандагон ба эъҷози Қуръон
икрор карда ва эътироф намудаанд,
ки қудрати инро надоранд, то ба
мақоми шомихи ғасоҳату балоғати
Қуръон наздик шаванд.

Дар таърихи миллати араб
насрнависони чирадаст дар сатҳи
аъло, ба монанди Ибни Муқоффаъ,
Ҷоҳиз, Ибни Амид ва Бадеъ,
шоирони дараҷаи аввал ба
монанди Ҷарир, Фароздақ, Башшор,
Абӯнӯвос, Абӯтамом, Мутанаббӣ,
Мисрӣ, Шавқӣ ва ғайри онҳо бисёр
буданд, вале ғасоҳату балоғати
онҳо кучо ва ғасоҳату балоғати
Қуръон кучо?! Магар ҳеч як аз онҳо

чуз таслиму имон ба ин ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст, аксуламали дигаре аз худ нишон додаанд?!

ҚУРЪОН МЎЪЦИЗАИ МУҲАММАД (С)

АЛАЙҲИССАЛОМ АСТ

Ҳикмат ва машияти илоҳӣ иқтизо намуд, то мўъчизаи Муҳаммад (с) аз чинси мавзӯъ ва коре бошад, ки араб дар он маҳорат ва нубуғ доштанд.

Чун мўъчизаи ҳар як аз пайғамбарони пешин аз чинси ҳамон амр ва мавзӯе буд, ки миллаташ дар он амр маҳорат ва нубуғ доштанд. Ҳангоме қавми Фиръавн дар риёзот, улуми табиӣ ва сеҳр ва нубуғ маҳорат доштанд,

мебинем Худованд оятҳо ва мӯъчизотеро ба Мӯсо мебахшад, ки уламо ва соҳирон аз ҳама беҳтар донистанд, ки ин мӯъчизот аз ҷониби Худо аст ва аз қудрати Мӯсо хориҷ мебошад. Вақте асои Мӯсо ба аждаҳое табдил мешавад ва тамоми ресмонҳои соҳиронро, ки дар чашми мардум ба сурати аждаҳо даромада буданд, фурӯ мебарад, соҳирон мефаҳаманд, ки ин мӯъчизаи илоҳӣ аст ва фавран имон меоваранд.

Қавми Исо ҳам дар табобат ва илми пизишкӣ маҳорат ва нубуғ доштанд ва мункири рӯҳ буданд. Худованди мутаол ба Исо иҷоза дод, то кӯри модарзод ва марази барасро

муолича кунад ва шифо бахшад ва мурдаро зинда намояд.

Ба ҳақиқат, мӯъҷизоти пайғамбарони пешин, ки бар сидқи нубуввати онҳо далолат мекард, ҳаводис ва вақоеъе буд гузаро ва ғайридоимӣ ва танҳо касоне, ки бо пайғамбарон ҳамаср буданд ва онҳоро мушоҳида мекарданд, ба онҳо имон меоварданд ва таъсири онҳо бар касоне, ки дар асри анбиё вучуд надоштанд ва баъдан меомаданд ва аз тариқи ривоят аз ин мӯъҷизот бохабар мешуданд, камтар буд. Албатта, мӯъҷизоти пайғамбарони пешин мутаносиб бо фарҳангу огоҳӣ ва тарзи тафаккури даврахое буд, ки ақли башарӣ

рушди кофӣ наёфта буд ва ханӯз дар мароҳили туфулият ба сар мебурд. Аммо вақте ки ақл ба камоли худ расида ва ба улуму дониши фаровоне даст ёфта ва эродҳову эътирозҳое бар динҳо ворид намудаанд, дигар мӯъҷизоти пайғамбарони пешин наметавонанд ҷавобгӯи онҳо бошанд. Бинобар ин, таъсири ин мӯъҷизот ба пайравони динҳои пешин заиф гаштааст ва ё беҳтар бигӯем, имонҳо заиф шуда ва куфру илҳод ҳучум овардаанд. Аз ин рӯ, дин ниёз ба далоили қотеъ ва равшан дорад, ки ғайри далоили пайғамбарони пешин бошад.

Аксари мардум ба дурустӣ наметавонанд, ки Ислом барои

даъвати мардум шеваеро дар бар
гирифтааст, ки хилофи шеваи
динҳои гузашта мебошад ва дар
баёни далелу бурҳон бар дурустӣ ва
ҳаққонияти худ роҳи тозаеро дар
пеш гирифтааст ва Қуръонро ба
унвони мӯъҷиза ва далелу бурҳон
бар ҳаққонияти худ қарор додааст.
Қуръон каломе аст абадию азали,
дар тӯли таърих бо инояти
Худо боқӣ хоҳад монд ва ба
воситаи нури ҳидоят, қонун, шева,
услуби баён ва азамати маъноӣ он
башарро ба таслим ва аҷз дар
баробари худ водор намудааст.
Қуръон дар ҳоле ба Пайғамбар (с)
нозил гардид, ки ақли башарӣ ба
рушду таракқии кофӣ расида буд,
бурҳону далоили мантиқӣ ва илмии

Қуръон ҳамоҳанг бо пешрафти илму тамаддун мебошад. Мо ба таври хулоса ба як баррасии илмӣ дар бораи эъҷози Қуръон мепардозем, ки гувоҳӣ медиҳад, ки Қуръон каломи Худост ва ҳар инсоне, ки дорои ақли солим бошад, ба ин баррасӣ қонеъ мешавад ва ба Қуръон имон меоварад ва танҳо афроди ҷоҳилу кӯрдил ва душмани ҳақиқат аз пазируфтани он рӯгардон хоҳад шуд.

ЭЪҶОЗИ ҚУРЪОН

Эъҷоз дар луғат ба маънои ин аст, ки касе беқудрат ва нотавонӣ дар анҷоми кореро ба дигаре нисбат медиҳад ва ин қудратро барои худ собит менамояд. Масалан, вақте

гуфта мешавад, ки Қуръон мӯъчиза аст, ин ба маънои он аст, ки ба ҷуз Худо касе наметавонад китобе монанди он биоварад. Ҳамон гуна, ки аз итлоқи лафзи эъҷоз бар Қуръон фаҳмида мешавад, Қуръони карим аз тамоми ҷанбаҳо мӯъчиза аст ва башар қудрат надорад дар ҳеч як аз ҷанбаҳои лафзӣ, маънавӣ, ҳидоятӣ ва... ба соҳати муқаддаси он наздик шавад. Қуръони карим яке аз осори қудрати илоҳӣ аст ва монанди дигар осори илоҳӣ касе тавону қудрати овардани мисли онро надорад ва аз тамоми ҷанбаҳо мӯъчиз мебошад. [\[7\]](#)

Абъод ва ҷанбаҳои эъҷози Қуръон бисёр аст ва баёни ҳамаи онҳо ниёз

ба тафсилу баррасӣ ва истидлол ба оятҳои Қуръон дорад ва ин амр мусталзими навиштани чандин ҷилд китоб аст, вале мо ночорем дар ин маврид ба таври ихтисор ба баъзе аз ҷанбаҳои эъҷози Қуръон ишора намоем, то хонандаи мӯхтарам ба таври умумӣ ба ҷигунагии эъҷози Қуръон огоҳ шавад ва яқин ҳосил кунад, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст.

Ибтидо ба баёни шева, услуб ва сохтори калимот, ҷумлаҳо ва оятҳои Қуръон мепардозем ва хусусиятҳои, ки ин услубро аз дигар услуби каломӣ ҷудо сохтааст, баён мекорем.

УСЛУБ ВА САБКИ ҚУРЪОН

Яке аз мазоҳири ачиб ва чанбаҳои муҳимми эъҷози Қуръон сабки баён ва таркиби калимот, ҷумалот ва оятҳои он аст, ки ҳар хонанда ва шунавандаеро ба эъҷоб меандозад ва таҳти таъсир қарор медиҳад. Қуръон аз чанбаҳои балоғату фасоҳат, равонии лафзу маъно, забон, камоли назм ва ҳамоҳангӣ дар байни ҳуруфу калимот, ҷумалот, ҳусни дебоча ва услубу таркиб дорои шеваи мунҳасир ба фард аст ва бо тамоми услуб, шева ва назми каломи араб муғоярат дорад.

Доктор Тоҳо Ҳусайн мегӯяд:

«Қуръон ҳамон гуна, ки наср нест, шеър ҳам нест, бояд гуфт Қуръон Қуръон аст, на ғайри он ва ҳеҷ исме

дигаре ба чуз лафзи «Қуръон»-ро наметавон бар он итлоқ намуд. Маълум аст, ки Қуръон шеър нест, чун муқайяд ба қофия ва дигар қайдҳои шеър намебошад. Аз тарафи дигар, наср ҳам нест, чун Қуръон дорои назму қайдҳои махсус ба худ мебошад, ки дар ғайри Қуръон вучуд надорад. Баъзе аз ин қайдҳо ба охири оятҳои муттасил дида мешавад ва баъзе дигар оҳанг ва нағмаи мусиқии хоси оятҳоро танзим менамояд».

Қозӣ Абӯбакри Боқилонӣ мегӯяд:
 «Назми Қуръон бо тамоми услуб ва шеваҳои гуногуни он аз ҷамеъи назмҳои мутадовил дар каломии араб фарқ дорад ва муҳолиф

бо тартиби одии суханони онҳо аст, он дорои шеваи таркибии махсус ба худ мебошад, тарзи баёни он бо тамоми услуби каломи мутадовил муғоярат дорад».

Ва боз мегӯяд: «Барои мо мушаххас мешавад, ки Қуръони карим дорои назму сабки махсус ба худ ва мунҳасир ба фард мебошад, зеро бешак ин сабку назм сохтаи башарӣ нест, агар сохтаи башарӣ мебуд, ҳатман ба шевае баён мешуд, ки бо яке аз услуб ва сабкҳои арабҳои он замон ва ё сабкҳои, ки баъдан омадаанд, шабоҳат дошта бошад».[\[8\]](#)

Ҳеч олиму донишманд ва инсони балиғе нест, ки иқрор накунад, ки

сабк ва услуби Қуръон аз тамоми сабкҳои араб фарқ дорад. Тамоми донишмандон ин тафовутро далели эъҷози Қуръон медонанд ва ба ҳамин далел мегӯянд, ки Қуръон каломи Муҳаммад (с) ё инсонӣ дигаре нест. Агар Қуръон ба ин шеваву сабки хос баён намешуд, наметавонист арабҳоро дар ин мубориза шикаст диҳад ва онҳоро ба таслим шудан водор намояд. Онҳо вақте диданд, ки Қуръон дорои сабке аст, ки муҳол аст аз қареҳаву табъи башарӣ сарчашма гирифта бошад, ба аҷзи худ эътироф карданд.

Баъзе аз арабҳо ба монанди Мусайлима, ки иддаои пайғамбарӣ

мекард, вақте хост бо Қуръон ба мубориза бархезад, ҷумлаҳоеро бар забон овард, ки на танҳо шабеҳи Қуръон набуданд, балки аз суханони собиқи худи Мусайлима заифтару номарғубтар ва аз тамоми ғасоҳату балоғату ҷанбаҳо ва ... холи буданд.

САБК ВА УСЛУБИ ҚУРЪОН БО САБКИ ҲАДИСИ

ПАЙҒАМБАР (С) МУҶОЯРАТ ДОРАД

Мавзӯи муҳиме, ки лозим аст онро мавриди тавачҷӯҳ қарор диҳем ва далели қотеъе аст, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст, ин аст ки вақте Қуръон ва ҳадисро дар канори ҳам қарор диҳем ва бо диққат сабку услуб ва

назми ҳар як аз онҳоро баррасӣ намоём, ба хубӣ маълум мегардад, ки сабку услуби Қуръон бо сабку услуби баёни ҳадиси Пайғамбар (с) фарқи ошкор дорад ва шеваи баён ва тартиби мавзӯот ва матолиби Қуръон бо сабку тартиби ҳадис муҳолиф мебошад. Ҳар гоҳ диққат кунем, мебинем, ки шеваи муҳовара, гуфтугӯ, сабки тафҳиму таълим ва суҳанронӣ дар ҳадиси Пайғамбар (с) бо каме тафовут ҳамон шева ва сабки мутадовил дар байни арабҳо мебошад, дар ҳоле ки шева ва сабки Қуръон ба ҳеч вачҳ бо услуб ва сабки араб монандие надорад. Дар ҳилоли услуб ва сабки ҳадиси набавӣ хусусиятҳо ва шахсияти башарӣ намоён мегардад

ва маълум мешавад, ки гӯяндаи он бандаи заифе аст ва дар пешгоҳи Худованд ба ин заъф иқрор ва ифтихор менамояд. Аммо баръакс, Қуръон ба шумо нишон медиҳад, ки гӯяндаи он дорои хусусиятҳои мумтозе аст, ки дар камоли қудрату тасаллут, илму адолат ва ҳикмату меҳрубонӣ зухур мекунад ва дар ҳеч вазъу шароите, ҳатто дар ҳолати лутфу меҳрубонӣ, ҳам худро заиф нишон намедиҳад.

Бинобар ин, агар Қуръон каломи Муҳаммад (с) бошад, ҳамон гунна, ки иддае чунин ифтироеро мебанданд, мебоист сабку шеваи Қуръон бо сабку шеваи ҳадиси набавӣ яке бошад, зеро ҳар инсони

адибу олим ва огоҳ ба хубӣ
медонад, ки муҳол аст як инсон ду
сабку шеваи комилан мухолиф
барои баёни матолиби худ дошта
бошад. Ин ихтилофи ошкор дар
байни сабки Қуръон бо сабку
услуги ҳадис, ки бар ҳеч кас пӯшида
нест, далели ин аст, ки Қуръон
каломи Худост.

ПОРАЕ АЗ ХУСУСИЯТҲОИ САБКУ УСЛУБИ

ҚУРЪОН ВА БАЛОҒАТИ ОН

Шумори зиёде аз удабову фусаҳо ва
уламои балоғат дар бораи сабку
услуги Қуръон ва баёни нукоти
балоғии он ба баҳсу баррасӣ
пардохта, китобҳои боарзишero дар

ин бора ба риштаи таҳрир
даровардаанд, ки мо фурсати баёни
ҳамаи онҳоро надорем, вале ба
баёни баъзе аз вежагиҳои услуби
Қуръон иктифо менамоем ва
масоили роҷеъ ба ташбеҳу истиора
ва эъҷозу зарбулмасалҳои Қуръонро
баён мекунем, то хонанда ба таври
умумӣ аз балоғати Қуръон огоҳ
шавад ва ҳангоми тиловат аз шеваи
баёну зебоии сабки он низ шод
гардаду ҳаловат барад. Дар ҳақиқат,
танҳо касоне, ки дорои илми
фаровонанд ва аз афқору ақоиди
арабҳо огоҳӣ доранд ва бар фунун
ва хусусиятҳои услубҳои
арабӣ мусаллат ҳастанд ва
медонанд, ки баъзе аз латоиф танҳо
хоси забони араб аст ва бо ҳамаи

инҳо Қуръонро бо диққат ва бисёр
тиловат менамоянд, метавонанд
ба азамати Қуръон пай бибиранд.

ВАЗНИ ҚУРЪОН ВА ҚАМОЛУ ЗЕБОИИ САВТИИ ОН

Услуб ва сабки Қуръон ба воситаи
нағмаи хос ва бисёр зебои мусикӣ,
ки бархоста аз интихоби ҳуруфу
калимоти бисёр равону гуворо ва
қарор гирифтани ҳар яке аз онҳо дар
маҳалли махсус ва муносибе аст, ки
холӣ аз ҳар гуна нақсу айб мебошад,
аз дигар услуб ва сабкҳои арабӣ
мутамоӣиз мегардад. Алфоз ва
климоти он дорои чунон назми
мураттабу мунсаҷаме аст, ки дар
фасоҳат ба авҷ расида ва болотар аз
он қобили тасаввур нест.

Ин нағмаи зебои мусиқӣ махсуси сабки Қуръон аст ва дар баъзе мавридҳо чунин менамояд, ки ояте бо яке аз вазнҳои шеърӣ ҳамоҳанг мешавад. Албатта, ин ба он маъно нест, ки Қуръон шеър аст. Қуръон шеър нест, вале мазоёи насру шеър ҳар ду ро дар худ ҳам кардааст ва зимнан аз пойбандӣ ва илтизом ба як қофияву тафъилоти комил сарфи назар намудааст. Ба ҳамин далел бо озодии баёни ҳарчи тамоми аҳдоф ва матолиби мавриди назари худро баён медорад ва дар айни ҳол аз мазоёи назм низ баҳраманд аст, муштамил бар мусиқии дохилии шеър ва фосолаҳои наздик ба ҳам дар вазн аст, ки онро аз риояти (тафоъил) бениёз намуда ва низ

ҳамоҳангии муназзами оятҳо, ки пушти сари ҳам қарор доранд, Қуръонро бениёз аз риоятҳои кофияи шеърӣ сохтааст. [\[9\]](#)

Дар баъзе маворид мо мушоҳида мекунем, ки дар услуб ва сабки Қуръон бо сачъ мушобаҳат вучуд дорад, вале ғолибан бо сачъи ирсоли, ки дар байни араб мутадовил аст, фарқ мекунад. Қуръон ҳарфи сачъро дар бештар аз ду оят риоят мекунад, ҳатто баъзе вақтҳо мебинем, ки сачъи як сураи комил бар як ҳарф мебошад ва ҳарфи сачъ дар тамоми оятҳои он омадааст. Монанди сураи «Қамар», ки ҳарфи «ро» дар охири тамоми оятҳо омадааст. Албатта, сачъ як

навъ баён ва зебоии алфоз аст, ки аз қадимулайём мавриди тавачҷӯҳи арабҳо будааст ва арабҳо худро мулзам ба риояти он медонистанд ва аз шунидани каломи мусаччаъ, ки дорoi оҳанги танинандоз ва нағмаи хос мебошад, лаззат мебурданд. Дар даврони чоҳилият суханварон ва коҳинон барoi таҳти таъсир қарор додани шунавандагони худ аз каломи мусаччаъ истифода мекарданд, вале бо ҳамаи инҳо Қуръон мусаччаъ нест.

Сабки Қуръон бо оҳанги гирову чаззоб ва зебое, ки дорад, аз дигар сабкҳо фарқ дорад ва арабҳо бо ин сабк ноошно буданд, чунин сабк на

дар каломи мурсал ва на дар каломи мусаччаъи эшон дида намешуд.

Дар аввалҳои нузули Қуръон, вақте арабҳо бо сабки чадида он рӯ ба рӯ шуданд, хаёл карданд, ки Қуръон шеър аст, чун аз истимоъи он таъсиру лаззатеро эҳсос намуданд, ки мушобеҳи онро чуз дар шеър эҳсос накарда буданд, вале дере нагузашта ба иштибоҳи худ пай бурданд. Онҳо медонистанд, лозимаи шеър ин аст, ки дорои вазну қофия бошад, дар ҳоле ки Қуръон чунин нест.

ТАШБЕҲ ДАР ҚУРЪОН

Ташбеҳ иборат аст аз нишон додани ду чиз, ки бо ҳам дар амре шарик

ҳастанд. Фалсафа ва ғоидаи ташбеҳ таъсир ва тавзеҳи калом аст.

Қуръони карим муштамил бар чанд навъ ташбеҳи балеғ аст, ки қилваи ҳосе ба маъно мебахшанд ва боиси таъсири бештари он дар нафс мегардад.

Яке аз равишҳои Қуръон ошкор намудан ва равшан сохтани масоили маънавӣ ба василаи ташбеҳи онҳо ба ашёи махсус ва аёнӣ аст. Масалан, Худованди мутаол, ки мехоҳад оқибати бади мушрикони нишон диҳад равшан намояд, ки ибодату парастии онҳо барои ғайри Худо ҳеҷ ғоидае надорад ва ҷуз бадбахтию хисорат чизе ба онҳо нахоҳад дод, анвоъ ва аҳволи

мушриконро ба авзои анкабут, ки хашароти хурд аст, ташбех менамояд, ки ҳамеша дар талошу кӯшиш барои сохтани хона аст, вале чуз бунёди бисёр сусту заиф чизи дигаре намесозад. **Дар ин бора мефармояд:**

﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ [العنكبوت: ٤١]

«Кору авзои касоне, ки ба чуз Худо маъбудон ва сарпарастоне баргузидаанд, ҳамчу кори анкабут аст, ки бо торҳои сусту заиф хона месозад, бегумон, заифтарин ва сусттарин хонаҳо хонаву кошонаи анкабут аст. Агар мушрикон дорои илму огоҳӣ мебуданд, (медонистанд, ки маъбудҳои

НОҲАҚҚИ ОНҲО ТО ЧӢ АНДОЗА ЗАИФУ
НОТАВОНАНД ВА ДАР ҲАҚИҚАТ БАР ТОРИ
АНКАБУТ ТАКЯ ЗАДААНД)». (Анкабут,
41).

Қуръон ба мо хабар медиҳад, ки
аъмоли кофирон бефоида аст ва дар
қиёмат натиҷае аз он намебинанд ва
онро ба хокистаре ташбеҳ мекунад,
ки дар масири боди шадид қарор
гирифта, бод онро батамом
пароканда намуда, **осоре аз
онро боқӣ намегузорад**: «Ҳолу
вазъи касоне, ки ба Парвардигори
худ имон надоранд, аъмоли онҳо ба
монанди вазъ ва ҳоли хокистаре аст,
ки дар як рӯзи тӯфонӣ боди сахте
бар он бивазад **(ва онро пароканда
кунад ва чизе аз он ба ҷой намонад**

ва кофирон ҳам дар рӯзи қиёмат) ба чизе аз он чи дар дунё анҷом додаанд, нахоҳанд расид ва даст намеёбанд» (Иброҳим, 18).

Ҳамон гуна, ки соҳиби хокистари пароканда наметавонад дигар ба он дастрасӣ пайдо кунад, кофирон ҳам наметавонанд дар рӯзи қиёмат фоидае аз аъмоли дунёияшонро дарёфт созанд.

Аркон ва аносири ташбеҳоти Қуръон аз табиат ва воқеият кӯмак мегирад ва ба ҳамин далел аст, ки таъсири амиқе дар шунаванда эҷод менамояд, чун шунаванда ба хубӣ аносир ва аркони онҳоро ташхис медиҳаду мушоҳида ва ламс менамояд. Мулоҳиза фармояд...

Қуръон аъмоли кофиронро ба саробе ташбеҳ мекунад, ки инсони ташна вақте онро аз дур дар саҳро мебинад, хаёл мекунад, ки об аст ва бошитоб ба сӯйи он мешитобад, то ҳарчи тезтар ба он бирасад ва ташнагии худро бартараф намояд, вале вақте ба он чо мерасад, яъсу навмедӣ бар қалбаш мусаллат мегардад, зеро обуро дар он чо намеёбад. Кофирон ҳам дар охираат бо ҳамин яъсу навмедӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Зеро дар дунё ба аъмолу рафтори худ мағрур мегарданд ва хаёл мекунанд, ки ибодату парастии маъбудони ноҳақ барои онҳо фоидае дорад, вале вақте қиёмат фаро расид, мебинанд, ки ин аъмол бефоида буда, дар баробари

онҳо ба азобу иқобе дучор шудаанд,
ки Худованд онҳоро аз
дучор сохтани худ ба он барҳазар
дошта буд. **Ва мефармояд:**

(وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمُلُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ
عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ [النور : ٣٩]

«Кофирон аъмолашон ба саробе
мемонад, ки дар биёбони беобу
алафе шахси ташнае онро мебинад
ва мепиндорад, ки об аст, аммо
ҳангоме ки ба суръат ба он ҷо расид,
аслан чизеро намеёбад, вале Худоро
меёбад, ки ӯро мемиронад ва ба
ҳисоби ӯ мерасад ва ҷазои
аъмолашро батамом дарёфт
медорад». (Нур, 39).

Қуръон авзоъ ва аҳволи дунё ва
касонеро, ки ба он мағрур мешаванд

ва ба қудрати худ меболанд, ба
василаи ташбеҳ дар ин оят чунин
мушаххас менамояд. «Ҳоли дунё аз
ҷиҳати заволу нопойдорӣ монанди
бороне аст, ки онро аз осмон фурӯ
мерезем ва бар асари он сабзиҳову
ғиёҳони замин, ки инсону ҳайвон аз
онҳо меҳӯранд, омезиш ва ҳаёти
дубора пайдо менамоянд ва ба
воситаи таровати онҳо замин
комилан музайяну ораста мегардад.
Дар ин ҳангом ки мардум
мепиндоранд, ки бар замин тасаллут
пайдо кардаанд ва метавонанд аз
неъмату самароти он баҳраманд
шаванд, ногоҳ фармони Мо барои
дарҳам кӯбидани он дар шаб ё рӯз
содир мешавад ва тамоми сабзиҳо
ва ғиёҳҳоро аз реша берун

меоварем ва нобудаш мекунем ва ба сурате дармеояд, ки гӯё дирӯз ҳеч гиёҳе бар рӯи он набудааст» (Юнус, 24).

Вазъи дунё ва зандагии он дар ҳоле ки ба дараҷаи олии оростагию шукуфой мерасад, ба вазъи обе ташбеҳ шуда, ки аз осмон нозил мешавад ва дар асари он гиёҳони замин ба рушду шукуфой мерасанд ва бо ҳам дармеомезанд ва инсону ҳайвон аз онҳо истифодаю баҳрабардорӣ мекунанд то ҷое ки оростагиву ҷамол ва зебоии замин ба ҳадди камол мерасад, он гоҳ инсон мепиндорад, ки метавонад бо қудрат ва имконоти худ комилан бар замин мусаллат шавад ва ба майли

худ аз самароту неъматии он истифода намояд, худро бениёз мебинаду туғён менамояд ва аз ҳидояти Худо рӯғардон мешавад. Дар ин асно ногаҳон бо ғазаби Худо рӯ ба рӯ мешавад ва Худованд неъматҳои заминро ба василаи балое монанди zilzila ё tūfon ё чангҳои вайронгар аз байн мебарад ва заминро ба ҳолате дармеоварад, ки гӯё ҳаргиз гиёҳе бар рӯи он сабз нашудааст.

Мулоҳиза кунед, ки шумораи ҷумлаҳои ин оят, ки ба даҳ мерасад, ба шевае бо ҳам муртабит мебошанд, ки гӯё тамоми ҷумлаҳои даҳгона як ҷумла мебошанд. Ташбеҳе, ки дар ин оят вуҷуд дорад,

як ташбеҳи интизоӣ аст, ки аз маҷмӯи ҷумлаҳо интизоъ гардидааст (гирифта шудааст).

ИСТИОРА ДАР ҚУРЪОН

Истиора иборат аз ин аст, ки калимаеро дар ғайри маънои аслии худ мавриди истифода қарор диҳем ва онро дар маънои тозае, ки дар асли луғат ба он маъруф нест, ба қор барем. Ин истеъмол вақте ҷоиз аст, ки байни маънои асли ва маънои нав мушобаҳате вучуд дошта бошад. Албатта, ҳикмат ва фалсафаи ин қор ошқор намудани чизҳое аст, ки пинҳону мубҳам мебошанд ва чизҳои зоҳирро зоҳиртару возеҳтар месозад.

Қуръони карим шомили чандин навъи истиора аст, ки балоғат ва қудрати ғавқулодаи онро дар баёни мақсуд нишон медиҳад. Истиора бо ҷумлаҳои мухтасару пурмаъно адо мешавад. **Аз ҷумла Қуръон мефармояд: «Ваштаълар - раъсу шайбо»**, яъне ва монанди шӯъла дурхашида мӯйи сарам (**Марям:4**).

Лафзи иштиёол, ки ба маънои шӯълавар шудани оташ аст, барои пирию сафедии мӯйи сар ба кор гирифта шудааст ва робитаи байни шӯълавар шудани оташ ва сафед шудани мӯйи сар ин аст, ҳамон гуна ки вақте оташ дар зуғол (**ангиштсанг**) пайдо шуд, ба тадрич сиёҳии онро аз байн мебарад ва он

ба сурати як ахгари (лаҳча) шӯълавар мешавад, пирию сафедии мӯйи сар ҳам ба тадриҷ шурӯъ мешавад ва мӯйҳои сиёҳ кам-кам сафед мешаванд, то ин ки тамоман сафед мегарданд ва ба ҳамин муносибат лафзи иштиёол ба таври орият аз маънои аслии худ дур шуда, барои ин маънои нав ба кор бурда шудааст.

Яке дигар аз истиораҳои Қуръон ин аст, **ки мефармояд:**

﴿بَلْ نَقْدِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ۝١٨﴾ [الانبیاء: ١٨]

«Ҳақро бар сари ботил мекӯбем, то мағзаширо аз ҳам мепошад, он гоҳ ботил ҳарчи зудтар аз байн меравад». (Анбиё, 18).

Лафзи кӯбидан ва мағз ду калимае ҳастанд, ки аз маънои аслии худ дур сохта шудаанд ва аслу ҳақиқати ҷумла ин аст: Мо ҳақро ба ҷойи ботил қарор медиҳем ва ботилро нобуд мекунем, вале лафзи (қазф) кӯбиданро ба истиора гирифта, то нишон диҳад, ки ҳақ дорои қудрат ва нерӯи кӯбанда аст ва ботил дар муқобили он тоби муқовиматро надорад ва лафзи ядмағу (мағзаҷро аз ҳам мепошад) истиорае аст, ки муборизаи ҳаққу ботилро ба тасвир мекашонад ва саҳнаи онро нишон медиҳад, ки ҷи гуна ҳақ монанди як қаҳрамони барҷаста гурзи сангини худро ба даст гирифта ва мағзи душманро

ҳадаф қарор дода, онро аз пой дармеоварад ва нобуд месозад.

Боз мефармояд: «Қасам ба субҳ, хангоме ки нафас мекашад»

(Таквир:18) ва аз уфук ба тадриҷ зоҳир мешавад. Калимаи танаффаса аз маънои аслии худ нафас кашидан чудо сохта шуда ва дар маънои нав зоҳир шудани тадриҷӣ аз уфук истеъмол шудааст, то нишон диҳад, ки офтоб сарчашмаи хайру баракат ва мояи зиндагӣ аст. Вақте торикии шаби сиёҳ пардаи худро ба рӯйи офтоб мекашонад ва оламро аз файзу баракати он маҳрум месозад, мисли ин аст, ки ҳама чиз дар ҳоли бухту мотам ва сукуту суқун қарор мегирад ва дигар ҳаёте боқӣ

намемонад, аммо ҳамин ки субҳ аз уфук ба тадрич зоҳир шуд, мавҷудот ҳам фараҳу шодӣ ва ҳаёти худро боз меёбанд».

Қуръон таҷаммуи мардумро дар рӯзи қиёмат ва интизори онҳоро барои ҳисоб тавсиф мекунад ва мефармояд:

{وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ۙ ۹۹} [الكهف: ۹۹]

«Дар рӯзи қиёмат мо онҳоро раҳо месозем, то монанди дарё бархе дар бархе мавҷ зананд, он гоҳ дар сур дамида мешавад ва Мо эшонро ба таври шигифтоваре ҷамъ мекунем». (Каҳф, 99).

Албатта, мавҷ дар асл ба маънои ҳаракати об аст, ки барои ҳаракати

пайдогашта аз изтироби дарёе аз инсонҳо ба қор гирифта шуда ва дар он истеъмол гардидааст ва сахнаи ҳавлноки қиёматро мучассам месозад, ки дарёи бекароне аз инсонҳо дар он рӯз чамъ мешаванд ва изтиробу нигаронӣ бар онҳо соя меафканад ва ҳеч ҷойи фирору паноҳгоҳе надоранд ва монанди мавҷи дарё дарҳам мепечанд.

Боз Қуръон ба таври истиора мефармояд: «**Вақте хашми Мӯсо соқит ва ором шуд**». Маъно ин аст, ки вақте хашми Мӯсо бартараф шуд. Лафзи сукут-ро ба истиора гирифта, гӯё хашми Мӯсо ба сурати инсоне даромада буд, ки ўро ба нишон додани аксуламали шадид таҳрик

мекард, вале баъдан хомӯшу
бесарусадод шуд.

Истиораи дигарро дар ин оят
мушоҳида мекунем: «Оё касоне, ки
ба воситаи гумроҳию саргаштагӣ
монанди мурдагон буданд, вале ба
сабаби нури ҳидоят то онҳоро зинда
намудем ва нури азимеро дар пеши
роҳи онҳо қарор додем, то дар
партави он дар миёни мардум
ҳаракат намоянд ва масири худро ба
хубӣ бишиносанд, монанди касоне
ҳастанд, ки дар торикии ҷаҳлу
гумроҳӣ фарқ шудаанд ва дигар аз
он берун нахоҳанд омад?!» (Анъом,
122).

Дар ин оят калимаи нур барои
ҳидоят ба истиора гирифта шудааст,

то нишон диҳад, ки ҳамон тавре нур боис мешавад, ки инсон роҳи худро биёбад ва аз ҷодаи мустақим мунҳариф нашавад ва хатароти мавонеъро ба хубӣ ташхис карда, бо итминону саломатӣ зуд ба мақсад бирасад, ҳидоят ҳам инсонро аз ғасоду куфр дур менамояд ва ҳаққу ҳақпарастиро ба ӯ нишон медиҳад. Аз тарафи дигар, лафзи зулмат барои гумроҳӣ ва саргаштагӣ ба истиора гирифта шудааст, то нишон диҳад, ҳамон гуна ки инсон дар торикӣ қодир ба ҳаракат нест ва наметавонад ба ҷое роҳ бибарад, инсони гумроҳу бедин ҳам саргашта аст ва наметавонад хатаротеро, ки дар пеш дорад, ташхис диҳад.

ЭЪЧОЗ ВА КАЛИМОТИ КЎТОҲ ДАР ҚУРЪОН

Эъчоз он аст, ки матлаб бо кўтоҳтарин лафз ба равшанӣ баён шавад. Бинобар ин, каломе ки кўтоҳ бошад ва маънои фаровоне аз он истифода шавад, каломе аст балеғ ва ҳар андоза алфоз кўтоҳтар ва маънои он бештар бошад, аз балоғати бештаре баҳрааманд аст, то ба марҳалаи эъчоз мерасад.

Мо мушоҳида мекунем, ки Қуръон бо як ва ё чанд калимаи кўтоҳ чандин маънои васеъро баён менамояд, ки шарҳу басти онҳо ниёз ба вақти фаровон дорад ва агар ашхоси балеғ бихоҳанд маъноеро, ки мавриди назари Қуръон аст,

тағйир диҳанд, ночоранд барои расидан ба умқи он ҷумлаҳо ва ибораҳои тӯлониеро бо ҳадди далолат ба қор гиранд. Барои намуна Қуръон дар мавриди ваҳдонияти Худо мефармояд:

﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿٩١﴾ [المؤمنون : ٩١]

«Худованд фарзандеро барои худ барнагузида ва ҳеч маъбуде бо ӯ шарикӣ анбоз нест ва агар шарикӣ мебошад, ҳар шарикӣ ба офаридашудагони худ мепардохт ва онҳоро мавриди тавачҷӯҳ қарор медод (ва дар натиҷа ҳар бахш аз ҷаҳон бо назми ҳосе идора мегардид ва ваҳдат ва назми саросарии ҷаҳон ошӯфта мешуд) ва ҳар як аз

шарикон бар дигаре бартарӣ мечуст». (Мӯъминун, 91).

Худованди мутаол дар ин ояти кӯтоҳ бақо ва давоми олами ҳастиро нишонаи ваҳдонияти худ қарор дода ва тааддуди Худоро мояи нобудии ҷаҳон доништааст. Пас, дар ҳоле ки ҷаҳон мавҷуд ҳаст, маълум мегардад, ки тааддуди Худо нест. Донишмандони динӣ ва каломӣ садҳо сафҳаро дар баёни матолибе, ки ин оят ба онҳо ишора дорад, навиштаанд.

Боз Қуръон дар бораи исботи ваҳдонияти Худованд мефармояд: «Агар дар Замину Осмон ба ҷуз Аллоҳ Худои дигаре мебуд, Замину Осмон нобуд мешуданд» (Анбиё,

22). Ин ояти шарифа мефармояд, ки агар чанд Худо вучуд медошт, ҷаҳонро дар байни худ тақсим мекарданд ва дучори муборизаву ихтилоф мешуданд ва дар натиҷа ҷаҳон ба ғасоду вайронӣ кашида мешуд. Вақте мебинем, ҷаҳон аз байн нарафтааст, ин далели он аст, ки Худо яке аст. Ин оят бо калимаҳои кӯтоҳи худ маънои фаровонеро дар бар дорад, ки уламои илми калом дар ин бора ба тафсил баҳс намудаанд.

Ва боз Қуръон мефармояд: «Бо гузашт (афвкунанда) ва бурдбор бош. Ба қорҳои нек дастур бидеҳ ва аз одамони нодон ва мункири Ҳақ дурӣ кун» (.....)

Қуръон дар ин чанд калимаи кӯтоҳ
тамоми фазоили ахлоқиро ҳам
кардааст, чун гузашту афв боиси
эҷоди муҳаббат дар байни
муҳолифон мегардад ва дастур ба
некӣ ва амр ба маъруф мӯҷиб
мешавад, ки инсон ба Худо бештар
тақво дошта бошад ва аз корҳои бад
дурӣ намояд, зеро касе, ки мардумро
ба некӣ даъват мекунад, бояд худ
ҷузъи некӯкорон бошад. Амр ба
маъруф силаи раҳмро тақвият
менамояд, тақвияти силаи раҳм аз
корҳои нек мебошад ва дурӣ ҷустан
аз инсонҳои фосиду нодон боиси
ҳифзи шахсият ва дур шудан аз
корҳои нописанд ва эҷоди сабру
истиқомат аст.

Аз калимоти қусори Қуръон аст, **ки мефармояд:** «Худованд ҳатман ба додгарию некӯкорӣ ва бахшиш бо наздикон дастур медиҳад ва аз иртиқоби ҳар гуноҳи бузурге ва ё ношоисте ва ҳар гуна зулму таҷовуз ба ҳаққи дигарон шуморо барҳазар медорад ва ба шумо фармон медиҳад, то аз онҳо парҳез кунед, Худованд шуморо андарз медиҳад, ба умеди ин ки панди ӯро бипазиред» (Наҳл, 90).

Худованди мутаол бо ин чанд калимаи кӯтоҳ ба анҷоми тамоми некиҳо дастур медиҳад ва аз анҷоми ҳар шарру фасод мардумро барҳазар медорад ва бо расотарин ҷумлаи панду андарз оятро хатм мекунад.

Худованд дар бораи тавсифи
биҳишт мефармояд:

{وَفِيهَا مَا تَسْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} [الزخرف: ٧١]

«Дар биҳишт ҳарчи ки нафс онро
орзу кунад ва боиси лаззат ва
равшании чашм бошад, вучуд
дорад». (Зухруф, 71).

Бо ин калимаҳои кӯтоҳ ба беҳаду
шумор будани неъматҳои биҳишт
ишора фармуда, мефармояд, ки
хостаҳои нафс аз ҳар навъе, ки
бошанд, дар он ҷо мавҷуд аст.

Ва бо ишора ба неъматҳои замин
мефармояд:

{وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَلَهَا ۚ ٣٠ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ۚ ٣١} [النازعات: ٢٩، ٣٠]

«Сипас Заминро густаронид ва обу чарогоҳи онро ба вучуд овард». (Нозиъот, 30-31).

Худованд бо ду калима – «МОЪ» (об) ва «маръо» (чарогоҳ) ба тамоми неъматҳои рӯйи замин ишора менамояд. Ва ё мефармояд: «Эй касоне, ки соҳиби ақлу хирад ҳастед, дар қисос барои шумо ҳаёт ва зиндагӣ вучуд дорад» (Бақара, 179).

Ин оят ҳикмат ва фалсафаи қисосро ба расотарин ва кӯтоҳтарин лафз баён менамояд ва уламои (фанни) балоғат дар баҳси марбут ба эъҷоз ба хубӣ ҳаққи матлабро дар мавриди ин оят адо кардаанд.

ЭЪЧОЗИ ҚУРЪОН ДАР ТАСВИРИ ТЎФОНИ НЎҲ (А)

Яке аз балеғтарин эъчозҳои Қуръон вақте аст, ки Худованд тўфони Нӯхро тавсиф мекунад ва сахнаи онро ба тасвир мекашонад ва мефармояд:

﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۙ ۹ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ۙ ۱۰ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّثَمَرٍ ۙ ۱۱ وَقَفَّرتْنَا الْأَرْضَ عَيْوُنًا فَأَلْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدَرٍ ۙ ۱۲ وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ دَاتِ الْأَوْحِ وَدُسُرَ ۙ ۱۳ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ۙ﴾ [القمر: ۹، ۱۴]

«Пеш аз эшон қавми Нӯҳ – бандаи мо (Нӯҳ)-ро такзиб карданд ва гуфтанд, ки девона аст. Мардум ўро аз худ дур намуданд. Он гоҳ Нӯҳ Парвардигори худро ба фарёду ёрӣ хонд. **Гуфт:** Парвардигоро, ман шикаст хӯрдаам ва мустаҳаққи кӯмакам ва маро ёрию кӯмак кун.

Баъд аз дуову шикваи Нӯҳ дарҳои осмонро ҳамроҳ бо оби фаровон ва резон кушодем ва чашмасорони зиёдеро дар замин ба ҷӯш овардем ва обҳо барои иҷрои фармони муқарраршудаи илоҳӣ ба ҳам пайвастанд ва Нӯҳро бар киштӣ, ки бо тахтаҳо сохта шуда буд, савор кардем ва киштӣ дар зери муроқибат ва назорати мо ҳаракат мекард ва ин наҷот подоши касе буд, ки мавриди такзиб қарор гирифта ва ба ӯ куфр варзида шуда буд». (Қамар, 9-14).

Хонандаи мӯҳтарам, сабки зебо ва равон ва вазнҳои бисёр муназзами ин оятҳоро мавриди таваҷҷӯҳ қарор диҳед, ки ба чи шевае сахнаи

тӯфонро бо кӯтоҳтарин ва камтарин
калимот ба тасвир мекашонад ва
расотарин маъноро баён менамояд!
Сипас мулоҳиза кунед, ки бо чӣ
каломи балеге фурӯкашӣ кардан ва
поён ёфтани тӯфонро баён медорад
ва мефармояд: «Баъд аз ҳалоки
кофирон ба замин гуфта шуд, то оби
худро фурӯ барад ва онро бибалъад,
ба осмон дастур дода шуд, то
боридани боронро қатъ кунад ва
обҳо аз миён бардошта шуд,
фармони Худо иҷро гардид ва кор
ба анҷом расид ва киштӣ бар кӯҳи
Қудӣ паҳлӯ гирифт ва овоз баромад:
мурда ва нобуд бод ситамгорон»
(Худ, 44).

Ин оятҳо фурӯкаш кардан ва хотима пазируфтани тӯфонро бо калимоти мухтасар, ҳамоҳанг ва равону гуворо, ки лафзу маънои онҳо дар ҷамолу зебой бо ҳам дар мусобиқа мебошанд, эълон медорад.

Ба ҷумлҳояш нигоҳ кунед, ки ҷӣ гуна пушти сари ҳам қарор гирифта ва ба василаи «ВОВ»-и атф, ки нишонаи пайваст ва иртибот аст, ба ҳам васл шуда ва балоғатро ба авҷи худ расонидаанд. Қуръон қабл аз ҳар чиз ба муҳимтарин масъала, ки начоти кишти аз тӯфон аст, мепардозад ва ин амр то замоне, ки об рӯйи заминро фаро гирифта бошад, мумкин нест, Аз ин рӯ, ба замин дастур медиҳад, то обуро, ки

бар рӯйи он қарор гирифтааст, фуру
бароду онро бибалъад. Аз тарафи
дигар, то вақте резиши борон шадид
идома дошта бошад, сокинони
киштӣ наметавонанд мутмаину
роҳат бошанд. Бинобар ин,
Худованд ба осмон дастур медиҳад,
то боришро қатъ кунад, сипас
Худованд эълон медорад, ки
авомираш иҷро гардид ва саранҷом
тӯфон аз байн рафт ва обҳо хушк
шуданд ва он чи ки Худо муқаддар
карда буд, анҷом гирифт, иддае ба
ҳалокат расиданд ва иддае ҳам
начот ёфтанд ва мефармояд киштӣ
бар кӯҳи Қудӣ ба оромӣ паҳлӯ
гирифт, он гоҳ касонеро, ки ба
ҳалокат расидаанд, нафрин

менамояд ва онҳоро ба унвони
золим муаррифӣ мекунад.

Вале чун амри Худо дар мавриди ба
нобудӣ кашонидани золимон ба
сурате содир нашуда, ки касе онро
бишунавад, барои ҳамин феълро ба
сурати маҷҳул, ки фоили он
мушаххас нест, **зикр менамояд ва
мефармояд:**

[هُود: ٤٤] ﴿وَقِيلَ يَا رِضُّ أَبْلَعِي مَاءَكَ ٤٤﴾

«**Ва қила ё арзу**», яъне ба Замин
гуфта шуд, то оби худро фурӯ барад.
(Худ:44).

«**Ба ҳамоҳангӣ, таносуб ва таносуку
оҳанги мусиқӣ, ки дар байни иблаъӣ
ва аклиъӣ вучуд дорад, тавачҷӯх
фармояд, ки дар чи мартабаи волое**

аз балоғат қарор доранд ва аз тарафи дигар, ҳар ду истиора мебошанд, ки аз ин ҷиҳат низ аз балоғати кофӣ бархурдоранд ва калимаи иблаъй, ки барои балъидани ғаврии об ба василаи замин ба қор гирифта шуда, хеле беҳтар ин мақсудро, масалан, аз калимаи имтассӣ, ки далолат бар суръат дар сероб шудан дорад, баён медорад. Ва калимаи моъ ба ки, ки замири замин аст, изофа шуда, ба хотири ин аст, ки нишон диҳад ин дастур амр ба муҳол нест, чун ин об моли худи замин аст. Ва калимаи «иставо»-ро барои паҳлӯ гирифтани киштӣ бар кӯҳи Ҷудӣ интихоб карда, чун иставо ба маънои паҳлӯ гирифтани дар камоли амну оромӣ ва итминон аз набудани ҳар гуна

мавонеъе аст, вале масалан, калимаи истақарра чунин маъноро намерасонад. Ва калимаи «буъдан»-ро бар калимаи ҳалокан тарҷеҳ дода, то нишон диҳад ҳадаф аз нобудии золимон дур сохтани эшон аз фасод бар рӯи Замин аст». [\[10\]](#)

АМСОЛ ДАР ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳои сабки Қуръон мисол задан ва намуна овардан аст. «Дар ин Қуръон барои мардум ҳар навъ намуна ва мисолеро овардаем, то ҳушёр шаванд ва панд бигиранд» (Зумар, 27).

Мисол овардан дар тасвири маъно ва матлаб ба сурати маҳсусот боиси тавачҷӯҳи бештар ба он

матлаб мебошад ва зудтар фаҳмида мешавад ва дертар фаромӯш мегардад. Масалҳо дар Қуръон ба ду қисм аст: яке амсоли ошкору зоҳир аст, ки ба лафз мисл ва монанди он баён шудааст. Ҳамон тавр ки Худованд ба мисол ва намунаи аҳволи мунофиқон тасреҳ менамояд ва мефармояд:

﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ﴾ [البقرة: ١٧]

«Авзоъи мунофиқон монанди авзоъи касе аст, ки бо кӯшиши фаровон оташеро равшан кунад, ҳамин ки оташ атрофи ӯро равшан намуд, Парвардигор оташи онҳоро хомӯшу нобуд намояд ва эшонро дар торикиҳои анбӯҳ раҳо созад, ба

гунае, ки чашмонашон чизеро
набинад». (Бақара, 17).

Мисол дар ин оят возеҳу равшан аст
ва қисми дувум мисоли зимнӣ ва
ғайри сареҳ аст ва лафз мислу
монанди он баён нашуда аст ва
мефармояд: «Балки кофирон чизеро,
ки дар бораи он илм надоштанд,
такзиб карданд» (Юнус, 39).

Ин оят як мисоли зимнӣ аст, **чун**
мегӯяд: Инсон душмани чизе аст, ки
аз он огоҳ нест. **Ё монанди ин оят**:
«Мушрикони ҳеч эрод ва узру
баҳонае надоранд, магар ин ки
мушоҳида мекунанд, ки ба фазлу
карами Худо ва Расули Худо (с)
бениёз шудаанд» (Тавба, 74).

Мисол дар ин оят ҳам зимнӣ аст ва ба маънои зарбулмасали арабӣ аст, ки ба маънои «аз шарри касоне, ки бо онҳо некӣ кардаӣ, барҳазар бош» мебошад, ё мефармояд: «Худованд ба Иброҳим гуфт: «Магар имон надорӣ (ки талаби зинда шудани мурдаро мекунӣ?) Иброҳим гуфт: «Бале, имон дорам, вале мехоҳам қалбам мутмаин шавад» (Бақара, 260).

Мисол дар ин оят низ зимнӣ аст ва ба маънои масали роиҷи арабӣ аст, ки ба маънои «Шунидан кай бувад монанди дидан» мебошад, ё: «Мардони Худо касоне ҳастанд, ки ба ҳангоми инфоқ ва бахшиш, исроф ва зиёдаравӣ намекунанд ва

аз бухл ва бебахшишӣ ҳам парҳез менамоянд, балки дар ин байн ҳадди васатро риоя мекунанд» (Фурқон, 67).

Ин мисоли зимнӣ ба маънои мисоли мутадовили арабӣ, яъне «Бехтарини корҳо миёна аст» мебошад ва ё мефармояд: «Ҳар кас чӣ гуноҳе кунад, ҷазои онро мебинад», ки ба маънои ин масали роиҷ аст: «Ҳар чи бикорӣ, онро дарав мекунӣ». (Нисо, 123).

Дар Қуръон калимаҳое вучуд доранд, ки ба сурати мисол даромадаанд. Масалан, ба ҳангоми рӯйдоди кори мушкил гуфта мешавад: Яъне ҷуз Худо касе

наметавонад ин мушкилро ҳал кунад» (Наҷм, 58).

Ё ҳангоме ки инсон ба сазои фиребкорию худаш мерасад, **ин оятро меҳонанд:** «Ҳиллаву хиёнати ҳиллагар танҳо ба худаш бармегардад» (Фотир, 43).

Ё ҳангоме ки касе вазифаи худро анҷом медиҳад ва дигарон арзиши қору суҳанони ӯро намедонанд, **ин оятро меҳонад:** «Ва нест бар паёмбар ҷуз расондан» (Моида, 99).

Ҳангоме ба инсони некӯкор подоши некияш дода мешавад», **ин оят хонда мешавад:** «Ҷазои некӣ ба ҷуз некӣ чӣ чизе аст?» (Раҳмон, 60).

Ва ё ҳангоме дида мешавад, иддае роҳи дурустро дар пеш гирифтаанд ва иддаи дигаре дар гумроҳӣ қадам бармедоранд, **гуфта мешавад: «Ҳар яке аз онҳо баробари шахсияти худ амал менамояд».** (Исро, 84).

Ва ё ба ҳангоми пеш омадани нороҳатӣ барои таскин ин оят хонда мешавад: **«Басо, ки чизеро дӯст надоред, вале барои шумо хайру баракат аст»** (Бақара, 216).

Ва ё ба ҳангоми муқоисаи ду чизи хубу бад ин оят хонда мешавад: **«Бад хуб яксон нестанд»** (Моида, 100).

Ва ё барои инсонҳои гумроҳ ин оят хонда мешавад: **«Агар Худо хайреро**

дар вучуди онҳо меид, онҳоро
ҳидоят мекард» (Анфол, 23).

Ва ё ба ҳангоми ташвиқ бар кори
хайре ин оятро меҳонанд:

{وَذَكَرَ فَإِنَّ الدَّكَرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ۝۵۰} [الذاريات: ۵۰]

«Ту мардумро ба некӣ тазаккур
бидеҳ, зеро тазаккур ҳатман барои
мӯъминон манфиат дорад». (Зориёт,
55).

Ва ё ба ҳангоми интихоби дӯст ва ё
ҳамсари хуб ба василаи инсонии хуби
дигаре ин оят хонда мешавад:

«Покон барои покони мебошанд».
(Нур, 26).

Ва ё вақте касе ба сазои аъмолаш
мерасад, **ин оят барояш хонда**

мешавад: «Ин сазои аъмоли худат мебошад». (Ҳаҷ, 10).

Ва ё ҳангоме, ки касеро аз оянда ва оқибати кораш метарсонанд, **ИН ОЯТ ХОНДА МЕШАВАД:**

﴿الَّذِينَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾ [هود: ٨١]

«Магар фардо наздик нест?». (Ҳуд, 81).

Ва ё ҳангоме, ки ҳар кас ба назди ҳамфикрони худ меравад, **ГУФТА МЕШАВАД:** «Ҳар гурӯҳ ва ҳизбе ба атрофиёни худ шод мебошанд». (Рум, 32).

Ва ё ҳангоме, ки касе орзуи кори хайреро дорад, вале қудрати анҷом додани он корро надорад, **БАРОИ**

таскини $\bar{u}$ ин оят хонда мешавад:
«Худованд инсонро чуз ба андозаи
тавоноияш мукаллафу масъул
наменамояд». (Бақара, 286).

ТАКРОРИ ЯК МАЪНО БО ИБОРАҶОИ ГУНОГУН ДАР ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳои дигари сабк ва
услуби Қуръон ин аст, ки як
маъноро дар баъзе оятҳо бо
ибораҳои гуногун баён менамояд,
вале асли маъно як аст. Ҳамон тавре
ки мебинем, дар баъзе аз
достонҳо ба муносибатҳои
гуногун ба манзури таъкид ё
сарзаниш ва таҳдид, ё тафсили
мавъиза ва тасбити ҳуҷҷат ва...
достонеро бо ибораҳои мухталиф

баён менамояд, ё ба ҳангоми баёни
неъмат ва баракати худ бар
бандагонаш як мавзӯро бо ибороти
гуногун адо мекунад.

Овардани ибороти мухталиф дар
оятҳо ва мавзӯҳои бешумори
мутааддад, ки ҳар як аз лиҳози
лафзу маъно дар ҷасоҳату балоғат
бо ҳам яксон ва мушобеҳ бошанд,
яке аз асрор ва розҳои
шиғифтангези Қуръон аст ва як навъ
бартарӣ ва тафаввуқи каломӣ аст, ки
хоси Қуръон мебошад. Қуръон
аҳдоф ва мақосидро ба гунае ба
баландтарин дараҷаи азамат ва
камол мерасонад, ки ҳар андоза
такрор шавад, ҳаловати он бештар
мегардад.

Фалсафаву ҳикмати ин такрорҳо дар ин аст, ки Қуръон аз лиҳози ҳидояту балоғат арабҳоро ба мубориза хонда, ба ҳамин далел дар баъзе оятҳо ба сурати итноб (муфассал) як маъноро такрор намуда ва дар оятҳои дигар ба сурати эъҷоз маъноро баён медорад (ва бо тасаллути комил дар майдони эъҷозу итноб гӯйи сабқатро мерабояд) ва эъҷози худро ошкор сохта ва фасоҳату равонии лафзро нишон медиҳад, то ҳама бидонанд, ки Қуръон каломи башар нест. Зеро ҳар гоҳ нависанда ва шоире матлаберо такрор намояд, гуфтаи ӯ дар мартабаи дувум аз лиҳози фасоҳат поёнтар аз дафъаи аввал аст

ва осори тасаннӯъ ва такаллуф дар он ошкортар мегардад.

Аз тарафи дигар, такрор барои устувор сохтани як матлаб ва ақида дар зеҳни мардум яке аз васоили бисёр боаҳамият ба шумор меояд. Ба ҳамин далел аст, ки дар ин аср ҳам мебинем, ки мубаллиғону васоили иртиботи ҷамъӣ барои устувор намудани ҳадафҳои худ то чӣ андоза бар такрор такя менамоянд ва як маъноро ба ибораҳо ва шаклҳои гуногун нишон медиҳанд.

ҶАНБАҲОЕ АЗ ЭЪЗОЗИ ҚУРЪОН

Қуръон дорои чанбаҳои фаровони
эъҷоз аст, ки ба ваҳйи илоҳӣ будани
Қуръон гувоҳӣ медиҳанд.

ФАСОҲАТИ ҚУРЪОН ДАР ТАМОМИ ЧАНБАҲО

Ба ростӣ, назми шигифтангез,
таълифи бадеъ ва беназири Қуръон
дар тамоми мавридҳо собит аст ва
бо вучуди ин ки мавзеъҳо ва
чанбаҳои он аз қабилӣ дoston,
мавъиза, баёни аҳком, ваъд, ваъид,
ахлоқи карима зиёд ва бешумор аст
ва ҳар чанбае дорои хусусиятҳои
аст, ки лозим аст ба муқтазои онҳо
дар шева ва сабки баён тағйирот ва
дигаргуниҳои зарурӣ ба амал ояд,
вале бо ин ҳама бисёрии чанбаҳо ва
тағйироту дигаргуниҳо назми аҷиб

ва таълифи бадеи Қуръон собиту
махфуз аст.

Мебинем, ки суханони одамони
адибу балеғ ва ашъори шуарои
барчааставу тавоно бар ҳасби
чанбаҳо мавзеъҳо ва матолиб бо ҳам
тафовут ва ихтилофи ошкор доранд,
масалан баъзе шуаро дар
мадеҳасарой тафаввуқ доранд ва дар
ҳачву накӯҳиш заиф мебошанд ва
баъзе ҳам дар васфи баҳору табиат
гӯйи сабқатро мерабоянд, вале дар
дигар мавридҳо чандон пирӯз
нестанд ва ба ҳамин тартиб ҳеч
шоир, адиб ва суханваре вучуд
надорад, ки дар тамоми мавридҳо
яксон дар майдони фасоҳату балоғат
турктозӣ кунад. Масалан,

Имрулқайс дар майдони чанг ва
Нобиғаи Зубёнӣ ба хангоми тарс ва
Заҳир ба вақти шодӣ дар фасоҳату
балоғат зарбулмасал будаанд.
Албатта, дар арсаи хитоб,
суханронӣ, наср ва дигар ақсоми
калом ҳам ҳамин тавр аст ва
тафовуте нест. Ҳеч хатибе қодир
нест аз ҳамаи чанбаҳои балоғат
худро яқсон ҳифз кунад, аммо ба
хилофи ҳама ба тасдиқи
донишмандон, фусаҳо ва
суханварони араб Қуръон дар
тамоми мавридҳо ва чанбаҳои калом
бе тафовут дар сатҳи бисёр болое аз
фасоҳату балоғат қарор гирифта ва
дар тамоми заминаҳо эъҷози худро
нигоҳ доштааст.

Масъалаи дигаре, ки лозим аст ба он таваҷҷӯҳ шавад, ин аст ки интихоби лафзҳо барои маънои машҳуру мутадовил дар байни мардум бисёр саҳлу осонтар аз гузиниши калимот барои маъноҳои тоза ва ибтикорӣ аст. Бояд эътироф кард, ки ҷасоҳати араб бештар марбут ба тавсифи дашту саҳро, кӯҳу сангҳо, шикоят аз дурии аҳбоб, тавсифи шутуру шикори оҳу ва ё мадҳу зам ва ифтихор мебошад. Албатта, балоғат дар тавсифи ин масоил ва ашёи махсус ба гунаи фаровону густурда вучуд дорад ва дастрасӣ ба он осон аст, чун табъи аксари мардум ба ин гуна масоил тамоюл дорад, аксари шуаро аз ин ҷиҳатҳо доди суханро додаанд ва ба мартабаи қобили

тахсине аз фасоҳат расидаанд.
Касоне, ки баъд аз онҳо меоянд ва
ашъори пешкисватони худро
мавриди баррасӣ қарор медиҳанд,
малакаи фасоҳату балоғат барояшон
ҳосил мегардад.

Аммо агар Қуръонро мулоҳиза
кунем, мебинем, ки ҳеҷ як аз ин
чиҳатҳои маҳсусро мавриди
таваҷҷӯҳ қарор намодааст. Ҳарчанд
амри табиӣ аст, ки калимоте дар
Қуръон вуҷуд дошта бошад, ки
тамоми арабҳо бар фасоҳати он
иттифоқи назар доранд, аммо
Қуръон чиҳатҳоеро мавриди
таваҷҷӯҳи худ қарор додааст, ки
барои араб ношинохта ва
ғайримутадовил будааст. Қуръон

Худованд ва азамати ӯро мавриди тавачҷӯҳ қарор медиҳад ва ба тавсифи қудрати ӯ мепардозад, мардумро ба ибодати Худо ва танзеҳу тавҳид ва тавачҷӯҳ даъват менамояд. Неъматҳоеро, ки дар бихишт барои некӯкорон омода шудааст, тавсиф мекунад, азоби бадкоронро баён медорад ва достони пайғамбарон бо миллатҳояшонро, ки шомили панду андарз ва баёни анвоъи ибодатанд, бозгӯ мекунад. Қуръон мардумро ба ахлоқи писандида ташвиқ ва аз пайравӣ аз фасод барҳазар медорад ва қонуни иқтисодӣ ва низоми хонавода ва ғайри инҳоро вазъ менамояд. Инҳо ҳама масоиле ҳастанд тозаву навзухур, ки имкон

надорад ашхоси адибу балеғ бо адабиёт ва балоғати мутадовили худ битавонанд аз тамоми ин чиҳатҳо ҳаққи матлабро дар он бо риояти ғасоҳат адо намояд.

Аммо агар оятҳои Қуръонро бодикқат мутолиа ва баррасӣ кунем, ба хубӣ мебинем, ки Қуръон дар тамоми ин маворид дар ниҳояти ғасоҳату балоғат эъҷози худро нишон додааст ва анвоёу ақсоми фунуни балоғатро аз қабилӣ ақсоми таъкид, анвоёи ташбеҳ ва тамсилу истиора ба кор гирифтааст ва тамоми хонандагони худ, махсусан хонандаи арабро таҳти таъсири худ қарор дода.

АВЧИ БАЛОҒАТ ДАР ҚУРЪОН

Яке дигар аз чанбаҳои эҷози
Қуръон ин аст, ки араб назм ва ё
насре надоранд, ки муштамил ба ин
ҳама ғасоҳати чашмгир, навзӯҳур,
шиғифтангез, дорои чанбаҳои
беназир, маонии нозуку латиф,
ғавоиди касир ва қазовату ҳукми
ғаровон бошад. Аммо Қуръон бо
вучуди муғассал будани оятҳо,
маталиб ва мавориди он аз тамоми
ҷиҳатҳо ба таври яқсон ва
мутаносиб ғасоҳату балоғатро ба
авҷи худ расонида ва муборизони
худро дар майдони набард ба зону
дароварда ва онҳоро очиз кардааст.
Арабҳо гоҳе чанд ҷумлаи ғасеҳеро
ба донишмандони худ ва ё қасоиди
балеғеро ба шоири барҷастае нисбат
медиханд, вале Қуръон бо ин ки

китобе аст муфассал ва тӯлонӣ, аз тамоми чанбаҳо ба таври мутаносиб фасеҳ аст. [\[11\]](#)

Бинобар ин, ҳаргиз як инсони таҳсилнакарда монанди Муҳаммад (с), алайҳиссалом ва ё ҳар таҳсилкардаву олими барҷастаи дигаре наметавонад дар ҳудуди шашҳазору дусад оят ба таври тақриб ба ин шеваи саропо ҷасоҳату балоғат ва ҳамоҳанг китобе таълиф намояд. Қатъан ин беҳтарин далел аст, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст.

**САЛОМАТ ВА МАСУНИЯТИ
ҚУРЪОН АЗ**

ТАНОҚУЗУ ИШТИБОҲ

Мавзӯи бисёр муҳимми дигар ин аст, ки Қуръон бо вучуди ин ки китобе аст муфассал, аз ҳар гуна таорузу тазод ва иштибоҳу ихтилоф холӣ аст, ба хилофи каломии тамоми инсонҳо, ки ҳеч гоҳ аз чунин матонату фазилате бархурдор намебошад, мебинем, ки уламову донишмандон дар давронҳои мухталиф китобҳои таълиф менамоянд ва онҳоро ба чоп мерасонанд ва дар байни мардум мунташир мешаванд, вале маълум мешавад, ки дорои таорузу таноқуз ва ихтилофу иштибоҳи лафзӣю маънавӣ мебошанд. Ё мебинем, китобе дар як аср чӯзӣ беҳтарин китобҳо будааст, вале бо пешрафти илму дониш ва тағйири авзоъ ва

аҳвол аҳамияти худро аз даст
медихад ва хатову иштибоҳоти он
ошкор мегардад. Ин амре аст, ки дар
назди уламо ва донишмандон
муҳаққақ ва мутадовил мебошад.
Аммо Қуръон чаҳордаҳ қарн
пеш, ки бо забони инсони
таҳсилнокардае, ки қудрати хондану
навиштанро надошта, баён
гардидааст ва тарзи тафаккурҳо,
фарҳангҳо ва ақоиду русум дигаргун
гаштаанд, на танҳо таззоду
ихтилофе дар он дида намешавад,
балки ҳамон тавре ки баъдан дар ин
китоб мебинем, усулу пояҳое бо худ
овардааст, ки бо ҳар замону маконе
созгору ҳамоҳанг ва қобили
интибоқ мебошанд.

ҚОБИЛИ ТАТБИҚ БУДАНИ МАОНИИ ҚУРЪОН

Яке аз хусусиятҳо ва ҷанбаҳои
эъҷози Қуръон ин аст, ки маъно ва
услуби он латифу нарм, шаклпазир
ва қобили интибоқ ва таъвил бо
авзоъ ва аҳволи мухталиф аст ва бо
аксари афкор, назариёт ва
дигаргунию пешрафте, ки дар
давронҳои гуногун ба вуҷуд меоянд,
таздоду бархӯрд надорад ва дар ҳар
асре ба муқтазои тамаддуну
тафаккур ва пешрафт тафсиру
таъбир мешавад.

Арабҳои даврони ҷоҳилият, ки ба
ҷуз сиришту илҳоми фитрӣ чизе
надоштанд, Қуръонро ба мизони
идрок ва шуури худ мефаҳмиданд ва

уламову донишмандоне, ки баъд аз он омаданд, Қуръонро ба микёси илму дониши худ санчиданд ва ба азамати он эътироф карданд. Ба ҳамин тартиб сарони ҳар гурӯҳу фирқае Қуръонро дастовези худ қарор доданд ва зимни таъвилоту тафсиrote онро далелу шоҳид бар сихати андешаҳои худ қарор медоданд.

Имрӯз ҳам илми ҷадид бисёре аз ҳақоиқи Қуръонро собит намуда, ки қаблан аз диди мардум пинҳону махфӣ буданд. Бидуни тардид, каломи ҳеч инсоне дар ҳеч асру замоне чунин хусусиятеро надорад ва наметавонад бо ҳар авзоъ ва шароиту аҳволе созгор ва қобили

тафсир бошад, ба чуз каломи худовандӣ, ки бар ҳамаи авзоъ ва аҳволу давронҳо огоҳ ва мусаллат аст. [\[12\]](#)

Аз чихати дигар маонию аҳдоф ва мавзӯоти Қуръон ба андозае фаровон аст, ки агар каломи инсон мебуд, ҳатман дар чое асар ва рангу нақши башарӣ дар он мушоҳида мешуд ва дар мавридҳои зиёде ба хубӣ осори таъби инсонӣ дар он ба чашм меҳӯрд. [\[13\]](#)

Бояд бидуни таассуб эътироф кунем, ки сабку услуб ва маъноии Қуръон бо дигар каломи фусахову булағо ва удабову хутабо ҳеҷ гуна шабоҳате надорад. [Худованд низ ба ин амр ишора мефармояд:](#)

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْعَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ [النساء : ٨٢]

«Чаро дар фаҳми оятҳои Қуръон тадаббуру диққат намекунанд (ки холи аз ҳар гуна ихтилофу таноқузгӯӣ аст) Агар Қуръон каломи каси дигаре ба ҷуз Худо мебуд, таноқузгӯии фаровоне дар он мушоҳида мекарданд».
(Нисо, 82).

ФАРОГИРИИ ҚУРЪОН БАР АХБОРИ ҒАЙБӢ

Яке аз далоили эъҷози Қуръон ва ин ки китоби осмонӣ ва ваҳйи илоҳӣ аст, муштамил будани он бар ахбори ғайбӣ аст, ки ҳаводис сидқи онҳоро таъйид ва собит кардааст, ки таъкиди Қуръон ба пирӯзии

мусулмонҳо бар душманон яке аз намунаҳои он мебошад.

Чизе, ки боиси тааҷҷуб ва таҳайюри ақл аст ва наметавон далеле барои он пайдо кард, ҷуз ин ки эътироф кард Қуръон каломи Худост, ин аст ки вақте дар баъзе аз оятҳо муждаи пирӯзии мусулмонҳо бо ҳама таъкидот нозил мешуд, ибтидо шунавандаи он хаёл мекард, ки шояд манзур муболиға ва ташвиқ бошад. Аз ҷумла, замоне ки Худованд ба мӯъминон башорат медиҳад, **ки хилофати заминро дар даст хоҳанд гирифт**: «Худованд ба касоне аз шумо, ки имон оварда ва аъмоли неку шоиста анҷом додаанд, ваъда медиҳад, ки ҳатман онҳоро

ҷойгузини пешиниён ва вориси ҳукумати онҳо дар замин хоҳад кард (то бар пояи адолат онҳоро обод намоянд), ҳамон гуна, ки пешиниёни одилу додгари дигар миллатҳои гузаштaro ҷойгузини ситамгарон кардааст ва ойини онҳоро, ки Ислom аст ва Худо ҳам розӣ аст, ки Ислom ойини эшон бошад, ҳатман дар замин барқарору побарҷо менамояд» (Нур, 55).

Ин оят вақте нозил шуд, ки мусулмонҳо баъд аз ҳичрат ба Мадина шабу рӯз силоҳро ҳамроҳ доштанд ва ҳамеша дар ҳоли омодабош ба сар мебурданд ва мегуфтанд: «Магар рӯзе хоҳад расид, ки мо бо итминони хотир ва

бидуни тарс аз чону моли худ
битавонем ибодат ва шаоири динии
худро анҷом диҳем?»

Чандон тӯле накашид, ки чунин рӯзе
фаро расид ва муждаи ин оят
таҳаққуқ ёфт ва уммати Ислом бо
адлу додгарӣ ҷойгузини ситамгорон
шуданд. Яке дигар аз ахбори ғайбии
Қуръон ин аст, ки Худованд ба
Пайғамбар (с) хабар медиҳад, ки
Худованд ҳофизи ўст ва кофирон
наметавонанд ўро бикушанд: «Эй
фиристода ва пайғамбари Худо, ҳар
он чи аз сўйи Парвардигорат бар ту
нозил шудааст, бидуни каму кост ва
ҳарос ба мардум бирасон ва агар
чунин накуни, рисолати Худоро ба
мардум нарасонидай. Аз онҳо тарсу

ҳаросе ба дил роҳ мадеҳ, зеро
Худованд туро аз хатароти кофирон
ва мардум маҳфуз медорад ва
Худованд кофиронро, ки дар
гумроҳӣ фурӯ рафтаанд ва душмани
Ҳақ мебошанд, ҳидоят нахоҳад
кард» (Моида, 67).

Баъзе аз асҳоби пайғамбар бо
хотири хуш ва довталабона
муҳофизати Пайғамбар (с)-ро дар
баробари кофирон ба ўҳда гирифта
буданд, аммо ҳамин, ки ин оят
нозил шуд, Пайғамбар (с) аз
панҷараи ҳучрааш сар берун овард
ва ба муҳофизони худ гуфт: «Шумо
ба дунболи кори худатон биравед,
Худованд маро аз шарри мардум
муҳофизат менамояд».

Ин оят қавитарин далел аст,
ки Қуръон каломи Худо аст ва илло
чӣ касе метавонад бо камоли
итминон ва қотеият қони касеро
тазмин кунад, ки ба муборизаи
оштинопазире бо як миллат
бархоста ва афкору ақоид, анъанаҳо
ва гузаштагони онро ба боди
интиқоду истехзо гирифта, худро
ҳадафи ҳар гуна озору сӯйиқасди
душманон қарор додааст?

Яке дигар аз ахбори ғайбии Қуръон,
ки баъд аз қарнҳо аз нузули он
тахакқуқ пазируфт, **ин оят аст:**
«Бигӯ, Худо метавонад, ки азоби
бузургеро аз осмону замин бар
шумо нозил кунад ва шуморо
дучори тафриқа ва чанддастагӣ

кунад ва ҳар дастае аз ҷониби
дастай дигар ранҷу азоб бичашад»
(Анъом, 65).

Абдуллоҳ ибни Масъуд дар бораи
ин оят мегӯяд: «Ин хабари ғайбие
аст, ки баъдан хоҳад омад».

Мо мебинем дар ду ҷанги Арабу
Исроил (ва дар ҷанги Амрикову
мутаҳиддони он бо Ироқ) чӣ гуна
мусулмонҳо аз осмону замин ва
дарё мавриди ҳучум қарор
гирифтанд ва чӣ гуна давлатҳои
исломӣ алайҳи ҳамдигар
мечангиданд ва ҳамдигарро нобуд
месохтанд. Ин ахбори ғайбӣ бидуни
шак далели ошкор бар сидқи
рисолати Муҳаммад (с) ва ваҳйи
илоҳӣ будани Қуръон аст, чун чуз

Худованди мутаол аз ғайб касе огоҳ нест.

ҚИССАҲО ВА ДОСТОНҲОИ ҚУРЪОН

Яке аз ахбори ғайбии Қуръон баёни авзоъ, аҳвол ва саргузашти пайғамбарони пешин ба зеботарин ва балеғтарин услуб ва сабк аст, ки назире барои он дида нашудааст. Албатта, мо чанбаи достонии Қуръонро дар мавзӯи эъҷози он баён мекунем, чун ба ростӣ, достонҳои Қуръон беҳтарин далел бар эъҷози он мебошанд. Ошкор ва мусаллам аст, ки Муҳаммад (с) саводи хондану навиштан надошт ва барои ҳама маълум буд, ки ҳеҷ гоҳ пеши уламои яҳуд ва роҳибони насоро

наменишаст, то аз онҳо дoston ёд бигирад. Бо вучуди ин ба саҳеҳтарин ва зеботарин ваҷҳ дostonи пайғамбаронero, ба монанди Иброҳим, Юсуф, Мӯсо, Исо ва ғайрарo баён менамуд. Қуръони карим худ баёни дostonи пайғамбарони собиқро дар Қуръон далели ваҳйи илоҳӣ буданаш муаррифӣ кардааст ва дар авоил ё дар авохири баъзе аз дostonҳо ба ин амр ишора кардааст, чунончи дар аввали сураи «Юсуф» мефармояд:

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِن كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ﴾
[Юсуф: 3]

«Аз тариқи ваҳйи ин Қуръон некӯтарин саргузаштҳоро барои ту бозгӯ мекунем, ҳарчанд, қаблан дар

бораи онҳо аз зумраи беҳабарон будӣ». (Юсуф, 3).

Дар сураи «Худ» баъд аз баёни достони Нӯҳ мефармояд: «Ин дoston чузъи ахбори ғайбиест, ки онро ба ту ваҳй мекунем, на ту ва на қавмат қабл аз ин онро намедонистанд» (Худ, 49).

Бо тавачҷӯҳ ба ин оятҳо маълум мешавад, ки арабҳо аз саргузашти дақиқу воқеии пайғамбарон қабл аз нузули Қуръон беиттилоъ буданд. Аз тарафи дигар саргузашту достони пайғамбарон дар Қуръон муғойир бо саргузашти онҳо дар китоби муқаддаси пешин аст ва он чи дар Қуръон омада, хеле боазаматтар аст. Агар дostonҳои

Тавротро мулоҳиза кунем, мебинем,
ки корҳои нописанду зиштеро ба
баъзе пайғамбарон нисбат
медиханд, ки ақли салим ба ҳеч вачҳ
онро қабул намекунад, ки чунин
рафторе аз пайғамбароне, ки барои
ҳидояти мардум омадаанд, сар зада
бошад, дар ҳоле ки Худованд
онҳоро ба камолу фазл, хусни амал
ва ба унвони пешвоёни солеҳ
тавсиф менамояд. Ба ростӣ, вучуди
чунин дostonҳои дурусте дар
Қуръон бо ин услуб ва сабки
беназир далели қотей бар сидқи
нубуввати Муҳаммад (с) ва ваҳйи
илоҳӣ будани Қуръон мебошад.

Ҳадафи асли аз зикри қиссаву
дoston дар Қуръон баёни таърихи

пайғамбарон ва ақвоми онҳо нест, балки мақсуд баёни дарси ибратҳо ва андарзҳои аст, ки ҳидоятӣ бузурге дар онҳо мушоҳида мешавад, ки ҳам касоне, ки даъват ба сӯйи Ҳақ мекунанд ва ҳам касоне, ки ба сӯйи он даъват мешаванд, ба ин дарсҳои ибрат ниёзманд мебошанд.

Доктор Филипп Ҳайй ба ин мавзӯъ эътироф мекунад ва дар китоби худ «Таърихи араб» мегӯяд: «Ҳадафи асли аз зикри ин дostonҳо баёни дарсҳои ибрат ва андарзҳои ахлоқӣ аст, то хонандагону шунавандагонро ба ахлоқу рафтор ва тафаккури дурусту саҳеҳ ҳидоят намояд ва ба онҳо бигӯяд аз саргузашти ақвоми пайғамбарони гузашта ибрат

бигиранд ва аз суннати Худо огоҳ шаванд, ки некӯкоронро подоши нек медиҳад ва бадкоронро ба кайфар мерасонад».

РӯҶИ ҚУРЪОН

Далели дигаре, ки гувоҳ ба эъқози Қуръон аст, рӯҳоният ва ё рӯҳи ҳаётбахши он аст. Худованд хитоб ба Пайғамбар (с) мефармояд: «Ҳамон гуна, ки ба пайғамбарони пешин ваҳй кардем, ба амри худ ба ту низ рӯҳу ҷонро ваҳй кардем (ки Қуръон ном дорад ва моёи ҳаёти дилҳо аст) ва қабл аз нузули Қуръон ту намедонистӣ, ки китоб чист ва имон кадом аст, вале мо Қуръонро ба унвони нури азиме қарор додем, то дар партави он ҳар кас аз

бандагони хешро бихоҳем, ҳидоят
дихем. Ҳамоно, ту бо ин Қуръон
мардумонро ба роҳи рост роҳнамоӣ
мекунӣ» (Шӯро, 52).

Худованди мутаол Қуръонро «рӯх»
ном ниҳода, чун дилҳоро зинда
менамояд ва барои онҳо ба манзалаи
рӯх барои ҷисм аст. Худованд
Қуръонро нуре қарор дода, ки
монанди офтоб дунёро равшан
месозад.

Магар намебинед арабҳо пеш аз
Қуръон дар чи ошуфтагию беназмӣ
ва бадбахтӣ ба сар мебурданд, ба
тавре ки ҳеч робитаи сиёсӣ ё қавмӣ
ё динӣ онҳоро ба даври ҳам чамъ
намекард ва чӣ гуна одоту ахлоқи
нописанд бар онҳо мусаллат шуда

буд. Аммо баъд аз омадани Қуръону имон дар кӯтоҳтарин муддат ба як миллати нерӯманду муттаҳид мубаддал гардиданд ва намунаву сармашқи фазилат, ахлоқи писандида ва дигар камолоти инсонӣ барои дигар миллатҳо воқеъ шуданд. Ин амр яке аз бузургтарин ва қотеътарин далоил аст, ки Қуръон каломи Худо ва рӯҳу ҷони ҳаётбахш аз ҷониби ӯ аст.

Рӯҳоният ва ҳаётбахшии Қуръон ба хоҳири ин аст, ки муштамил бар улуми худошиносӣ ва усули ақоиди динӣ, қавонини ҷазоили ахлоқӣ ва адаби инсонӣ, усули қавонини қазоию сиёсӣ ва маданияю иҷтимоӣ ва дигар усули лозим барои як

зиндагии шарофатмандона дар як
чомаи пешрафта мебошад. Усули
Қуръон комилтару муфидтар
аз тамоми қонунҳои башарӣ
мебошад. Албатта, ман инро бидуни
далел намегӯям, балки далоилу
шавоҳиди фаровоне аз Қуръон
барои ин мавзӯё дорам, ки дар
фаслҳои мухталифи ин китоб ба
хубӣ онро собиту равшан сохтаам.

Бидуни шак, ин мавзӯё аз
муҳимтарин ҷанбаҳои эъҷози
Қуръон аст. Чун ба ҳақиқат илми
ақоид, худошиносӣ ва илми одобу
ахлоқ ва қавонини қазоӣ ва динию
маданӣ аз улуми бисёр муҳим ва
доманадору густурда мебошад ва
дар байни касоне, ки тамоми

вақтҳои худро вақфи таҳқиқу баррасӣ дар ин улум кардаанд, фақат теъдоди башуморе нубуғ ва шоистагии лозимро дар онҳо ба даст меоварад. Дар ҳоле ки мебинем, як инсонии бесавод, ки тавоноии хондану навиштан надорад, дар як маркази илмӣ ва қазоию қонунӣ парвариш наёфтаст, Қуръонро бо худ меоварад, ки усул ва қавонини он аз ҳар лиҳоз дар ниҳояти камолу ҳақиқатбинӣ баён шудааст, ки далоилу бурҳон ҳаққонияти онҳоро таъйид менамояд. Ҷолиби тавачҷӯх ин аст ки ин усулро бо худ замоне меоварад, ки ду севум аз умраш сипарӣ гашта ва қаблан аз онҳо беиттилоъ буда, ҳеч гоҳ аз онҳо сухан нагуфтааст ва ҳатто яке аз

онҳоро бар забон нарондааст, чун дар он замон Қуръон нозил нашуда буд ва то синни чиҳилсолагӣ аз ҳама чизҳо беиттилоъ буд.

Ба ҳамин далел аст, ки Худованд ба ҳазрати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам дастур медиҳад ба касоне, **ки дар рисолати ту тардид доранд:** «Бигӯ, агар Худо мехост Қуръонро бар ман нозил намекард ва ман ҳам онро бар шумо намехондам ва шуморо аз он огоҳ намекардам. Умре пеш аз ин дар миёни шумо басар бурдам **(ҳеч гоҳ дар бораи Қуръон ҳарф назадам ва шумо хуб маро мешиносед ва садоқату амонати худро нишон**

додам), чаро ин мавзӯи равшанро дарк намекунад» (Юнус, 16).

Яке аз чанбаҳои эҷози Қуръон, ки дар фасли баъдӣ ба баёни он мепардозем, вучуди мӯъҷизоти фаровони илмӣ дар Қуръон аст, ки дар асри нузули он шинохта нашуда буданд ва баъд аз пешрафти улуми табиӣ ва таҳқиқу баррасии уламои табиӣ ин мӯъҷизоти илмӣ дар Қуръон ошкор гардид.

Ва саллаллоҳу ало саййидино Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи аҷмаин.

Фасли сеюм : Мӯъҷизоти илмии Қуръон

1. Ваҳдати ҷаҳони офариниш ва рамзи ҳаёт.
2. Пайдоиши ҷаҳон.
3. Густариши ҷаҳон ва вусъати он.
4. Ҳаракати Офтоб, Моҳ ва Замин.
5. Камбуди оксиген дар иртифоот (баландиҳо)
6. Шикофтани ва таҷзияи атом.
7. Завҷият (ҷуфтӣ) ва дугонагӣ дар тамоми мавҷудот.
8. Абрҳои ҳаркатунанда ва хусусияти онҳо.
9. Сабзиши Замин дар асари борон.
10. Таодул дар байни аносири ҷаҳон ва мушаххас будани миқдори онҳо.
11. Амвоҷи дарунӣ ва сатҳи дарё.
12. Шабоҳати олами ҳайвонот ва парандаҳо ба дунёи инсон.
13. Ахбори ғайбии Қуръон дар бораи васоили нақлия.
14. Мароҳили рушди ҷанин.
15. Пардаҳое, ки ҷанинро мепӯшонанд.
16. Маншаъ

ва макони пайдоиши нутфа дар мард. 17. Чигунагии пайдоиши нару мода. 18. Ҳуҷайрае, ки дар мании инсон вучуд дорад, шабеҳи зовул (шулук) аст. 19. Фарқи хатҳо ва нақши сари ангуштони ҳар инсоне бо ангуштони дигар.

Албатта, ҳадафи Қуръон ин нест, ки дар бораи розҳову асрори аҷиби кавн ва ҳақоики илмӣ бо мардум ба баҳсу гуфтугӯ бипардозад. Чун Қуръон китоби ҳидояту иршод аст ва мардумро дар масоили динӣ ва дунявӣ роҳнамоӣ менамояд, аммо бо вучуди ин ҳақоики фаровоне аз масоили табиӣ, пизишкӣ, ҷуғрофӣ ва ғайра дар ҳилоли таъбироти дақиқ ва иршодоти латифи он

фаҳмида мешавад, ки мӯъҷиза ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръонро нишон медиҳад.

Аз мусалламоти таърих аст, ки Муҳаммад (с) саводи хондану навиштан надошт ва дар Макка ба дунё омад ва муддати панҷоҳ сол аз умри худро дар ин шаҳр сипарӣ кард, ки мадорису марокизе барои тадриси улуми табиӣ дар он мавҷуд набуд ва дар натиҷа Муҳаммад (с) ба таври кулӣ аз марказҳои илмӣ, ки дар он замон дар Шому Искандария ва Афина буданд, дур ва беиттилоъ буд, аммо назариёти илмие, ки Қуръон ба онҳо ишора кардааст, ба ҳеч ваҷҳ дар он аср (қарни ҳафтуми мелодӣ) барои касе

шинохта нашуда буд, балки илм онҳоро ба тозагӣ кашф кардааст.

Дар ин мавзӯъ қисмате аз ҳақоиқи илмиеро, ки Қуръон ба онҳо ишора кардааст, зикр мекунем ва қазоват дар бораи онҳоро ба хонандаи мӯҳтарам вогузор менамоем, то бо ақли солими худ ва ба дур аз таассубу ҳавои нафс назари худро эълон намояд. Оё қобили тасаввур аст, ки ин оятҳои қуръонӣ бо ҳама ҳақоиқи илмии муҳиме, ки дар бардоранд, аз ҷониби худи Муҳаммад (с) бошанд?! Бояд эътироф намуд, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст ва Худованд онро бар Муҳаммад (с) нозил кардааст.

ВАҲДАТИ ЧАҲОНИ ОФАРИНИШ ВА РАМЗИ ҲАЁТ

Худованди мутаол мефармояд: «Оё кофирон намебинанд, ки осмонҳо ва замин (дар оғози хилқат ба сурати тӯдаи азими гази фишурда ва якпорчае фазоро пур карда ва) ба ҳам муттасил буданд, сипас (дар асари ҳаракоти сареъ ва мудовим ва инфичороти (таркиши) дарунии ҳавлноке) онҳоро аз ҳам ҷудо намудем (ва тадричан онҳоро ба сурати чаҳони кунунӣ даровардем) ва ҳар чизи зиндае (ба шумули инсону ҳайвон ва гиёҳ)-ро аз об офаридаем. Оё (дар бораи офариниши коинот намеандешанд ва) имон намеоваранд» (Анбиё, 30).

Ин ояти шарифа дар ду қисмат ба ду масъалаи бисёр муҳимми илмӣ ишора менамояд. Дар қисмати аввал, ки мефармояд «ОНҲО МУТТАСИЛ ВА ЯКПОРЧА БУДАНД», ба мо хабар медиҳад, ки ибтидо Замин ва осмонҳо «РАТҚ» будаанд, яъне як моддаи воҳидаи ба ҳам пайваста будаанд. Албатта, эъломи ин матлаб ба василаи Қуръон дар чаҳордаҳ қарн пеш яке аз бузургтарин далоил бар эъҷози Қуръон ва ваҳйи Худой будани он аст. Зеро илм ба тозагӣ исбот кардааст, ки моддаи аслии чаҳон ба таври умумӣ яке будааст ва дар ибтидо ба сурати тӯдаи азими гази фишурда ва ба ҳам пайваста буда, сипас дар асари ҳаракоти сареъ ва доимӣ ва инфичороти

(таркиши) ҳавлноки дарунӣ ин газ ба сурати абрпораҳои бешуморе тақсим ва аз ҳам ҷудо гардидаанд ва манзумаи шамсӣ, ки замин ҷузъи он аст, аз ин таҷзия ва тақсим ба вучуд омадааст. Аз далоили донишмандон бар сикҳати ин мавзӯӣ ин аст ки собит кардаанд, ки Замин дорои 93 унсури (элемент) шинохташуда мебошад ва аносири шинохташудаи офтобро ҳам баррасӣ карда ва дидаанд, ки 67 унсури он бо аносири Замин монанд мебошанд. Интизор меравад бо пешрафти илм аносири муштараки бештаре дар байни Замину Офтоб кашф шавад. Аносири машҳур дар Офтоб айни ҳамон унсурҳои маъруф дар байни мо – аҳли Замин мебошад, ки

иборатанд аз гидроген, гелий, карбон, азот, оксиген, фосфор, оҳан ва ғайра. Донишмандон ба василаи равише ба номи «**таҳлили тайфӣ**» тавонистаанд ин масоилро собит намоянд.

Таҳлили тайфӣ (**спектрӣ**) равише аст, ки уламои табиӣ ба василаи он метавонанд теъдоду навъи аносири мавҷуд дар ҷаҳон ва дарсади дақиқи ҳар унсуреро маълум созанд. Ҳамон гуна, ки дар байни аксари аносири Офтобу Замин иштирок вучуд дорад, дар байни аносири Замину Моҳ ҳам иштироки комил мавҷуд аст. Донишмандон пас аз озмоиши сангҳову хокҳо ва дигари маводе, ки ба василаи фазонавардон аз кураи

Моҳ ба Замин оварда шуда буд,
эълom доштанд, ки маводи кураи
Моҳ шомили андигари мавҷуд дар
кураи Замин аст. Аммо қисмати
дувуми ин оят, **ки мефармояд: «Ва
ҳама чизи зиндаро аз об офаридем»**,
яке аз муҳимтарин ҳақоиқи илмӣ
аст, ки дар Қуръон омада ва уламои
улуми табиӣ ба тозагӣ сирру рози
онро кашф кардаанд.

Қисмати аъзами фаъолиятҳои
кимийӣ, ки барои ҳаёт ва нашъу
намои мавҷудоти зинда зарурӣ аст,
ниёз ба об дорад. Об унсури асосӣ
ва зарурӣ барои идомаи ҳаёти
ҳайвоноту наботот аст, ки $\frac{4}{3}$ сатҳи
заминро фаро гирифта ва дорои
дараҷаи саялони болое мебошад ва

ба воситаи доштани ин хосият
муддати тӯлонӣ дар ҳолати сайёлӣ
ва адами инҷимод боқӣ мемонад.

Об хосияти дигаре дорад, ки
ҳарорати офтобро ҷазб ва онро пас
медихад ва ин ҳарорат дар иртифоъ
қобили таваҷҷӯҳ қарор мегирад ва
ин амр боис мешавад, ки дараҷаи
ҳарорат дар сатҳи Замин дар як
ҳадди миёна собит бимонад ва
тағйироти шадиде дар он ба вучуд
наояд. Агар об дорои ин хосияти
ҷазб ва дафъи ҳарорат, ки ба
василаи он дараҷаи ҳарорати Замин
дар ҳадди миёна боқӣ мемонад,
намебуд, имкони зиндагӣ дар рӯйи
Замин бисёр заиф мебуд.

Яке дигар аз хусусиёти об ин аст, ки бар хилофи тамоми мавод танҳо моддае аст, ки ях кардани фишор ва ба ҳампайвастагии он камтар ва ҳаҷмаш бештар мешавад, ин хосият барои идомаи зиндагии обзихо аз аҳамияти фаровоне бархурдор аст, чунки ҳайвоноти обии пӯсткулуфт ва нерӯманд ба ҳангоми шиддати сармо ба ҷойи ин ки ба қаъри дарё фуру раванд, метавонанд бо шикастани яхҳо ба сатҳи дарё биёянд. Аз тарафи дигар яхҳое, ки ба рӯйи онҳо қарор мегиранд, аз нуфузи сармои шадид ба умқи онҳо ҷилавгирӣ менамоянд ва дараҷаи ҳарорати онро болотар аз сифр ниғаҳ медоранд.

Об ҳангоми поён будани дараҷаи ҳарорат миқдори фаровони оксигенро ҷазб карда ва ҳарорати зиёдро пас медиҳад, ки ин амр кӯмаки зиёде ба идомаи ҳаёти обзиён менамояд. Ба ростӣ, ҳикмату азамати Қуръон болотар аз идроки башарӣ аст. Мушоҳида мекунем, ки Қуръон бо калимоти кӯтоҳ ва башуморе дар ниҳояти балоғату ҷасоҳат дарёе аз асрору розҳои ҳаёт бар кураи заминро ошкор сохтааст. Оё ин оят яке аз далоили қотеи ақлию нақлӣ бар сидқи рисолати Муҳаммад (с) нест?

Қуръон дар ҷаҳордаҳ қарн пеш, ки ҷаҳон дар ҷаҳлу ноогоҳӣ фурӯ рафта буд, кофиронро сарзаниш менамояд,

ки чӣ гуна ба Худой куфр
меварзанд, дар ҳоле ки тамоми
чаҳонро аз як асл ба вучуд оварда ва
обро мояи ҳаёти ҷовидон (ба шумул
аз инсону ҳайвон ва наботот) қарор
додааст? Ва ҳақоикеро эълон
медорад, ки арабҳо аз дарки воқеии
он очиз буданд ва танҳо ба андозаи
шуури худ онро мефаҳмиданд, вале
баъд аз гузашти қарнҳо аз нузули
Қуръон уламову донишмандон пас
аз даҳҳо соли талош ва кӯшиши
пайваста ваҳдати чаҳон ва асрори
мавҷуд дар об барои ҳаёт ва идомаи
он бар рӯйи заминро кашф карданд.
Оё пас аз огоҳӣ бар ин ҳақиқат
сазovor аст ҷое барои шакку тардид
дар сидки рисолати
Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва

саллам дар дил боқӣ бимонад ва ба пайравӣ аз нафсу шайтон ба куфру гумроҳӣ идома дода шавад?!

Дар ишора ба қотеияти ин далел ва равшан будани он Худованд дар охири ин оят ба кофирон мефармояд: «Оё бо вучуди ин далели возеҳ боз ба Худо имон намеоваред?»

ПАЙДОИШИ ЧАҲОН

Худованди мутаол мефармояд:
«Бигӯ: оё ба касе, ки заминро дар ду рӯз офарида, имон надоред ва барои ӯ шарику анбоз қарор медихед? ӯ (илова бар ин ки Офаридгори Замин аст) Офаридгори чаҳониён ҳам мебошад. Худое, ки дар Замин

кӯҳҳои устуворе қарор дод, хайру баракоти фарвоне дар он ба вучуд овард ва рӯзию маводи ғизоиро ба андозаи лозим дар он мушаххас намуд. Халқи Замин, эҷоди кӯҳҳо ва бароварда сохтани рӯзиҳо чамъан дар чаҳор рӯз ва чаҳор даврон ба поён омад ба гунае, ки ниёзи ниёзмандон ва рӯзии рӯзихохон бароварда шуд ва ҳеҷ нақсе дар он набуд... Сипас Худованд ирода кард осмонро биофаринад, дар ҳоле ки дудгуна ва ба шакли абрҳо дар фазои беинтиҳо густурда буд. **Сипас ба Осмону Замин дастур дод:** хоҳ-нохоҳ бояд падида оед ва **(шакл гиред)** Гуфтанд: бо камоли итоат ҳозирем **(ва ба ҳамон сурат**

даромадаем, ки ирода кардай)»
(Фуссилат, 9-11).

Қуръони карим ба сароҳат мефармояд, ки Осмон қабл аз халқи ҷаҳон ба шакли дуд (газмонанд) будааст. Донишмандони имрӯза дар бораи оғози пайдоиши ҷаҳон дорои назариёти мухталиф ҳастанд.

Ситорашиноси маъруф **Ҷеймс Ҷейнз мегӯяд**: «Қавли дуруст дар бораи пайдоиш ин аст, ки моддаи аслии ҷаҳон ибтидо ба шакли гази бисёр муназзам дар фазо пароканда гардид ва дар асари суръати ҳаракати пайваста ва фишурдагии он саҳобиҳо (туманҳо) ба вучуд омаданд». [\[14\]](#)

Доктор Чорч Чому – устоди кимиёи назарӣ дар Донишгоҳи Вашингтон [\[15\]](#) мегӯяд: «Ҷаҳон қабл аз оғози пайдоиш пур аз газе буд, ки ба сурати муназзам ҳама чоро қарор гирифта буд ва ин газ дорои чунон ҳарорату фишурдагӣ буд, ки қобили тасаввур намебошад. Инфичорот ва таҳаввулоти ҳастай (ядрой) дар баъзе аносири ин газ ба вуқӯъ пайваст ва таҳти таъсири ин фишору ҳарорати ваҳшатнок густариш ва имтидоди ҷаҳон шурӯъ шуд ва ба тадриҷ аз фишурдагӣ ва ҳарорати ин моддаи газӣ коста гардид ва дар марҳалае аз ин мароҳили тадриҷӣ ин кори фишурдагӣ ба сурати саҳобиҳои чудоғона, ки аз лиҳози назму ҳаҷм

бо ҳам як набуданд, тақсим гардид ва ситораҳои гуногуне аз он падид омаданд».

Мулоҳиза фармояд, Қуръон бо сароҳат маншаъ ва моддаи аслии ҷаҳонро ба исми дуд (**духон**), ки барои араб мафҳуми малмус буд, баён мефармояд.

Ин оят, ки эълон медорад, кӯҳҳои устувореро ба манзури ҳифозат аз Замин дар баробари фишорҳову зилзилаҳо дар он қарор додаем ва осмону ҷаҳонро аз дуд ба вучуд овардаем, то чанде пеш ҳақиқати он барои касе равшан набуд, вале ҳоло ба сурати як амри возеҳу мусаллам даромада ва уламо онро таъйид менамоянд ва яке аз бузургтарин

далоил бар сидки рисолати
Муҳаммад (с) мебошад.

ГУСТАРИШИ ЧАҲОН ВА ВУСЪАТИ ОН

Худованди мутаол мефармояд:

(وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدِينَا وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ [الذاريات: ٤٧])

«Мо осмонро бо қудрат бино
сохтаем ва ҳамвора онро вусъат ва
густариш мебахшем». [\[16\]](#) (Зориёт,
47).

Ин оят эҳтимоли ду маъноро
медихад: яке ин ки Мо осмонро бо
қудрат бино сохтаем ва онро васеъ
ва густурда қарор додаем. **Дигаре:**
Мо онро густариш медихем ва онро
васеътар мегардонем.

Дар таъйиди маънои аввал мебинем, ки Эйнштейн ақида дорад, ки ин ҷаҳон ба андозае васеъ аст, ки гунҷоиши триллионҳо каҳкашонро дорад, ки ҳар як дорои садҳо миллион ситорае аст, ки ҳаҷми баъзе аз ин ситораҳо миллионҳо баробари Офтоб аст. [\[17\]](#)

Аммо дар таъйиди маънои дувум назарияи густариш ва тавсеаи ҷаҳонро мебинем. Донишмандон ва ситорашиносон ба василаи дурбинҳои фавқулода қавии худ ташхис додаанд, ки каҳкашонҳо ба сурати муназзаме дар ҳоли ҳаракату фосила гирифтанд аз ҳам ҳастанд ва ҷаҳон сокин нест, балки мутаҳаррику пӯё аст ва пайваста дар

ҳоли кушодашавӣ ва тавсеа
мебошад.

Шуморе аз донишмандон назариёти
худо дар бораи густириши ҷаҳон
эълон доштаанд, ки боиси равшан
шудани ин масъалаи печида
шудааст, аз ҷумла доктор Ҳобел –
раҳбари донишмандоне, ки
дар бораи қаҳқашонҳо таҳқиқ
менамоянд, **мегӯяд: «Танҳо вежагии**
ҳаракати маҷмӯаи ситораҳои бисёр
дур аз мо ин аст, ки ин маҷмӯаҳо
бештар тамоюли фосила гирифтани
аз моро доранд, на рӯй овардан
ба тарафи мо ва ҳар андоза дуртар
мешаванд, бар суръат ақибнишинии
онҳо афзуда мегардад».[\[18\]](#)

Хонандаи мӯҳтарам, баъд аз диққат дар ояти фавқ ва татбиқи он бо назарияи илмӣ ва тозакашфшудаи донишмандон қазоват фармо. **Оё чуз ин ки бигӯем: «Ашҳаду анло илоҳа иллаллоҳ ва ашҳаду анна Муҳаммадар расулуллоҳ», роҳи дигаре боқӣ мемонад?!**

ҲАРАКАТИ ОФТОБУ МОҶ ВА ЗАМИН

Худованд мефармояд:

﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝ ۳۸ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ۝ ۳۹ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ [يس: ۳۸، ۴۰]

«Офтоб дар меҳвар ва қароргоҳи худ дар ҳаракат аст. Ин муҳосиба ва андозагирии дақиқ аз ҷониби Худованди донову тавоно мебошад.

Ва барои Моҳ низ манзилгоҳҳое таъйин кардаем, ки пас аз паймудани онҳо ба сурати шохчаи кӯҳнаи хурмо, яъне ба шакли қавс ва зардранг дармеояд. На офтобро месазад, ки дар мадори худ сареътар шавад ва ба мадори Моҳ бирасад ва на шаб қудрат дорад, ки бар рӯз пешӣ гирад ва монеи пайдоиши он шавад ва ҳар як дар масир ва мадори худ бидуни камтарин тағйире шиноваранд ва ба ҳаракати худ идома медиҳанд» (Ёсин, 38-40).

Қуръон бо сароҳат мегӯяд, ки Офтоб дар мадори муайяне дар ҳоли ҳаракат мебошад ва ин амр бо воқеияти илмӣ мутобиқ аст, **ки мегӯяд**: Офтоб бо манзумаи худ дар

баробари сайёраи бисёри пурнуре дар манзума (ҷосе) қарор гирифта ва ҳаракат менамояд. Дар қисмати охири оят мефармояд: «Ҳар як дар мадори худ мутаҳаррику шиновар мебошанд»

Ин ҷумла бо сароҳат мегӯяд, ки ҳар як аз сайёраҳои манзумаи офтобӣ таҳти ҷозибаи Офтоб дар мадорҳои байзашакл ба даври Офтоб мечарханд ва Қуръон ба ҳаракати Замин ишора карда, мефармояд: «Шаб қудрати пешӣ гирифтани аз рӯзро надорад»

Маълум аст, ки дар асари ҳаракати Замин ба даври худ шабу рӯз ба сурати муназзам ба вуҷуд меоянд. Бинобар ин, бояд Замин ба даври

худ бичархад, то шабу рӯз ба вучуд оянд (хонандаи мӯхтарам, чандин қарн пеш аз ин ки Галилей бо ҳаракати Замин ошно шавад ва калисо ба иттиҳоми ин ки $\bar{u}$ бо эълони чунин назарияе кофир шуда ё бояд тавба кунад ё эъдом шавад ва Галилейро ночор ба қабули тавба намуд, Қуръони карим ҳаракати офтобу моҳро бо сароҳат эълон карда ва ба ҳаракати Замин ҳам ишора фармудааст).

АБРҲОИ МУТАРОКИМ (АНБОШТА)

ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОНҲО

Худованд мефармояд:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُرْزِقُ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خَلَّتِهِ وَيُنزَلُ مِنْ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقَةٍ يُذْهَبُ بِالْأَبْصُرِ ۚ﴾ [النور : ٤٣]

«Магар намебинӣ, ки Худованд оҳиста абрҳоро ба сӯйи ҳам ҳаракат медиҳад, сипас онҳоро чамъ мекунад ва баъд онҳоро мутароким ва фишурда месозад, он гоҳ мебинӣ, ки борон аз миёни онҳо берун мерезад ва Худованд аз кӯҳҳои абрии мавҷуд дар осмон жолаҳои дуруштдонро фуру меоварад ва ҳар касеро бихоҳад, бо он зиён мерасонад ва ҳар касеро бихоҳад, аз зиёни он ба дур медорад ва партаву шуҳои барқи ҳосил аз бархӯрди он ба андозае нерӯманд аст, ки наздик аст чашмҳоро хира ва аз миён бардорад». (Нур, 43).

Қуръон дар ин чо ҳам аз корвони илм, ки қарнҳо баъд аз нузули он ба ҳаракат даромада пешӣ гирифтааст, дар ин оят мароҳили ба вучуд омадан ва шаклгирии абрҳои мутарокиму фишурда ва хасоиси онҳоро баён медорад, дар ҳоле ки танҳо дар ин авохир барои донишмандон маълум шуда, ки абрҳои бороновар ибтидо ба сурати пораҳои пароканда ҳастанд ва дар асари фишору вазиши бод ба ҳам муттасил ва бар рӯйи ҳам фишурда мешаванд ва онҳоро таҳти унвони абрҳои мутароким ном мебаранд, чун пораҳои мухталифи онҳо бар рӯйи ҳам анбоштагашта ва фишурда шудаанд. Он гоҳ бодҳое аз Замин мевазад, ки дорои бори (заряди)

электрикии мусбат аст ва бо
иттиҳод бо бори электрикии мавҷуд
дар фазо мӯчиби ташкили майдони
электрикӣ дар он мешавад ва боиси
табдили бухори фазо ва қатраҳои
хурди об мегардад, ки ба тадриҷ
бузург мешаванд ва ба сурати борон
фурӯ меоянд. Мулоҳиза фармояд,
айни ин воқеияти илмӣ аз он оят
фаҳмида мешавад. «Худованд ба
оромӣ ба василаи бод абрҳоро ба
сӯйи ҳам меронад. Худованд
пораҳои абрҳоро бо ҳам ҳам
мекунад, сипас онҳоро ба рӯйи ҳам
мутароким ва фишурда месозад.
Мебинӣ, ки борон аз миёни ин
абрҳо берун меояд»

Бояд гуфта шавад яке аз мазоҳири абрҳои мутароким ин аст, ки аз тарафи боло ва ғавқонӣ густариш меёбанд ва ба сурати тӯдаҳои бисёр бузург дармеоянд. Касе, ки ин тӯдаҳоро аз дур мушоҳида мекунад, онҳоро ба шакли кӯҳҳои азим мебинад, танҳо касе метавонад шабоҳати кӯҳҳо ва абрҳоро бо ҳам дарк кунад, ки бо ҳавопаймо бар фарози тӯдаҳои азими абрҳо парвоз намояд ва қуллаҳову дараҳо ва пастию баландиҳои абрҳоро бинигарад ва манзараи ноҳамвориҳоро аз болои абрҳо назорат кунад, он гоҳ мебинад, ки кӯҳҳои абрӣ айнан монанди кӯҳҳои заминӣ ҳастанд. [Қуръон абрҳои мутарокимро чунин тавсиф](#)

менамояд: «Худованд ба чойи ин ки жоларо аз осмон нозил кунад, онро аз кӯҳҳои абрӣ, ки дар осмон вучуд доранд, фурӯ меоварад».

Мебинем, ки Қуръон қабл аз ба вучуд омадани ҳавопаймо ва кашфи кӯҳҳои абрӣ дар фазо аз абрҳои мутароким ба унвони кӯҳ ном мебарад ва мефармояд жолаҳои дуруштдона аз ин абрҳои кӯҳпайкар фурӯ меоянд. Оё ин ахбори ғайбӣ ва мӯъҷизаҳои илмӣ ҷузъи равшантарин далел бар сидқи рисолати Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон намебошад?

Қуръони карим дар ин оят як ҳақиқати илмии дигарро эълон

менамояд ва мефармояд: «Абрҳои мутароким боиси ба вучуд омадани жола мешаванд ва аз ин абрҳо жола нозил мешавад».

Чигунагии ташкили жола аз назари илмӣ ин аст: вақте дар асари ба вучуд омадани майдони электрикӣ бухор ба қатраҳои хурди об табдил мешавад, чараёни ҳаво онҳоро ба иртифоте дар фазо мерасонад, ки дараҷаи ҳарорати онҳо 40 то 50 дараҷа поёнтар аз сифр аст. Дар ин марҳала қатраҳои об ба сурати ях дармеоянд ва дар асари бархӯрд бо ҳам чандин донаи онҳо бо ҳам чамъ мешаванд ва ба сурати жолаҳои сангине дармеоянд, ки ҳаво қудрати

нигаҳдории онҳоро надорад ва ба замин фурӯ меоянд.

Боз Қуръони карим дар ин оят ҳақиқати илмии дигарро ба мо нишон медиҳад ва мефармояд: танҳо абрҳои мутароким ҳастанд, ки барқ ва соиқа (оташак)-ро ба вучуд меоваранд. «Партав ва шуъои ҳосил аз бархӯрди абрҳо ба андозае нерӯманд аст, ки наздик аст чашмҳоро хира ва аз миён бардорад».

Бояд бидонем, барқ иборат аст аз дурахшиш ва шуъои бисёр қавии электрикӣ, аммо маншайи ин шуъои электрикӣ чист? Аз бори (заряди) электрикии мавҷуд дар қатраҳои об дар байни абрҳо ва ҳамчунин бори

электрикии мавҷуд дар фазо барқ тавлид мегардад ва ҳамчунин дар асари сангин шудани жолаҳои мавҷуд дар абрҳо, ки бо борҳои азими электрикӣ ҳамроҳ ҳастанд ва ба таври мустамар дар ҳоли офариниши тарокум ва фишор қарор мегиранд то чое, ки байни борҳои мусбату манфӣ як қитъаи абр ё дар байни борҳои мусбату манфии ду абри наздик ба ҳам бархӯрд ҳосил мегардад. Баъзе вақтҳо бархӯрди миёни ин ду абрҳо ва Замин ба вучуд меояд ва мӯчиби тавлиди барқ мешавад. Зоҳиртарин зарари бавучудомада аз барқ хира шудани чашм ва нобиноии муваққатӣ мебошад. Шояд сарнишинони ҳавопаймо бештар аз

дигарон аз ин норохатӣ ранҷ
бибаранд, махсусан ҳангоме ки аз
абрҳои мутароким убур менамоянд.

Бояд донист, ки ба мучарради шакл
гирифтани қатраҳои борон ва
донаҳои жола фуруд омадани онҳо
ҳатмӣ нахоҳад буд, чун баъзе вақтҳо
ҷараёни ҳавои боло монеи нозил
шудани онҳо дар як ҷойи муайян
мегардад, ба тавре ки аслан фуру
намеоянд. Ин аст, **ки Худованд**
мефармояд: «Ҳар касро, ки бихоҳад
бо он зиён мерасонад, ҳар касро, ки
бихоҳад аз зиёни он ба дур
медорад».

**КАМБУДИ ОКСИГЕН ДАР
ИРТИФОТ**

Худованд мефармояд:

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَمَّا
يَصْنَعُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الانعام: ١٢٥]

«Касе, ки Худо бихоҳад ўро хидоят кунад, синаашро (бо партави нури имон боз ва) барои пазириши Ислом гушода месозад ва он касро, ки бихоҳад гумроҳу саргашта кунад, синаашро ба гунае танг месозад, ки гӯё ба сӯйи осмон сууд менамояд». (Анъом, 125).

Аз замоне, ки фазо тасхир гардида ва ба василаи сафинаҳову ҳавопаймоҳо парвоз ва рафтуомад дар он чараён дорад, ба ин ҳақиқат пай бурда, ки ҳар гоҳ касе ба табақоти болотари фазо парвоз намояд, фишор ва зики нафасро

бештар дар худ эҳсос мекунад ва Қуръон ҳам ба сароҳат мефармояд, ки касоне ба осмон боло мераванд, эҳсоси тангии нафас мекунанд.

Ҳатто қабл аз тасхири фазо кӯҳнавардон низ мутаваҷҷеҳи ин мавзӯъ шуда буданд, вале чолиб ин аст, ки Қуръон ин мавзӯро бо ибораи «суъудун фил чибол» баён накардааст, балки бо ибораи «суъудун фи-с-само» онро таъбир намудааст, ки дар он замон ба ҳеч вачҳ қобили тасвир набудааст. **Ин оят дар ҳақиқат ду мавзӯи муҳими илмиро эълон медорад:** яке камбуд ва норасоии оксиген дар иртифоти фазо ва дигаре рафтан ба осмон ва парвоз дар он, ки ба ростӣ, далели

возех бар сидқи рисолати ҳазрати
Муҳаммад (с) мебошад.

ШИКОФТАН ВА ТАҶЗИЯИ АТОМ

Худованд мефармояд: «Ва ҳеч чизе
дар Замину Осмон аз Парвардигори
ту пинҳон наместонад, чӣ заррае
бошад ва чӣ хурдтар ва ё бузургтар
аз он ва ҳама инҳо дар китоби
возеҳу равшан (ба номи
Лаҳулмаҳфуз дар назди
Парвардигор сабту забт мегардад)
(Юнус, 61).

Албатта, хурдтарин чузъи ҳар
унсуреро зарра ё атом мегӯянд. То
қарни нуздаҳум эътиқоди росих бар
ин буд, ки зарра ё атом қобили
таҷзия нест ва онро (чузъи

лоятачаззо) мегуфтанд, вале аз дахҳо сол пеш донишмандон эҳтимоми худро мутаваҷҷеҳи мушкили таҷзияи зарра ва атом карда ва дар ин авохир муваффақ ба таҷзия ва тақсими он шуданд ва диданд, ки сохтмони атом муштамил бар се чиз ба номҳои протон, нейтрон ва электрон мебошад. Ибораи хурдтар аз зарра, ки дар ин оят омадааст, тасреҳи ошкор ба имкони таҷзияи атом мебошад. Ва калимаи заррае ё хурдтар ва ё бузургтар дар Осмон аз Худо пинҳон нахоҳад монд. Ин ҳақиқатро нишон медиҳад, ки хусусиятҳои зарроти Замин айни хусусиятҳои мавҷуд дар зарроти Офтоб ва дигар ситораҳо ва

сайёраҳо мебошад ва ҳамон тавре ки қаблан баён кардем, маншаи ҳамаи онҳо як аст. **Бо ин тавзеҳот мепурсем:** Муҳаммад (с) дар кадом донишгоҳ ё академия хусусиятҳои атом ё имкони таҷзияи онро баррасӣ ва мутолиа кардааст, ки ончунон сареху қотеъ зимни баёни як иборати кӯтоҳ онро эълон медорад? Оё ин оятҳои эъҷозангез далели муҳкам бар ин нест, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст?

ЗАВЧИЯТ ВА ДУГОНАГӢ ДАР ТАМОМИ МАВҶУДОТ

Аз қадимулайём маълум буда, ки завчиат ва дугонагӣ ва вучуди ду чинси муҳолиф асос ва пояи бақои ҳаёти ҳайвонот ва набототро ташкил

медихад. Худованди мутаол роцеъ ба вучуди завчиат дар наботот мефармояд: «Оё онҳо ба Замин наменигаранд ва намебинанд, ки чи қадар анвоъ ва ақсоми гиёҳон ва дарахтони нар ва моддаи зеборо дар он рӯёнидаем» (Шуаро, 18).

Ва роцеъ ба инсон ва ҳайвон мефармояд:

﴿فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهَا لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ وَّهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ١١]

«Худованд офарандаи осмонҳо ва замин аст ва шуморо ба сурати зану мард ва чаҳорпоёнро ба шакли нару мода даровардааст» (Шӯро, 11).

Вале Қуръон танҳо ба баёни завчиат дар наботот, инсон ва ҳайвонот

иктифо намекунад, балки завчиятро барои ҳар мавҷуде собит менамояд ва мефармояд: «Аз ҳар чизе ҷуфте офаридаем» (Зориёт, 49).

Мо мехоҳем қисмати охири оятро баррасӣ кунем ва танҳо ба ин қаноат намекунем, ки қарнҳо баъд аз нузули Қуръон кашф шудааст, ки барқ шомили ду бори (заряди) мутафовит ва ду чинси муҳолифи мусбату манфӣ аст ва бо тамосу иттиҳоди онҳо мавҷҳои электрикӣ ҳосил ва барқ тавлид мегардад, балки пойро фаротар мегузорем ва мутаваҷҷеҳи он ҷузъи хурдтар аз зарра ва атом дар ҳар унсуре мешавем. Ҳамон гуна, ки қаблан гуфтем, уламо кашф кардаанд, ки

атом дорои як ҳастаи (ядро)-и марказӣ аст, ки аҷзoi бисёр хурде ба номи электрон, ки дорои бори манфӣ мебошад, атрофи ҳастаи марказиро ихота намуда ва ба даври он мечарханд ва ҳастаи марказӣ худ дорои бори мусбат аст. Пас дар ҳар заррае завҷият ва ду чинси муҳолиф вучуд дорад.

Болотар аз ин бояд бигӯем, ки уламои табиӣ аз таҷрибаҳои худ натиҷа гирифтаанд, ки худӣ ҳастаи марказии зарра ва атом аз аҷзoi хурдтар таркиб ёфтааст ва ду ҷузъи асосӣ аз аҷзoi ташкилдиҳандаи ҳастаи марказиро пайдо кардаанд, ки якеи онҳо ҳастаи атоми гидроген аст, ки дар истилоҳ протон ном

дорад ва дувумӣ нейтрон мебошад, ки дар соли 1932 донишманди табиидони англис ба номи Ҷеймс Чодвик муваффақ ба кашфи он гардид. Бо ин санадҳои илмӣ возеҳ гардид, ки завҷият дар ҳар заррае аз зарроти мавҷудот вуҷуд дорад. Пас лозим аст бо имони холис бигӯем садақаллоҳулазим, **ки мефармояд: «Аз ҳар чизе ҷуфтеро офаридаем».**

ҶАҲИШИ ЗАМИН ДАР АСАРИ БОРОН

Худованд мефармояд: «Заминро мебинед, ки ба ҳолати мурда даромада ва хушк шудааст, ҳамин ки боронро бар он нозил кардем, ба ҳаракат ва ҷунбиш мебарояд ва ҳаҷмаш бештар мешавад ва аз анвоъ

ва ақсоми гиёҳон ҷуфти зебоеро мерӯёнад» (Ҳачч, 5).

Қуръон бо сароҳат мегӯяд, ки Замин бар асари фурӯ омадани борон бар рӯи он ба ҳаракат ва эҳтизоз (ҷунбиш) дармеояд ва ҳаҷмаш фузунӣ меёбад. Ин ҳақиқате аст, ки илм онро собит намуда ва таҳқиқу баррасӣ дар мавриди шиносоии хусусиятҳои Замин нишон додааст, ки Замин дорои манфазҳое мебошад, ки ҳаво аз тариқи онҳо ба даруни он дохил мешавад. Вақте борон фурӯ омад, аз тариқи ин манфазҳо дар Замин фурӯ меравад ва ҳавои дохилро дафъ менамояд ва худ ба ҷойи ҳаво дар он қарор мегирад. Вақте манфазҳо пур аз об

шуданд, тамоми зарроти Замин ба василаи нерӯи доғиан об ба ҳаракат дармеоянд. Илми кимиё собит кардааст, ки хок вақте тар мешавад, ҳаҷмаш бештар ва ба ҳангоми хушкӣ ҳаҷми он камтар мегардад. Пас, вақте борон ба Замин нозил мешавад, ҳаҷмаш афзоиш меёбад. Дар асри ҳозир ба василаи миқёс ва васоили илмии махсус мизони дақиқи ҳаракат ва афзоиш ҳаҷми Замин ба ҳангоми нузули борон мушаххас мегардад.

ТАОДУЛ ДАР БАЙНИ АНОСИР
(ЭЛЕМЕНТҲО)-И ЧАҲОН

ВА МУШАХХАС БУДАНИ
МИҚДОРИ ОНҲО

Худованд мефармояд: «Чизе вучуд надорад, магар ин ки ганчинаҳои он пеши мо аст, вале қуз ба андозаи муайян онро фурӯ намефириستم» (Ҳичр, 21).

Ва боз мефармояд:

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾ [الرعد: 8]

«Ҳар чизе ба назди ӯ ба микдор ва мизони муайян аст» (Раъд, 8).

Оре, дар ҷаҳон ҳар чизе бар асоси мизону миқёси дақиқ офарида шуда ва ҳеҷ беназмиву надонамкорие дар заррае аз зарроти олам пайдо намешавад ва ҳар мавҷуде дорои мизону мартабаи хоси худ мебошад, ки чунончи сари мӯйе аз он таҷовуз кунад, назми марбут ба он ҳалалдор

гашта ва таодули мавҷуд дар кулли низом низ барҳам меҳӯрад.

Масалан, оксиген дар ҳаво ба ҳаҷми 21 дарсад аст, агар мизони он дар ҳаво ба 50 дарсад боло мерафт, чӣ мешуд? Мусалламан, тамоми маводе, ки қобилияти эҳтирок (**сӯхтан ва даргирӣ**) доранд, монанди бензин дар ҳоли эҳтирок ва сӯхтан қарор мегирифтанд ва бо хурдтарин ҷарақа (**шарора**), ки дар ҷангалҳо ба вукӯъ мепайваст, ҳамаи онҳо тӯъмаи ҳарик мешуд.

Ҳар ҳайвони зиндае оксигени ҳаворо истиншоқ мекунад ва аз тариқи танаффус онро фурӯ мебарад ва диоксиди карбонро пас медиҳад, ҳол он ки дарахтону гиёҳон

диоксиди карбонро мегиранд ва ба василаи он ба ҳаёти худ идома медиҳанд ва бо тасфияи ҳаво мӯҷибот идомаи ҳаёти ҳайвонотро фароҳам месозанд. Агар ин таодул ва тавозун вуҷуд намедошт, саранҷом оксиген ё диоксиди карбон тамоm мешуд, он гоҳ ҳайвоноту наботот ҳар ду нобуд мегаштанд.

Ҳамчунин нурҳои Офтоб ба мизони мушаххасе аст, ки агар нурҳои он ба нисфи шуъои феълӣ кам шавад, тамоми мавҷудоти зинда ба ҳолати инчимод (**яҳбастагӣ**) дархоҳанд омад ва агар як баробар афзоиш ёбад, тамоми мавҷудоти зинда ба сурати хокистар дархоҳанд омад.

Бинобар ин, нур ва шуъои Офтоб
низ ба андозаву мизони муайян
мебошад, ки бар асари он таодул дар
байни мавҷудоти зинда барқарор
шуда ва ҳайвоноту гиёҳон ба рушди
табиии худ ва тавлиди навъ идома
медиханд.

Пас тамоми зарроти вучуд бо ирода,
хост ва ҳикмати илоҳӣ ва бар асоси
суннат, қонун ва миқёси дақиқ ба
вучуд омадааст ва ҳеч гуна нақсу
беназмӣ дар онҳо вучуд надорад.

Касоне, ки ба вучуди Парвардигори
донову тавоно эътироф надоранд ва
хаёл мекунанд ҷаҳон бо ин азамат аз
рӯйи тасодуф ба вучуд омадааст, ба
ростӣ бадбахту бедарк мебошанд.
Илми риёзӣ собит карда, ки тасодуф

наметавонад сарчашмаи назму тартиб ва таодул бошад. **Худованд дар мавриди таодул ва тавозун дар наботот мефармояд: «Мо заминро густуронидаем ва дар Замин кӯҳҳои устувор ва побарҷоеро падида овардаем ва тамоми гиёҳонро ба гунаи мутаодил, ҳамоҳанг, мавзун ва санчида бар рӯйи он рӯёндаем» (Ҳичр, 19).**

Дар ин ҷо бояд дар калимаи мавзун диққат кунем, ки мефармояд ба таври дақиқу санчида ва ба мизони дуруст гиёҳонро ба вучуд меоварем. Уламо ва донишмандони табиӣ ва мутахассисони омор дар улуми кимиёӣ ва гиёҳшиносӣ собит кардаанд, аносире, ки гиёҳ аз онҳо

ташкил мешавад, бо миқдор ва андозаҳои бисёр дақиқ дар ҳар навъе таъйину мушаххас шудаанд, ки танҳо васоилу миқёсҳои дақиқ метавонад онҳоро ташхис диҳад. Миқдори аносири мавҷуд дар ҳар навъ гиёҳ нисбат ба анвоъи дигари он мутафовит аст. Қуръони карим дар замоне мефармояд ҳама чиз бар асоси тавозун, таодул ва ба мизони дақиқу санҷида ба вуҷуд омадааст, ки башар ба кулӣ аз ин масоили илмӣ беиттилоъ буд ва ин яке аз бузургтарин далоил бар сидқи нубуввати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам мебошад.

МАВҶҲОИ ДАРУНӢ ВА САТҲӢИ ДАРӢ

Худованди мутаол мефармояд:

﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ﴾ [النور : ٤٠]

«Аъмоли кофирон ба сони торикиҳое дар дарёи жарфи пурмавҷ мебошад, ки амвоҷи азиме онро фурӯ гирифта бошад ва бар фарози ин амвоҷи хавфнок абрҳои тира хайма зада бошанд ва торикиҳо яке бар фарози дигаре ҷо гирифта, (ки мусофири дарё) ҳар гоҳ дасти худро бадар оварад ва ба он бинигарад, ба сабаби шиддати торики мумкин нест, ки онро бибинад». (Нур, 40).

Ин оят ишора ба амвоҷи дохилӣ ва амвоҷи болои дарё менамояд.

Медонем, ки дарё дорои ду навъ мавҷ – дарунӣ ва сатҳӣ аст ва

амвоҷи дарунӣ бузургтарин амвоҷи дарё ва хатарноктарини онҳост, ки ба зоҳир дида намешаванд ва дар масирҳои худ дар аъмоқи дарё ба суръат дар ҳаракат ҳастанд.

Аз қадимулайём маъруф буд, ки киштиҳое, ки ба Қутби Шимол мерафтанд, он қисмат аз масири худро, ки ба Баҳрулмайит маъруф аст, бо машаққат ва ишколи фаровон мепаймуданд. Ба тозагӣ маълум шудааст, ки он қисмат масири амвоҷи дохилӣ мебошад. Дар авоили соли 1900 аксари дарёнавардони Скандинавия мутаваҷҷеҳ шуданд, ки дар умқи дарё амвоҷе вучуд дорад. Ҳарчанд то ба ҳол иллат ва маншаи амвоҷи

азиме, ки дар зери дарё болову поин меоянд, кашф нашудааст, вале вучуди онҳо дар дарёҳо амре аст возеҳу ошкор. Ин амвоҷи дохилӣ зери дарёҳоро ба дур парт (суқут) мекунад ва ҳамон гуна, ки амвоҷи сатҳӣ киштиҳоро чаппа менамояд, зоҳиран амвоҷи дарунӣ ба ҳангоми бархӯрд бо халиҷ ва ё амвоҷи нерӯманди дигар дар умқи дарё шикаста мешаванд. [\[19\]](#)

Ин ояти Қуръон, ки мефармояд:
«Бар фарози он мавҷи азим мавҷи азими дигаре қарор гирифта бошад»

Ин оят ишора ба амвоҷи дохилӣ ва амвоҷи сатҳӣ аст, ба ҳамин чиҳат аст, ки Қуръон дарёҳоеро, ки дорои амвоҷи дохилӣ ҳастанд, бо калимаи

луччий тавсиф менамояд, ки ба маънои пуробу амиқ аст ва мутародиф бо укёнус аст, яъне маркази ин амвоҷи дохилӣ дар умқи дарёҳо аст, на савоҳили онҳо.

Шоёни тавачҷӯҳ аст, ки дар миёнаи укёнусҳо тобиш ва нурҳои Офтоб коҳиш меёбад, махсусан вақте абрҳо рӯйи он укёнусҳоро мепӯшонанд, торикӣ ва зулмат ваҳшатноку рубангез хоҳад шуд. Ин ҷо аст, ки воқеияти падидае, ки Қуръон онро ба тасвир мекашонад, таҳаккуқ ва таҷассум мепазирад ва айният пайдо мекунад. «Ҳар гоҳ мусофир дасташро бадар оварад, қариб, ки онро намебинад».

Касе бо диққат ин оятро мавриди тавачҷӯҳ қарор диҳад, тасдиқ менамояд, ки Қуръон каломи Худо аст, зеро илму иттилооте, ки ин оят ба мо медиҳад, ҳеч гуна робита ва таносубе бо конун ва маркази ваҳй (Макка) аз назари шароити ҷуғрофӣ надорад, зеро ки Макка бо дарё фосилаи фаровоне дорад. Агар фаразан тасаввур кунем, ки Муҳаммад (с) дар синни ҷавонӣ манзараи дарёро дида бошад, ҳаргиз аз дидани манзараи соҳил таҷовуз накардааст, дар ҳоле ки ин иттилоот марбут ба миёнаи укёнусҳо аст, ки ӯ ҳаргиз онро надидааст ва баъд аз қарнҳо уламову донишмандон тавонистаанд ба он дастрасӣ пайдо намоянд. Бинобар ин, маълум

мешавад, ки Қуръон ваҳйи осмонӣ аст, ки аз ҷониби Парвардигори олам ба манзури ҳидояти башар бар Муҳаммад (с) нозил шудааст.

ДУНҶИ ҲАЙВОНОТ ВА ПАРРАНДАҲО ШАБЕҲИ ДУНҶИ ИНСОН АСТ

Худованд мефармояд:

(وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَّمٌ أُمَّتُكُمْ ۗ) [الانعام: ٣٨]

«Ва ҳеҷ ҷунбандае дар Замин ва ҳеҷ паррандае, ки бо ду боли худ парвоз кунад, вучуд надорад, магар ин ки миллатҳое ҳамчу шумо мебошанд». (Анъом, 38).

Худованд дар ин оят аз ҳайвонот ва парранда бо калимаи умам —

миллатҳо ном мебарад ва дар байни онҳо ва инсон ташобух қарор медиҳад, яъне онҳо ҳам дорои идрок ҳастанд, ки бар асоси он умури иҷтимоии худро идора менамоянд.

Ин мавзӯ як ҳақиқати илмӣ аст. Ба тозагӣ илм пай бурда, ки дар байни ҷамъиятҳои ҳайвонӣ равобита иҷтимоии бисёр муҳкам ва мунсаҷиме мавҷуд аст, ки афроди онҳоро ба ҳам муртабит месозад. Ва ҳатто баъзе аз ҷамъиятҳои ҳайвонӣ ба сурати як кишвари бисёр муназзам идора мешаванд, монанди мӯр, занбӯри асал ва ғайра. Ҳар як аз анвои ҳайвонҳо дорои луғату забони махсус ба худ мебошанд, ки

афроди он ба хубӣ онро дарк
менамоянд. Дар ҳоле ки уламову
донишмандони қадим ба ҳеч вачҳ
ақлу ҳушро барои ҳайвонот қоил
набуданд ва мӯътақид буданд, ки
онҳо танҳо мавҷудоти зиндае
мебошанд, ки эҳсос мекунанд ва
ранҷро дарк менамоянд, вале ақл
надоранд ва ҳаракотеро, ки аз онҳо
зоҳир мешавад ва бар ақлу тафаккур
далолат менамояд, ба илҳом аз
ғаризаи ҳайвонӣ нисбат меоданд,
на ба ақл ва шуури мавҷуд дар онҳо.
Ин ақида то чанд қарн пеш ба
ҳолати худ боқӣ буд. Файласуфи
маъруф Декарт мӯътақид буд, ки
ҳайвонот мавҷудоти зиндаи холӣ аз
ақл мебошанд ва монанди инсон
дори тафаккур нестанд, балки

тамоми корҳояшон ғайрииродӣ ва бо илҳом аз ғариза аст. Ин таърифи Декарт аз ҳайвонот маъруфияти фаровон дошт ва муҳаққиқон ба унвони санад онро нақл мекарданд. То қарни 18-19 касе эътироф накард, ки ҳайвон ва парранда дорои ақл ва қудрати тафаккури нисбӣ мебошанд. Аммо дар ин ҳангом буд, ки Дарвин эътироф кард, ки қудрати тафаккур дар ҳайвонот бо дараҷаи камтаре нисбат ба қудрати тафаккур дар инсон вучуд дорад.

Бинобар ин, эълони ин матлаб аз ҷониби Қуръон, ки уламо ва донишмандон пас аз қарнҳо талошу кӯшиш тавонистаанд онро кашф

намоянд, яке аз мӯъчизоти он ба шумор меояд.

АХБОРИ ҒАЙБИИ ҚУРЪОН

ДАР БОРАИ ВАСОИЛИ НАҚЛИЯ

Дар Қуръон хабарҳое роҷеъ ба пайдоиши васоили нақлияи мутанаввеъ вучуд дорад. **Аз чахордаҳ қарн пеш Қуръон мефармояд:**

«Ва асбу қотиру улоғро ба манзури борбарӣ ва саворӣ ва зинат барои шумо ба вучуд овардаем ва васоили дигар барои ҳамлу саворӣ ва зинати шумо баъдан ба вучуд меоварем, ки шумо онҳоро намедонед» (Наҳл, 8).

Имрӯзҳо мо мебинем, ки Худованд инсонро муваффақ намуда, то мошину қатораву ҳавопайморо ихтироъ кунад, ки ҳеч кадом дар асри нузули Қуръон вучуд надоштанд. Дар чаҳордаҳ қарн пеш, ки ба ҷуз киштиҳои хурд киштии дигаре вучуд надошт, **Худованд аз вучуди киштиҳои кӯҳпайкар хабар медиҳад ва мефармояд: «Худованд киштиҳои сохта ва пардохтае дар дарё дорад, ки ҳамсони кӯҳҳои сарбаланд мебошанд» (Ар-рахмон, 24).**

Ин тавсифи Қуръон комилан мутобиқ бо вазъияти киштиҳои гулпайкар ва навгонҳои имрӯзӣ мебошад.

МАРОҶИЛИ РУШДИ ЧАНИН

Худованд мефармояд: «Мо инсонро аз усораи ин гил офаридаем, сипас ўро ба сурати нутфае дароварда ва дар қароргоҳи усутувор (**рахми модар**) чой медихем, сипас нутфаро ба сурати лахти хун ва ин лахти хунро ба шакли қитъаи гӯшти ҷавидашуда ва ин қитъаи гӯшти ҷавидашударо ба сони устухони заифе дармеоварем ва баъдан бар устухон гӯшт мепӯшонем ва аз ин пас ўро офариниши тозае бахшида ва (**бо дамидани ҷон ба колбадаш**) онро падидаи дигаре хоҳем кард. Азамат ва бузургӣ барои Худованд аст, ки беҳтарини созандагон аст» (**Мӯъминун, 12-14**).

Ҳар гоҳ бо диққат ба ин оятҳо бинигарем, мебинем, ки ба хубӣ бар чизе далолат менамоянд, ки илм онро ба исбот расонидааст. Ин оятҳо далолат доранд, ки нутфаи инсон аз хок ба вучуд омадааст ва ин амре аст мусаллам, чун нутфаи инсон чи аз зан ва чи аз мард, чакидаи маводи ғизоие мебошад, ки аз хок ба вучуд меоянд.

Пас маншаи аслии нутфа аз хок аст.

Манзур аз нутфа дар ин оят маҷмӯае аз силлуҳо (**хучайраҳо**) ва мавҷудоти бисёр хурд ва зиндае ба номи сперматазоид аст, ки дар мании мард вучуд доранд ва ҳамин ки бо фишор вориди раҳми зан шуданд, бо ҳам ба мусобиқа

дармеоянд, то ҳар як зудтар худро ба танҳо ҳуҷайраи зан ба номи увул (тухмак) бирасонад. Дар миёни миллионҳо ҳуҷайраи мард танҳо яке аз онҳо худро ба тухмак мерасонад ва дар он раҳна мекунад ва дар дохили он қарор мегирад ва бо ҳам мамзуч ва махлут мегарданд. Ин имтизоч ва баҳампайвастагӣ дар байни ҳуҷайраи мард (сперматазоид) ва ҳуҷайраи зан увул (тухмак) аввалин марҳалаи пайдоиши чанин мебошад. Сипас Худованд мефармояд: «Ин нутфа ба сурати алақа дармеояд, ки иборат аст аз маҷмӯае аз ҳуҷайраҳои тозае, ки аз тухмаки бордоршуда бо ҳуҷайраи мард ба вуҷуд меоянд ва ба девораи (чидор) халтачае дар

рахм мечаспанд ва ба ҳамин чиҳат алақа (овезоншуда) номида мешавад ва ё ба хотири ин ба ин маҷмӯа ҳуҷайраҳо алақа мегӯянд, ки ба сурати доираи ғайримуназзам ва куравӣ дармеоянд. Ин маҷмӯа чанд ҳафтае ба ҳолати алақа боқӣ мемонад, сипас ба сурати қитъаи гӯшти чавидашуда табдил мегардад, ки дар истилоҳи тиббӣ марҳалаи рушди ҷанин ва тамоюзи ҳуҷайраҳо ва мушаххас шудани баъзе аз аҷзoi он номида мешавад. Дар ин марҳала рушду такомули бештаре мушоҳида мешавад ва осори пайдоиши устухон намоён мегардад ва баъд аз пайдоиши устухон ҳуҷайраҳои он ба анвои мухталиф тақсим мегардад ва марҳалаи пайдоиши гӯшт,

моҳича, азулот ва дигар аъзои ҷисм оғоз мегардад».

Худованд вақте мефармояд: «Баъд аз он ки устухонҳоро бо гӯшт пӯшонидем, онро офариниши тозае мебахшем», яке аз мӯъҷизоти дигари Қуръон аст, зеро собит шудааст, ки чанин дар авоили моҳи дувуми пайдоиши худ шабоҳати бисёр каме ба инсон дорад ва ба қурбоққа бештар шабеҳ аст, вале дар фосилаи моҳи дувум чунон тағйироти физикӣ дар он ҳосил мегардад, ки аз як ҳолати шабоҳат ба як ҳайвони обӣ хориҷ ва ба сурати як инсон дармеояд. Ин таҳаввул ва дигаргунии айни ҳамон офариниши тозае аст, ки Қуръон ба

сароҳат эълон мефармояд: «Баъд аз он ки устухонҳоро бо гӯшт пӯшонидем, онро офариниши тозае мебахшем».

Аз маҷмӯи ин баррасӣ барои мо равшан ва мусаллам гардид, ки мароҳили рушди ҷанин дар Қуръон бо он чи ки илми тиб қарнҳо баъд аз нузули Қуръон ба кашфи он ноил шудааст, як аст. Пас тасдиқ хоҳед кард, ки баёни ҷунин матолибе дар ҷаҳордаҳ қарн пеш ба василаи як инсонии бесавод аз муҳолот мебошад ва ин бузургтарин мӯъҷиза бар сидқи нубуввати ҳазрати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон аст.

ПАРДАҶОЕ, КИ ЧАНИНРО МЕПЎШОНАД

Худованд мефармояд: «Худованд шуморо дар шикамҳои модаронатон дар миёни торикиҳои сегона офаринишҳои гуногун мебахшад ва чанинро ҳар дам ба гунае дармеоварад ва бар марҳалаи ҷадида аз хилқат мерасонад, касе ки чунин неъматҳоеро мебахшад ва нақшофаринӣ мекунад, Аллоҳ - Парвардигори шумо аст ва ҳукумату мамлакати ҷаҳони ҳастӣ аз онӣ ӯст» (Зумар, 6).

Ин оят ба сароҳат мефармояд, ки чанин дар раҳми модар ба се парда пӯшонида шудааст ва Худованд бо калимаи зулумот аз он таъбир

намудааст, чун парда боиси торикӣ аст ва илми чадид ва тибби имрӯз ин се пардаро кашф намудааст, **ки дар истилоҳи тиббӣ ба ин номҳо маъруф аст:** 1. Оминун; 2. Куринун; 3. Олонтуис.

Ин пардаҳо ба андозае нозук ва латиф мебошанд, ки ба сурати як парда мушоҳида мешаванд, вале баъд аз баррасӣ бо васоили дақиқи илмӣ маълум мешавад, ки чанин бо се пардаи ҷудогона, ки ҳар як дорои хусусиёт ва нақши асосӣ дар ҳифзу пайдоиши чанин аст, пӯшонида шудааст.

**МАНШАЪ ВА МАКОНИ
ПАЙДОИШИ НУТФА ДАР МАРД**

Худованд мефармояд:

(وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا ﴿١٧٢﴾ [الاعراف: ١٧٢])

«Эй пайғамбар, барои мардум баён кун ҳангомеро, ки Парвардигорат фарзандони одамро аз пушти одамизодагон дар тӯли асрҳо падидор кард ва ақлу идрокро ба онҳо дод, то Худои худро бишиносанд ва бо огоҳ сохтани эшон бар нишонаҳои азамату қудрати Худои онҳоро бар нафси худашон гувоҳ қарор додааст (ва хитоб ба онҳо фармуда): оё ман Парвардигори шумо нестам? Онҳо ҳам ба забони ҳол посух доданд: «Оре, гувоҳӣ медиҳем, ки Ту Холик

ва Парвардигори мо ҳастӣ» (Аъроф, 172).

Ин оят ба сароҳат эълон медорад, ки Худованд афроди башарро аз нутфае халқ кардааст, ки дар пушти одамизодагон қарор дорад ва маҳалли истиқрори ин нутфа пушти инсон аст, ҳол он ки маъруф ва мутадовил аст, ки нутфа дар байзаҳои инсон қарор дорад ва байзаҳо ҳам дар поини пушт ва байни он ҷой доранд, вале Худованди мутаол дар ин ҷо чигунагии офариниши инсон ва нашъат ва ҳолати ҷанинро баён медорад ва аз илми ҷаниншиносӣ (эмприология) баҳс менамояд ва он узв аз аъзои ҷанинро, ки маҳалли

истикрори нутфа аст ва вазифааш ҳифозат ва ниғаҳдорӣ аз нутфа мебошад, баён медорад. Ва ин узв, ки «**байзатан**» ном дорад, ибтидо дар пушти ҷанин ва дар поёни гурдаҳои ӯ қарор мегирад ва дар ин маҳал аст, ки байзаҳо рушди физикийи худро такмил менамоянд ва то моҳҳои охири валодат дар пушти ҷанин ва дар зери гурдаҳои ӯ боқӣ мемонад, вале дар моҳҳои наздик ба таваллуд аз маҳалли собиқи худ (**зери гурдаҳо**) поин меоянд ва ба ҳангоми таваллуд дар маркази табиӣ худ (**байни ронҳои мард**) қарор мегиранд.

Ин ояти шарифа ишора менамояд, ки нуқта ва маркази аслии нутфа дар

чисми чанин дар пушти $\bar{u}$ аст ва агар бихоҳем, ба таври дақиқ онро мушаххас кунем, бояд бигӯем дар поини гурдаҳо аст. Бо таваччӯҳ ба ин, ки илми чаниншиносӣ танҳо дар қарни ахир пешрафт намудааст, боз бояд эътироф кард, ки ин оят ҳам аз мӯъҷизоти илмии Қуръон мебошад.

ЧИГУНАГИИ ПАЙДОИШИ НАРУМОДА

Худованд мефармояд:

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۚ ۳۶ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُُمْتَىٰ ۚ ۳۷ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ۚ ۳۸ فَجَعَلَ مِنْهُ الذَّرِّيَّةَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾ [القيامة: ۳۶، ۳۷، ۳۸]

«Оё инсон мепиндорад, ки беҳуда ва ба ҳоли худ раҳо мешавад? Оё $\bar{u}$ нутфаи ночизу беарзише аз манӣ нест, ки ба раҳми модар рехта

мегардад, сипас ба сурати хуни
лахта ва нимабаста дармеояд ва
Худованд офариниши тозае ба ӯ
мебахшад, сипас андоми ӯро назму
сомон медиҳад ва хилқати ӯро
такмил менамояд?» (Қиёмат, 36-39).

Худованд эълум медорад, ки чун
тифле таваллуд мешавад, чи писар
бошад, чи духтар, аслу маншаъи он
танҳо нутфа ва мании мард аст ва ин
ҳақиқате аст, ки илм онро ба исбот
расонидааст.

Одатан, тухмдони зан дар ҳар моҳ
як тухмак тавлид менамояд, вале
мании мард ҳар бор миллионҳо
ҳуҷайраро ворида раҳми зан
мекунад. Ҳамин ки яке аз ин
ҳуҷайраҳои миллионӣ тавонист

худро ба тухмак бирасонад ва худро ба он бичаспонад ва дар он қарор гирад, ҳар ду ба сурати як ҳуҷайраи воҳид дармеоянд ва ин ҳуҷайраи воҳид, ки аз талқеҳи тухмак ва сперматазоид ба вучуд омадааст, шурӯъ ба афзоиши ҳуҷайраҳои дигаре менамояд, ки аз миллионҳо ҳуҷайра тачовуз мекунад. Ин бордоркунӣ аввалин марҳалаи ташкили ҷанин аст.

Мани (**спермаи**) мард шомили хромосомаҳои игриг (**y**) ва икс (**x**) мебошад, ки игригҳо дорои хусусиятҳои писарӣ ва иксҳо дорои хусусиятҳои духтарӣ мебошанд. Ҳар гоҳ спермае, ки ба тухмаки зан, ки дорои ду икс (**xx**) аст, мерасад,

дорои хромосомаи икс (x) бошад, чанин духтар хоҳад буд ва агар хромосомаи игриг (y) бошад, чанин писар мебошад. Дар ин ҷо ҳикмат ва эъҷози Қуръон ошкор мешавад, **ки мефармояд:** «Нутфа ва мании мардро маншаи офариниши марду зан қарор додаем» (Қиёмат:39).

Мусалламан, уламо ва донишмандоне, ки дар илми тиб ва чаниншиносию зистшиносӣ тасаллути комил доранд, бештар ба эъҷози ин оят огоҳ ҳастанд ва дар камоли ихлосу фурӯтанӣ сар ба остонаи пурчабарути илоҳӣ месоянд. Садақаллоҳулазим.

«Танҳо уламо аз Худованд бим
доранд ва азамати ӯро мешиносанд»
(Фотир:28).

ҲУҶАЙРАЕ, КИ ДАР МАНИИ
ИНСОН ВУҶУД ДОРАД,

ШАБЕҲИ ЗОЛУ (ШУЛУК) АСТ

Худованд мефармояд: «Эй
Муҳаммад (с), бихон ба номи
Парвардигорат, ки ҳамаи ҷаҳонро
офаридааст ва инсонро аз нутфае
офаридааст», (ки дорои мавҷудоти
зиндае аст золушакл). (Алақ, 1-2).

Аз лиҳози илмӣ собит шудааст, ки
манӣ ва нутфай инсон шомили
ҳуҷайраҳо ва мавҷудоти бисёр
хурди микроскопие мебошад, ки

танҳо бо микроскопҳои дақиқ қобили ташхис ҳастанд ва ҳар як аз ин ҳуҷайраҳо дорои сару гардану дум аст ва шаклу қофияи онҳо шабоҳат ба кирмҳои ҳалқай доранд. Ба хотири ин аст, **ки Худованд мефармояд: «Инсонро аз ҳуҷайраҳои шабеҳи кирми ҳалқай офаридааст» (Алақ, 2)** ва бо ин ташбеҳ матлабро беҳтар ба азҳони шунавандагон наздик кардааст. Ин оят мӯъҷизаи бисёр азими илмӣ аст, ки ба ҳангоми нузули Қуръон мардум аз дарки он очиз буданд ва фақат бо пешрафти илму техника ин мӯъҷиза равшан гардид. Албатта, тафовути мӯъҷизоти Пайғамбар (с) бо мӯъҷизаи дигар пайғамбарон дар ин гуна мавридҳо ба хубӣ равшан

мешавад. Зеро мӯъчизаи дигар
пайғамбарон танҳо марбут ба
асри худ ва касоне буда, ки
мӯъчизаро мушоҳида менамуданд,
вале мӯъчизаи Муҳаммад,
саллаллоҳу алайҳи ва саллам, ҳадду
марзи замонро намениносад ва дар
ҳар давраву замоне, ҳар миллате, ки
бо Қуръон рӯ ба рӯ мешавад, ҳар як
ба андозаи илму дониши худ ба
эъқози Қуръон иқро менамояд.
Арабҳо, ки дар фасоҳату балоғат
нубуғ доштанд, ба хубӣ
медонистанд, ки Қуръон каломи
башарӣ нест ва фасоҳати он аз
навъи каломи инсон намебошад.
Имрӯз, ки илм пешрафт карда ва
уламову донишмандоне, ки дар
заминаҳои мавриди таҳассуси худ

Қуръонро мавриди баррасӣ қарор
медиханд, эътироф менамоянд, ки
гуфтани ин гуна масоили дақиқи
илмӣ дар чаҳордаҳ қарн пеш
бузургтарин далел бар эъҷози
Қуръон аст.

ФАРҚИ ХАТҶО ВА НАҚШИ САРИ АНГУШТОНИ

ҶАР ИНСОНЕ БО ИНСОНИ ДИГАР

Худованд мефармояд:

﴿لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۱ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَامَةِ ۲ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ۳ بَلَىٰ
قَدَرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ﴾ [القيامة: ۱، ۲، ۳]

«Қасам ба рӯзи қиёмат ва қасам ба
нафси маломаткунанда ва
сарзанишгар, оё инсон мепиндорад,
ки устухонҳои пӯсидаи ӯро чамъ

нахоҳем кард? Оре, мо ҳатто қодирем сари ангуштони ўро (ки яке аз аъзои дақиқи бадан аст), комилан монанди собиқ бисозем» (Қиёмат, 1-4).

Мӯъҷизаи ин оят дар он аст, ки Худованди мутаол дар байни аъзои дақиқу ҳассоси бадани инсон ба сари ангуштон ишора менамояд ва бозсозии онро дар қиёмат нишонаи қудрати худ ба ҳисоб меоварад. Оё медонед, ки иллати ин интиҳоб чист?

Иллати интиҳоби сари ангуштон ин аст, ки мумкин аст дигар аъзои ҷисм монанди чашму бинӣ ва гӯш ва ғайраи ҳар инсоне бо инсони дигаре шабоҳат дошта бошанд, вале сари

ангуштони инсонҳо ҳар як дорои хусусиятҳои хоси худ мебошанд, тавре ки сари ангушти ҳеҷ касе бо сари ангушти каси дигаре шабоҳат надорад. Дар соли 1884, яъне дувоздаҳу ним қарн баъд аз нузули Қуръон ташҳиси ҳувият ба василаи ангуштнигорӣ дар Англия расман шурӯъ гардид. Чун хатҳо ва нақши сари ангушти ҳар инсоне бо хатҳо ва нақши сари ангушти инсони дигар мутафовит аст, сари ангуштон дорои се навъ – хатҳои қавсшакл, шакли печида ва гирди пай дар пай ҳастанд ва навъи чаҳорум ҳам вуҷуд дорад, ки онро хатҳои мураккаб мегӯянд ва шомили тамоми ашколи хутутӣ аст, ки дар се қисми ғавқ тавсиф нашудааст. Ин хатҳо дар тамоми

даврони зиндагии инсон бидуни тағйир ва бо хусусиятҳои мунҳасир ба фарди худ боқӣ мемонад ва ҳар инсонеро аз инсони дигар мутамоиз менамояд.

БАЪЗЕ НИШОНАҲОИ ҚИЁМАТ

Худованди мутаол мефармояд: «Пас он гоҳ ки осмон аз ҳам шикофад ва чун гули сурх ва равған гудохта шавад» (ар-Раҳмон, 37).

Ин ояти карима даҳшату хавфи рӯзи қиёматро, ки аз ҷумла осмон ду тақсим мешаваду ба гули сурх табдил меёбад, баён менамояд. Ин тавсифи Қуръонро кашфиётҳои илми нав исбот мекунанд. Зеро телескопҳои фазоӣ вақти таркиши

ситораҳо чандин суратҳоро аккосӣ карда дастраси муҳаққиқони ин соҳа гардондаанд.

Ба тариқи мисол дар таърихи 31-уми октябри соли 1999-и мелодӣ Муассисаи ҳавонавардии Амрико (НАСА) чандин аксҳое аз телескопи фазоӣ нашр кард, ки ҳолати инфичори ситораҳоро дар нуқтаи «садим» яъне ситорагони абрӣ нишон медиҳад. Ситорагони мазкур аз мо ба масофаи се ҳазор соли нури дур мебошанд. Ҳар як ситорае аз ситорагони мунфачиршуда дар сурат ба шакли гули сурх намудор шудааст. Аз ин рӯ, имкон надорад чунин тавсифи дақиқ аз инсоне сар

зада бошад, балки он аз сухани
Парвардигори ҷаҳониён аст. [\[20\]](#)

ФИШУРДАШАВИИ ЗАМИН

Ҳақ таоло мефармояд: «Оё
намебинанд, ки Мо қасд мекунем ба
замин ва аз атрофи он коста
мекунем?» (Раъд, 41).

Ояти зикргардида бар як
ҳақиқати ҷаҳонӣ ишора мекунад, ки
он иборат аз фишурдашавии Замин
аз атрофи худ мебошад. Сабаби
фишурдашавии он баромадани
микдори ниҳоят бузурги модда ва
қувва ба шакли газҳо,
буғҳо, маводи моеъ ва дурушт аст,
ки тавассути даҳонаҳои вулқонҳо ба
андозаи миллионҳо тон берун меояд.

Донишмандон мегӯянд: «Бешак, Замине, ки мо дар он қарор дорем дар оғози офариниш миллионҳо сол пештар ду сад маротиба аз ҳаҷми Замини ҳозир бузургтар буд.»

Баъзе олимони дигар мегӯянд: «Албатта, авомили бодхурӣ баъзе қуллаҳои кӯҳхоро хӯрда дар қисматҳои ҳамворӣ Замин меандозад, ки як навъ камсозии атрофи Замин ба шумор меравад».[\[21\]](#)

Ҳамчунин дигар донишмандон мегӯянд: «Ҳароина, коҳишёбии атрофи Замин дар натиҷаи ҷархиши Замин дар атрофи меҳвари худ ба вуҷуд меояд, ки ин амр боиси каме дам шудани Замин

дар хатти истиво (экватор)
мегардад, ва бешак замин аз
атрофаш дар ду қутби шимолӣ ва
ҷанубӣ андаке коста мегардад. Аз
инрӯ, нисфи тарафи истивой аз
нисфи тарафи қутбӣ ба андозаи 21,5
километр ё андаке бештар аз он зоида
аст.

Ба ҳар сурат кам намудани атрофи
Замин маъноҳои зиёди дигар ҳам
дорад, ки Қуръони карим онро бо
калимаҳои андак баён намудааст.
Бинобар ин, хонандаи азиз, бояд дар
эҷозҳои илмии Қуръон андеша
намояд.

***

Инҳо мӯъчизоте буданд, ки дар ин фасл мо бо онҳо ишора кардем ва боқии мӯъчизоти илмии Қуръонро дар баҳси «**Беҳдошт ва ҳифзи саломатии бадан**» баён менамоем ва баъдан ба мӯъчизоти Қуръон аз ҷанбаҳои иҷтимоӣ мепардозем ва мебинем, ки қавонин ва дастуроташ салоҳияти онро дорад, ки ҳар ҷомааеро ислоҳ ва ба сӯйи хушбахтӣ ҳидоят намояд ва бо пешрафти илму фалсафа нишонаҳои ин намоён шудааст. Илми имрӯза кӯтоҳии худро дар пешрафти улуми иҷтимоӣ эътироф менамояд. Доктор Чон Кунеси Истиврот [\[22\]](#) эътироф мекунад ва мегӯяд: «**Дар ҳоле ки улуми табиӣ пешрафтҳои сеҳромезеро барои худ ба даст**

овардааст, мебинем, баръакси он
улуми иҷтимоӣ ҳанӯз бисёр заиф ва
ақибмонда аст, ки ин амр мояи
таассуф мебошад. Мушоҳида
мешавад, ки улуми табиӣ ва
зистшиносию ҳандаса ва тиббӣ
пешрафтҳои азиму чашмгиреро касб
кардаанд, аммо мутаассифона,
сиёсати назарии иқтисод, идораи
умури мамлакат ва равобити
иҷтимоӣ ба сурати маҷмӯаи
беҳаракату камнур мушоҳида
мешаванд ва ҷомеашиносон ҳам ба
тазодҳои мавҷуд дар ин замина
эътироф кардаанд».

Ва саллаллоҳу ало саййидино
Муҳаммад ва олиҳи ва асҳобиҳи
ачмаин.

Фасли чаҳорум : ДАЛОИЛИ АҚЛИ БАР СИДҚ ВА ЧАҲОНИЯТИ МУҲАММАД (с)

1. Рафтор ва ахлоқу зиндагии Муҳаммад қабл аз рисолат. 2. Ислоҳ ва инқилобе, ки Муҳаммад дар байни миллати араб ба вучуд овард. 3. Ботил сохтани шубҳаҳое нисбат ба рисолати пайғамбар. 4. Рисолати Пайғамбар (с) аз ваҳйи илоҳӣ нашъат гирифтааст. 5. Дарс нахондан ва бесавод будани Пайғамбар (с) 6. Иддаои Пайғамбар (с). 7. Набудани риё ва тазохур дар зиндагии Пайғамбар (с) 8. Инъикос ва таъсири рафтори Пайғамбар (с) бар асҳобаш. 9. Таъйидот ва кӯмаки илоҳӣ ба Пайғамбар (с)

10.Пайғамбар (с) рисолати ҳама пайғамбаронро таъйид менамояд.

РАФТОР ВА АХЛОҚ ВА
ЗИНДАГИИ ПАЙҒАМБАР (с)

ҚАБЛ АЗ РИСОЛАТ

Рисолати ҳеҷ як аз пайғамбарон монанди рисолати Муҳаммад писари Абдуллоҳ, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, бо далел ва бурҳони қотеъ ва ошкор муҳаққақ ва собит нашудааст. Аз ин рӯ, ба далоили қотеъе, ки аз зиндагӣ ва тарзи рафтор ва ахлоқи Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам сарчашма мегирад, **таваҷҷӯҳ фармояд:**

Собит ва маълум аст, ки Пайғамбар (с) пеши касе дарс нахонда ва дар байни миллате, ки ба бесаводӣ маъруф буданд, ба дунё омадаю бузург шудааст. Ҳеч шеъреро насурудааст, бидуни тафаккуру тааммул хутбаеро нахондааст, раиси ҳеч тоифа ва қабилае набуда, ҳеч гоҳ дар либоси кашишу коҳин дида нашуда ва аз диёнату шариати миллатҳои собиқ огоҳӣ надоштааст. Агар чизе аз инҳоро медонист, бидуни шак, асҳобаш, ки ба ривоят ва нақли тамоми гуфтаҳо ва ахлоку сифот ва хусусиятҳои ӯ чи қабл аз баъсат ва чи баъд аз баъсат беандоза ҳарис буданд, ин матлабро аз ӯ ривоят мекарданд ва ё душманони лаҷҷаш, ки ҳеч фурсатеро барои

эрод ва таъна аз рисолаташ аз даст намедоданд, онҳоро шоеъ мекарданд, то дастовезе барои инкори нубуввати ӯ барои худ дошта бошанд. Пайғамбар (с) ба ҳолати оддӣ ва бесаводӣ то синни чихилсолагӣ боқӣ монд. Чизе, ки мусаллам аст ва ҷойи инкор нест, ин аст, ки нубуғи ашхос дар авоили ҷавонӣ бар онҳо зоҳир мегардад, вале Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам даврони ҷавониро пушти сар гузошт ва ҳеҷ осори ғайриоддӣ аз ӯ мушоҳида нашуд. Танҳо чизе, ки дар ин давра аз ӯ ривоят шуда, ин аст, ки ба амонату дурусткорӣ ва дурӣ аз корҳои лаҳву нописанд ва парҳез аз парастии бутҳо маъруф будааст. Вале баъд аз синни

чиҳилсолагӣ иддаои пайғамбариро шурӯъ кард ва иддаои худро бо Қуръоне таъйид ва сабт намуд, ки шомили хабар додан аз гузашта ва оянда аст ва шомили ақоиди илоҳӣ аст, ки ин ақоид бо далоили ақлӣ ва илмӣ собит ва таъйид шудаанд.

Қуръон дарбаргирандаи саҳеҳтарин ахлоқ ва фазоили маънавӣ ва рӯҳӣ ва беҳтарин ибодатҳое аст, ки ҷомеи манофеи рӯҳу ҷисм мебошад.

Қуръон, ки одилонатарин усул ва қавоиди сиёсӣ ва иҷтимоиро дар худ ҷамъ карда, қотеътарин далел бар садоқат ва рисолати Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам мебошад.

ИСЛОҲ ВА ИНҚИЛОБЕ, КИ МУҲАММАД (С) ДАР

БАЙНИ МИЛЛАТАШ БА ВУҶУД ОВАРД

Ҳаводис ва корҳои бисёр муҳиме, ки дар муддати кӯтоҳ ба василаи Пайғамбар (с) анҷом гирифт, назари онҳо ҷуз дар давронҳои бисёр тӯлонӣ ва дигаргуниҳои бешумор имконпазир нест.

1. Аз ҷумла арабҳоро, ки миллате буданд пароканда ва қабоиле буданд мутафариқ, ба сурати як миллати муттаҳид даровард.

2. Бутпарастиро баъд аз ин ки муддатҳои бисёр тӯлонӣ ба сурати

дини обо ва аҷдодии онон даромада буд, решақан сохт ва дини осмониро ба ҷойи он қарор дод, ки боиси пешрафт ва тараққии моддию маънавии инсон ба баландтарин дараҷа гардид.

3. Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам, инқилоб ва истилоҳи иҷтимоии он чунон азиме дар байни милати араб ба вуҷуд овард, ки фасоди ахлоқӣ ва одатҳои ҷоҳилии арабҳоро аз қабилӣ поймол сохтани ҳуқуқи бечорагон ва ифрот дар корҳои фосиду шаҳавоти нафсониро аз байн бурд ва ахлоқи ҳасанаро дар байни онон ҳукмфармо сохт ва ба адолати иҷтимоӣ таҳаққуқ бахшид. Инҳо корҳои ҳастанд бисёр муҳим

ва мушкил, ки ҳар кас битавонад яке аз ин корҳоро барои миллати худ анҷом диҳад, дар аълотарин мақом қарор мегирад ва касе наметавонад дар баробари ӯ изҳори фазл намояд ва исмаш бар байни бузургони таърихи он миллат ба сабт мерасад. Пас дар бораи азамати Муҳаммад бояд чӣ гуна қазоват кард, ки ба танҳоӣ тамоми ин корҳоро барои пайравонаш анҷом додааст.

Ин масоил умуре ҳастанд иҷтимоӣ ва бояд ба тавре баррасӣ ва таҳлил шаванд, ки нафс ба онҳо итминон ҳосил кунад. **Барои ин мавзӯӣ танҳо интихоби яке аз ин ду фарзро дар пеш дорем:** ё бояд ҳамон тавре ки Қуръон эълон дошта ва ақли солим

онро таъйид кардааст, имон дошта бошем, ки Муҳаммад пайғамбар ва фиристодаи Худо аст ва ё гуфта шавад, ки Муҳаммад (иёзанбиллох) пайғамбари Худо нест ва бо қудрати ақл ва ҳусни сиёсат ба ин мақом расидааст.

БОТИЛ СОХТАНИ ШУБҲАҶОЕ
НИСБАТ

БА РИСОЛАТИ ПАЙҒАМБАР (С)

Агар касе моил ба фарзи дувум бошад, бо $\bar{u}$ ба баҳс ва муноқиша мепардозем ва ба $\bar{u}$ мегӯем: агар гӯем, ки ин назари шумо дуруст аст, пас чандин масъалае пеш хоҳад омад:

1. Муҳаммад, ки динашро аз Худо нагирифта бошад, бояд аз кашише ё роҳибе онро ёд гирифта бошад.

2. Агар Муҳаммад, наъузубиллоҳ, пайғамбар набошад, ҳатман, дорои саводи хондан ва навиштан будааст, ки тавониста аз ин тариқ дини худро аз дини пайғамбарони собиқ истинбот намояд.

3. Агар фаразан Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам, пайғамбар набошад, бояд (иёзан биллоҳ) ба дурӯғ иддаои нубувватро карда бошад.

4. Агар Муҳаммад (иёзан биллоҳ) пайғамбар набошад, бояд ахлоқу

ибодатеро, ки анҷом додааст,
тазоҳур ва риё буда бошад.

5. Агар Муҳаммад фаразан
мутазоҳир буда, бояд тавониста
бошад дар тӯли зиндагии худ ин риё
ва тазоҳурро аз наздиктарин асҳоб
ва ҳамсаронаш пинҳон намояд.

6. Агар фаразан Муҳаммад,
саллаллоҳу алайҳи ва саллам
пайғамбар набошад, бо вучуди ин ки
ӯ пайғамбар будааст, бояд Худованд
ӯро ба тамоми маъно таъйиду кӯмак
карда бошад.

7. Бо вучуди ин ки Муҳаммад,
фаразан пайғамбар нест, вале
рисолаташ аз рисолати тамоми

пайғамбарон комилтар ва дорои
фазоили бештаре аст.

Пас лозим аст ин фарзҳои
ҳафтгонаро дар партави нури ақл
мавриди баррасӣ қарор диҳем ва
ботилу нораво будани яқояки
онҳоро ба исбот бирасонем.

РИСОЛАТИ МУҲАММАД (С) АЗ
ВАҲӢИ ИЛОҲӢ

НАШЪАТ ГИРИФТААСТ

Аммо фарзи аввал, ки гуфта
мешавад, Муҳаммад динашро аз яке
аз роҳибон ё кашишҳо иқтибос
намудааст, фарз ва эҳтимоле аст
беасос, ки воқеъиятҳои таърихӣ аз

тамоми чиҳот онро рад ва ботил менамояд.

Яке аз шубҳаҳое, ки душманони Ислом дар мавриди нубуввати Пайғамбар (с) ворид кардаанд, иддао менамояд, ки Муҳаммад Қуръонро аз роҳиб Бухайро, ки дар шаҳри Бусро дар Шом сукунат дошт, ёд гирифтааст ва ин роҳиб як масеҳии настурӣ буд, ки дар тавҳид аз пайравони Ориюс ба шумор мерафт.

Дар радди ин иддаои ботил мегӯем: китобҳои сирра ва таърих куллан навиштаанд. Ҳангоме ки Пайғамбар (с) бо амакаш Абӯтолиб ба Шом рафт, нӯҳсола буд ва баъзе гуфтаанд дувоздаҳсола буд. Вақте ин роҳиб

Муҳаммадро бо амакаш дид,
мутаваҷҷеҳ шуд, ки абре бар сараш
соя меафканд, то гармии Офтоб
ӯро азият накунад. Ин роҳиб ба
амаки Пайғамбар (с) – Абӯтолиб
гуфт: “Ин бародарзодаи ту дорои
шаъну мақоми азиме хоҳад шуд, аз ӯ
мувоҷиҳат кун, мабодо яҳуд ба ӯ
газанде бирасонанд”. Ва ҳеҷ китоби
таърихӣ ва сирае наёмадааст, ки
Пайғамбар (с) чизе аз ақида ва дини
он роҳибро аз ӯ ёд гирифта бошад”.
Муҳаммад барои бори дувум дар
синни бисту панҷсолагӣ ба манзури
тиҷорат барои Хадича ба Шом рафт
ва дар ин мусофират ҳеҷ гоҳ аз
дигар тоҷирони Қурайш, ки бо ӯ ба
Шом омада буданд, ҷудо нашуд ва
тиҷоратро барои ёдгирии дину

ақоид ва ғайра тарк нанамуд ва беш аз чанд рӯзе дар Бусро боқӣ намонданд ва ҳамин, ки васоили мавриди ниёзро хариданд, тез ба Макка баргаштанд. Тамоми иртиботи Пайғамбар (с) бо Бухайрои роҳиб беш аз ин набудааст.

Ва ба чуз ин як бор, ки ба Абӯтолиб гуфт: «Мувозибаш бош, дар ҳеҷ китобе чизи дигаре навишта нашудааст». Гузашта аз ин ки ин иддао санади таърихӣ надорад, аз чанбаи ақлӣ низ бепоя ва беасос аст ва бо таваҷҷӯҳ ба далоили ақлии зерин дурӯғ ва бўҳтон будани он ба хубӣ равшан мешавад:

Аввал. Агар фаразан Пайғамбар (с) таълимоти диниро аз Бухайрои роҳиб ё шахси дигаре фаро мегирифт, ҳатман асҳоб ва пайравони он ҳазрат ин мавзӯро нақлу ривоят мекарданд, зеро асҳоб тамоми рафтору гуфтор ва шарҳи ҳоли Пайғамбар (с)-ро чи қабл аз баъсат ва чи баъд аз он дар китобҳои сира ва аҳодис нақл кардаанд.

Дувум. Агар ин шубҳаи душманони Ислом воқеият медошт, мушрикони, ки душмани сарсаҳти Пайғамбар (с) буданд, ба он така мекарданд ва ба Пайғамбар (с) эътироз менамуданд, ки он чи ту мегӯӣ, ваҳӣи илоҳӣ нест, балки онро аз яҳуд ё насоро ёд

гирифтай, дар ҳоле ки мушрикони бо ҳамаи душмание, ки бо Пайғамбар (с) доштанд, чунин эродеро барӯ нагирифтаанд ва танҳо шубҳае, ки мушрикони араб ворид мекарданд, ин буд, ки мегуфтанд: «Муҳаммад ба назди як нафар насронӣ ба номи Чабри Румӣ, ки Таврот ва китобҳои дигарро ба забони ғайриарабӣ мехонд, меравад ва Қуръонро аз ӯ ёд гирифтааст».

Қуръони карим дар радди ин мушрикин мефармояд:

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾
[النحل: ١٠٣]

«Мо медонем, ки (куффори Макка тӯҳмат мезананд ва) мегӯянд: (Ин оятҳои қуръониро Худо ба

Муҳаммад намеомӯзад), балки шахсе (ба номи Цабри Румӣ) онро ба ӯ меомӯзад, аммо забони касе, ки омӯзиш додани Қуръон ба Муҳаммадро ба ӯ нисбат медиҳанд, гунг ва ғайриарабӣ аст ва ин Қуръон ба забони арабии гӯё ва равшан аст» (Наҳл, 103).

Севум. Қуръон шомили комилтарин ақоид ва масоили динӣ аст, ки дигар роҳибони динӣ чи дар замони Муҳаммад ва чи баъд аз он ба онҳо огоҳӣ надоштанд ва шомили қавонин ва дастуроте аст, ки имкон надорад онҳоро аз Бухайрои роҳиб ё шахси дигаре ёд гирифта бошад, зеро Қуръон дар аксари мавридҳо бо ду аҳди қадиму ҷадид дар баёни

масоили марбут ба таърих муҳолиф аст.

Чаҳорум. Оятҳои Қуръон ба муқтазои ҳаводис ва вақоеъ ба тадриҷ дар зарфи бисту се сол бар Пайғамбар (с) нозил шудааст. Муҳаммад ҳеч гоҳ Қуръонро ба сурати як китоби комил бо худ наовардааст ва монанди нависандагон муддатҳо машғули навиштан ва тааммулу тафаккур ва тасхеҳи он нашудааст, балки дар муддати ин бисту се сол ҳар гоҳ амре иқтизо мекард, чанд оятҳои барӯ нозил мешуд ва ин амр ба ҳеч вачҳ иҷоза намедихад, ки гуём ӯ Қуръонро аз касе ёд гирифта бошад ва ё сохтаву пардохтаи фикри худаш

бошад, балки бузургтарин далел аст, ки Қуръон ваҳйи илоҳӣ аст, ки бар Муҳаммад нозил шудааст.

Панҷум. Буҳайрои роҳиб аҳли Шом буд ва Муҳаммад, саллаллоҳу алайҳи ва саллам аҳли Ҳиҷоз.

Бадеҳӣ аст таълиму тааллуми китобе монанди Қуръон дар як ё чанд чаласаи махфиёна наметавонад такмил шавад ва ниёз ба он дорад, ки муддатҳои тӯлонӣ шогирд ба назди муаллим биравад. Агар чунин мебуд, бидуни шак, миллати араб аз он огоҳ мешуданд ва ин мавзӯ машҳур мешуд, ки Муҳаммад дар назди фалон шахс дар фалон ҷо ва фалон замон дарс хондааст. Дар

ҳоле ки ин мавзӯъ дар таърих ба ҳеч
ваҷҳ вучуд надорад.

Шашум. Буҳайрои роҳиб ҷузъи
фасеҳон ва балеғони араб набуд ва
Пайғамбар (с) ҳам машҳур набуда,
ки ҷузъи балеғони араб бошад. Пас
ин Қуръоне, ки дар дараҷаи аъло
фасоҳату балеғат қарор дорад ва
тамоми фусаҳову булағои арабро ба
мубориза талабидааст, вале ҳамаи
онон аз овардани каломи балеғе
мисли Қуръон очиз мондаанд, аз
куҷо нашъат гирифтааст? Ҳар ақли
солим ва дур аз таассуб эътироф
мекунад, ки маншаи Қуръон танҳо
ваҳйи илоҳӣ аст ва аз ҷониби
Худованд ба василаи Ҷабраил бар

рӯҳи пок ва пуразамати Муҳаммад
(с) нозил шудааст.

Ҳафтум. Агар Бухайрои роҳиб худ
дорои ин маълумот ва ин мақоми
шомихи илмӣ буд, чаро онро дар
миёни мардум ошкор намекард ва
мардумро ба он даъват наменамуд
ва мақому манзалат ва шӯхратеро
дар байни мардум барои худ касб
намекард? Чаро иҷозат меод
дигарон аз маълумоти ӯ истифода
кунанд ва ному мақоми ба даст
оваранд ва ӯ гумном бимонад? Чаро
вақте Муҳаммад пирӯз шуду
даъваташ ошкор гардид ва равнак
гирифт, Бухайрои роҳиб нагуфт, ки
ин пирӯзӣ ва равнақи дини
Муҳаммад дар сояи таълимоти ӯ

будааст, ҳамон гуна ки ағлаби ашхос некии худро ба рӯҳи дигарон мекашонад ва дар илму маърифат худро бар дигарон бартарӣ медиханд.

БЕСАВОД БУДАНИ ПАЙҒАМБАР (С)

Аммо фарзи дувум, ки гуфта шавад, Муҳаммад босавод будааст ва тавонистааст бихонаду бинависад, ин ҳам фарзе аст ботил, ки ба ҳеч вачҳ санаду мадраки таърихӣ надорад. Собит шудааст, ки Пайғамбар (с) босавод буда ва тавоноии хондану навиштанро надоштааст ва чи қабл аз рисолаташ ва чи баъд аз он мушоҳида нашудааст, ки барои ёддошт ва

таълифу тадвини китобе аз рангу қалам ва қоғаз истифода карда бошад. Бесавод будани Пайғамбар (с) яке аз мӯъҷизоти ӯ аст, зеро бо вучуди надоштани савод китоберо бо худ овард, ки тамоми афроди башар аз овардани як сурае монанди хурдтарин сураҳои он очиз ва нотавон мондаанд.

Худи Қуръон сифати уммӣ ва бесаводиро бар Пайғамбар (с) итлоқ карда ва расули акрам дар ҳузури миллати араб ин оятро аз Парвардигори худ нақл ва ривоят кардааст:

(وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَأْرْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ [العنكبوت: ٤٨]

«Ту пеш аз нузули Қуръон китоберо намехондӣ ва ё бо дасти рости худ чизеро наменавиштӣ, ки агар чунин мешуд, ботилгароён ба шакку тардид меафтоданд» (Анкабут, 48).

Ва Худованд боз мефармояд: «(Ба хусус раҳмати худро ихтисос медиҳам ба) касоне, ки пайравӣ мекунанд аз фиристодаи Худо (Муҳаммади Мустафо), пайғамбаре аст уммӣ, ки (хондан ва навиштанро намедонад ва) васфи ӯро дар Тавроту Инҷил нигошта меёбанд, ӯ ононро ба кори нек дастур медиҳад ва аз кори зишт боз медорад» (Аъроф, 157).

Арабҳо ин ду оят ва оятҳои дигарро аз Пайғамбар (с) мешуниданд ва

иддаи фаровоне аз онон бо
Пайғамбар (с) дар ҳоли душманӣ ва
мубориза ба сар мебурданд, агар
медонистанд, ки Пайғамбар (с)
саводи хондану навиштан дорад,
беҳтарин далелро барои такзиби ӯ
ба даст меоварданд ва мегуфтанд:
ту, ки савод дорӣ, чаро мегӯӣ савод
надорам, он вақт бо далел ва
бурҳони қотеъ пайғамбарро такзиб
менабуданд. Пас вақте ки
натавонистанд бо далел ӯро такзиб
намоянд, маълум мегардад, ки савод
надоштааст.

Агар фарз кунем, ки Пайғамбар (с)
босавод будааст, бидуни шак, бояд
муддати замони тӯлоние дарс хонда
бошад, имкон надорад ин муддати

тӯлонӣ ба сурати пинҳонӣ сипарӣ
шуда бошад ва агар ин муддати
тӯлонӣ дарс мехонд, ин мавзӯъ дар
байни арабҳо шоеъ мешуд, ки
Муҳаммад дар назди чӣ касе дарс
хондааст. Аз тарафи дигар, улуме,
ки дар Қуръон аст, фаровон
мебошанд ва таълими онҳо мумкин
нест, магар муаллимаш бисёр
тавоно ва олиму забардаст буда
бошад. Агар чунин инсони олиму
барҷастае дар байни миллати араб
вучуд медошт, дар авчи маъруфият
ва аз ҳамаи чиҳатҳо мавриди
таваҷҷӯҳ қарор мегирифт ва аз
эҳтироми хосе бархурдор мешуд.
Ҳатто Пайғамбар (с) ночор мешуд
ӯро бар дигарон бартарӣ диҳад ва
эҳтироми бештаре барояш қоил

шавад ва ин муаллим гоҳу бегоҳ ба сурати амдӣ ё иштибоҳи иддао мекард, ки ӯ ба Муҳаммад дарс додааст, дар ҳоле ки ҳаргиз чунин набуда ва касе чунин иддаоеро накардааст.

ИДДАОИ ПАЙҒАМБАРӢ

Аммо фарзи севум, ки гуфта шавад, Муҳаммад ба ноҳақ иддаои пайғамбарӣ кардааст, боз фарзе аст ботил ва тасаввуре аст ғалат, ки дар баробари баррасиҳои илмӣ қудрати давом ва пойдорӣ надорад, зеро пайғамбарӣ амре аст бас азим, ки иддаои он наметавонад бар мабнои дурӯғу бӯҳтон устувор бошад ва касе қодир нест чунин иддаоеро ба дурӯғ бинамояд, магар касоне, ки

дорои қалби ғализу беинсоф ва пуртамаъ ва фитрати фосид бошанд ва ба худ чуръат диҳанд, ки бар зидди Худованд қиём намоянд.

Касе, ки дорои чунин сифоте бошад, сар то сари зиндагияш пур аз чурму чиноят ва бо шабакае аз фасод ихота шуда, аз тамоми чиҳатҳо аз хайру баракат дур ва безорӣ менамояд. Оё Муҳамад ҳаргиз дар тамоми зиндагияш ҳатто чузъи чунин ашхосе будааст? Магар таърих ва шарҳи ҳоли ӯ шаҳодат намедихад, ки ҳатто қабл аз расидан ба мақоми рисолат ҳам дорои чунон сифоту фазоили ахлоқӣ будааст, ки мардумони ҳамасри худ ӯро Амин ном ниҳодаанд ва ҳеҷ касе

натавонистааст хурдтарин чурм ва ё сифати нописандеро ба ӯ нисбат диҳад. Касе, ки муддати чиҳил соли тамом аз зиндагияш покию садоқат ва амонат бошад, чӣ тавр як дафъа баъд аз чиҳил сол авзоъаш дигаргун мешавад ва ба сурати як инсони фосид дармеояд?! Магар назми хилқат ва суннати Худо дигаргун шудааст?! Не, ҳеҷ гоҳ чунин набуда ва нахоҳад буд.

Аз тарафи дигар, касоне, ки бо Муҳаммад муошират доштаанд ва ба ӯ имон овардаанд, аз рафтору гуфтори ӯ яқин ҳосил кардаанд, ки ӯ ростгӯ ва содиқ аст ва ваҳй, ки аз ҷониби Парвардигораш бар ӯ нозил мешавад, саропо хайру баракат ва

моџи саодат аст. Барои ҳамин, баъзе арабҳо ҳамин, ки ӯро мидиданд, ба ӯ имон меоварданд ва мегуфтанд, ки қасам ба Худо, ки ин чеҳра чеҳраи одамони дурӯғгӯ ва найрангбоз нест. Ҳамсараш низ монанди дигарон ба садоқат ва ростгӯии ӯ имон дошт. Аз ин рӯ, вақте ки ваҳй бар Пайғамбар (с) нозил шуд ва ба Ҳадиҷа гуфт: «Аз худ метарсам, ки ба балое дучор шавам», Ҳадиҷа дар ҷавобаш гуфт: «Қасам ба Худо, ҳаргиз Худованд туро бадбахт нахоҳад кард, зеро ту силаи раҳмро ба ҷо меоварӣ ва ростгӯ ҳастӣ, инсонҳои аз кор афтодаро дастгирӣ мекунӣ ва ба онон кӯмак менамоӣ ва аз меҳмонон пазирӣ ба амал меоварӣ ва ба фақирон кӯмак

мекунӣ ва ба ҳаводиси ҳақ кӯмак
менамоӣ» (Бухорӣ).

НАБУДАНИ РИЁ ВА ТАЗОҲУР
ДАР ЗИНДАГӢ

ВА РАҲТОРИ ПАЙҒАМБАР (С)

Фарзи чаҳорум, ки мегӯяд
Муҳаммад бо вучуди сифот ва
ахлоқи неку писандидааш тазоҳур
кардааст, бидуни шак, ин фарзро аз
гуфтаҳои пешин ботилтар ва
беасостар аст ва сусту бепоятар аз
он аст, ки дар баробари нақду
баррасӣ пайдорӣ намояд. Зеро
тазоҳуру риё танҳо ба хотири ғаразу
фоидае аз ашхос зоҳир мегардад,
ҳамин ки дер ё зуд ҳосил шуд,
инсон мутазоҳир аз риё ва

тазоҳураш мекоҳад ва инояташ
чунон камранг мешавад, ки ба хубӣ
моҳияти амр ва дучеҳрагии ӯ
мушоҳида мешавад, чаро ки
маъмулан риё ва тазохур аз нафсҳои
заифу паст сар мезанад, ҳамин ки
равзанае аз умед бар рӯяш боз шуд,
нишонаҳое аз ғуруру пирӯзӣ ва
худнамоӣ аз ӯ зоҳир мешавад, ки
моҳияту ҳақиқати ӯро ба хубӣ
намоён месозад ва боиси расвоӣ ва
шарманда шудани ӯ хоҳад шуд.

Агар риё ва тазохури Пайғамбар (с)
ба хотири моддиёт буда бошад,
мебоистӣ аз самароти он баҳраманд
шавад, дар ҳоле ки ба таври қатъӣ
собит шудааст, ки Пайғамбар (с) дар
ниҳояти соддагӣ зиндагӣ карда ва аз

дунё рафтааст. ӯ ҳеч чизе аз дунёро
барои худ интихоб накардааст ва
замоне, ки моли дунё таҳти ихтиёри
ӯ буд, фарши дебо (ҳарир)
нагустурд ва либоси абрешимро
напӯшид ва худро ба зиннат
наорост, балки хонааш ба сурати
соддатарин хонаҳо боқӣ монда ва
либосаш монанди ашхоси
мутаваасситулҳол ва оддӣ буд.

Агар, (иёзан биллоҳ,) ба хотири
мақому чоҳ риё ва тазоҳур карда
бошад, мебоист худро бартар аз
дигарон бидонад ва ба ҳангоми
нишастан дар садри маҷлис қарор
гирад ва ба вақти роҳ рафтан аз ҳама
болотар бошад ва ба мардум дастур
диҳад, ки вақте аз канораш

мегузаранд, бояд ба унвони таъзим сарашонро ҳам намоянд. Ҳатто дастур диҳад, ки дар баробари $\bar{u}$ ба сачда дароянд ва $\bar{u}$ ро таъзим кунанд, дар ҳоле ки собит шудааст, ки Пайғамбар (с) дар поёни маҷлис менишаст ва дар миёни асҳоб роҳ мерафт. Аз Пайғамбар (с) ривоят шудааст: рӯзе ба миёни асҳобаш омад ва ба асое така карда буд, асҳоб ба унвони эҳтирому таъзим аз ҷойи худ бархостанд. Пайғамбар (с) гуфт: «Ба хотири ман аз ҷойи худ баланд нашавед, ҳамон гуна, ки аҷамиҳо ба унвони таъзими подшоҳони худ баланд мешаванд, зеро ман подшоҳ нестам».

Пайғамбар (с) нороҳат буд аз ин ки касе ҳузуран ӯро таърифу тамчид намояд ва мардумро аз муболиға ва зиёдаравӣ дар таърифи худ наҳй мекард. Ривоят шудааст, **ки фармуд:** «Дар таърифи ман муболиға ва зиёдаравӣ накунед, ҳамон гуна ки насоро дар ҳаққи Исо, писари Марям зиёдаравӣ карданд. Ман танҳо як бандаи Худо ҳастам, **ба ман бигӯед:** бандаи Худо ва расули Худо» (Бухорӣ ва Муслим).

Агар тазоҳури Пайғамбар (с) барои расидан ба мулку қудрат бошад, бояд гуфт, ки Пайғамбар (с) чунон қудрату тасаллуте бар асҳобаш дошт, агар ба эшон мегуфт монанди подшоҳ бо ман рафтор кунед,

бидуни шак, асҳоб чунин бо ӯ
рафтор мекарданд. Вале мебинем он
ҳазрат ҳамеша дар ҳолати соддаи
аввалияи худ боқӣ буд, ғизо ва
хӯрокаш танаввӯъ пайдо накард ва
либосаш тағйир наёфт, дарбону
нигаҳбон барои худ қарор надод,
ҳеч гоҳ ва дар ҳеч коре аз худ
худраъйӣ ва истибдод нишон надод.
Мебинем як нафар араби бадавӣ ба
назди Пайғамбар (с) меояд ва бо
асабоният ридои ӯро мекашад ва бо
хушунат бо ӯ ҳарф мезанад, вақте
Пайғамбар (с) мутаваҷҷеҳ мешавад,
ки асҳобаш мехоҳанд он мардро
сарзаниш

ва маломат кунанд, ононро аз ин
кор манъ менамояд. Ривоят шудааст,

ки дар рӯзи фатҳи Макка марде
пеши Пайғамбар (с) омад, ки дар
ҳоли изтиробу тарс бар сар мебурд,
Пайғамбар (с) ўро дилдорӣ дод ва
гуфт: «Ором бош ва натарас, ман
подшоҳ нестам, (то аз ман битарсӣ)
ҳамоно, ман писари як зани
қурайшӣ ҳастам, ки маъмулан
гӯшти хушкшударо мехӯрад».

Абӯвалидро бибин, ки дар байни
қавми худ дорои шахсият ва
эҳтиром мебошад ва ҳама аз ӯ итоат
меkunанд, ҳангоме ки сарони
Қурайш барои машварат дар бораи
нубуввати Муҳаммад ба назди ӯ
мераванд, Абӯвалид ба онон мегӯяд:
«Иҷозат диҳед, ки пеши Муҳаммад
биравам ва дар ин маврид бо ӯ суҳан

бегӯям ва чизҳоеро ба ӯ пешниҳод кунам, шояд баъзе аз онҳоро бипазирад, ҳар чиро бипазирад, ба ӯ медиҳам, он гоҳ аз мо (ва худоёни мо) дастбардор хоҳад шуд». Сарони Қурайш мегӯянд: «Эй Абӯвалид, ихтиёр дар дасти ту аст, ҳар коре, ки мехоҳӣ, анҷом бидеҳ». Сипас Абӯвалид ба назди Пайғамбар (с) меравад ва ба ӯ мегӯяд: «Эй бародари азизам! Агар манзурат аз иддаои нубувват ва он чи худ овардаӣ, мулку мол аст, сарвати фаровонеро барои ту ҳам мекунем то ҷое, ки аз ҳамаи мо сарватмандтар шавӣ ва агар манзурат аз он ҷоҳу мақом ва эҳтиром аст, мо туро ба унвони раис ва бузурги худ қарор медиҳем, ки

бидуни назари шумо коре анҷом
надиҳем ва агар манзурат подшоҳӣ
аст, мо шуморо подшоҳи худ қарор
медихем ва агар он чи бар ту нозил
мешавад, назар ва қавли чинну
шайтон аст ва наметавонӣ онро аз
худ дур кунӣ, табибе пайдо
мекунем, то шуморо мудово кунад,
чун ағлаби чинҳо, вақте ки бар
инсон тасаллут пайдо карданд,
бидуни мудово дастбардор
намешаванд». Пайғамбар (с) дар
ҷавоб ба ӯ гуфт: «Эй Абӯвалид,
суханонат тамоm шуд?» Гуфт:
«Бале». Пайғамбар (с) гуфт: «Пас ту
ҳам аз ман бишунав. Ва чандин оят
аз аввали сураи «Фуссилат»-ро
барои ӯ тиловат намуд, ки тамоми
пешниҳодҳои Абӯвалидро рад кард.

Муаррихи амрикоӣ Вашингтон
Ирвинг дар бораи шахсияти
Пайғамбар (с) мегӯяд: «Оё
Муҳаммад сарватманд буд? Не,
фақир буд, вале бо Хадича издивоч
кард ва то андозае дар рафоҳ қарор
гирифт ва барои афзоиши сарвати ӯ
талаш намуд. Оё Муҳаммад дорои
шахсияти барҷаста ва боризе буд?
Бале, дар ватани худ инсони
бошахсияте буд, марде буд боҳуш
ва амин. Оё дорои нуфузи фаровон
буд? Бале, хонаводаи Муҳаммад
пардадорӣ ва хидмати Каъбаро ба
ӯҳда доштанд ва идораву
сарпарастии шаҳри муқаддаси
Маккаро ӯҳдадор буданд ва ин
мавқеиёти иҷтимоӣ ва сифоту
ахлоқи писандидае, ки дошт, мӯҷиб

гардида буд мавриди эътимоди мардум бошанд, вале ҳамин ки ба иддаои нубувват пардохт ва мардумро ба Ислом даъват намуд, бо фишор ва нороҳатии зиёде аз ҷониби хонавода ва тоифаи худ рӯ ба рӯ шуд, чаро ки шикастан ва нобуд сохтани бутҳо бар қудрату тасаллуту Қурайш бар Каъба хатти бутлон мекашид ва ононро аз имтиёзоти иқтисодӣ, ки аз омадани ҳочиён ба Макка ба даст меоварданд, маҳрум месохт.

Пайғамбар (с) дар роҳи нашр ва густариши Ислом ранҷу машаққати зиёдеро таҳаммул намуд ва фидокориҳои фаровоне аз худ нишон дод ва ҷамоати зиёде аз

сидки иддаои нубуввати ӯ дар
шакку тардид буданд ва ӯро азият
мекарданд, чандин солро бо
машаққат пушти сари ҳам гузаронд,
бидуни ин ки пирӯзии чашмгире ба
даст оварад ва дар хилоли даъвати
мардум ба Ислом ва расонидани
ваҳйи осмонӣ ба онон бо ихонатҳо
ва тӯҳматҳои нораво ва фишорҳо ва
нороҳатиҳои зиёде рӯ ба рӯ мешуд,
то он ки ночор шуд ватани худро
тарк намояд ва ба фикри ҷое бошад,
ки ба сӯи он муҳочират кунад.

Муҳаммад дар синни чихилсолагӣ
буд, ки ваҳй бар ӯ нозил шуд,
чандин сол пушти сари ҳам дар роҳи
интишори дини Ислом ранҷу
нороҳатӣ ва шиканҷаи афроди

қабилаи худро таҳаммул намуд,
вақте аз Макка муҳочират кард,
сездаҳ сол аз оғози даъваташ сипарӣ
шуда буд. Дар он ҳангом аз ҳолати
як тоҷири сарватманд ба сурати як
муҳочири фақиру бечиз даромада
буд. Вақте ба Мадина расид, дар
бораи қудрати бас азиме, ки дар
интизораш буд, фикр намекард,
балки фикраш мутаваҷҷеҳи ин буд,
ки масҷиде бисозад, то битавонад
дар он намоз бигузорад ва дар он ҷо
даъваташро мунташир кунад ва
тамоми орзуҳояш ин буд, ки дини
Ислом дар муҳити ором ва дар
фазои сулҳу сафо густариш ёбад».

Боз мегӯяд: «Расули Худо дар
тамоми қорҳояш худро фаромӯш

карда буд, ҳаргиз ба фикри худ набуд, рауф ва меҳрубон буд, дар бораи сарвату мол фикр намекард ва манофеи моддиро дар назар надошт, ба тавре ки тамоми моддиётро дар роҳи расидан ба рӯҳониёт ва маънавиёт фидо карда буд». [\[23\]](#)

ТАЪСИР ВА ИНЪИКОСИ РАФТОРИ ПАЙҒАМБАР (С)

БАР АСҲОБАШ

Аммо фарзи панҷум, **ки мегӯяд:**
Муҳаммад тавониста, риё ва тазоҳури худро аз наздиктарин асҳоб, ҳатто занонаш пинҳон кунад ва касе ба ин тазоҳур ошно нашавад, ин гуфтаву фарз аз фарзҳои собиқ ҳам заифтар ва беарзиштар аст, ки

бо андак диққат бутлони он ошкор мегардад. Зеро таърих ба мо нишон медиҳад, касе, ки дорои мабдаъ ва мактабу мӯътақидоти махсусе аст, дӯстон ва низдиконе аз типпи худ дорад, касе, ки худ риёкору мутазоҳир бошад, дӯстон ва ҳамкоронаш низ аз ин тип хоҳанд буд, ки ўро дар роҳи расидан ба мақсуд кӯмак мекунанд ва дар тақсими манофеъ ва дастовардҳо бо ҳам шарик хоҳанд буд. Таърих ба мо нишон додааст, ки наздиктарин асҳоб ва дӯстони Пайғамбар (с) – Абӯбакри Сиддиқ, Умар ибни Хаттоб, Усмон ибни Аффон ва Алӣ ибни Абитолиб будаанд, ки ҳама дар зӯҳду тақво ва дурӣ аз дунё ва фидокорӣ дар роҳи Худо ба шеваи

Пайғамбар (с) рафтор кардаанд. Баъд аз Пайғамбар (с) ҳам, ки хилофатро ба даст гирифтанд, кудратнамоӣ ва чоҳталабӣ бар эшон мусаллат нашуд, то зиндагии худро тағйир диҳанд, балки хидматгузори касоне буданд, ки сарпарастии ононро ба ўҳда доштанд, камтарин ва соддатарин либосро мепӯшиданд, соддатарин ғизоро мехӯрданд ва шабро бо рукӯъ ва сучуд ба рӯз мерасониданд. Занони Пайғамбарро бибинед, ки ҳама намунаи камолу фазилат буданд ва то замоне, ки дар малакути аъло ба Пайғамбар (с) пайвастанд, дар ниҳояти дараҷаи зӯҳду тақво ва покӣ ва бетаваҷҷӯҳӣ ба дунё ба сар бурданд. Ба ростӣ, ин чӣ тазоҳури зебоне аст, ки то ин

андоза дорои хайру баракат бошад,
ба тавре ки фазилату арзише
болотар аз он набошад.

Яке аз далоиле, ки сидқи нубуввати
Пайғамбар (с)-ро таъкид мекунад,
ин аст, ки тамоми дӯстони наздику
ҳамроҳонаш бар асрор ва корҳои ӯ
огоҳ буданд, агар дар сидқ иддаои
Пайғамбар (с) камтарин тардиде
медоштанд, ба ӯ имон намеоварданд
ва аз ӯ пайравӣ намекарданд.

ТАЪЙИД ШУДАНИ ПАЙҒАМБАР (С)

АЗ ҚОНИБИ ХУДО

Аммо фарзи шашум, ки мегӯяд бо
вучуди ин ки Муҳаммад шахси

мутазоҳире будааст, боз Худованд
ӯро таъйиду кӯмак кардааст. Ин
фарз аз тамоми фарзҳои пешин
сусттар ва беъътибортар аст. Чӣ вақт
дида шуда, ки Худованд инсонҳои
риёкор ва даъвогарро таъйиду кӯмак
намояд ва онро бар рӯҳу қони
мардум мусаллат кунад, махсусан
касоне, ки иддаои мақоми нубувват
мекунанд, зеро бидуни шак
нубувват бузургтарин ҳаводиси
ҷаҳон ва муҳимтарини онҳо аст.

Чӣ зебо аст гуфтаи нависандаи
англис Томас Корлоил дар китоби
худ ба номи «Қаҳрамонон». Ба
ростӣ, барои ҳар фарди
мутамаддини ин аср бузургтарин
айб аст, ки таваҷҷӯҳ ба ин ифтиро ва

бадгумонӣ кунад, ки мегӯяд дини
Ислом дурӯғ ва Муҳаммад
фиребкору музаввир будааст, бар мо
лозим аст бар ин шоеоти беарзиш ва
шармовар мубориза кунем. Бидуни
шак, рисолате, ки ин Пайғамбар ба
ӯҳда доштанд, бидуни вақфа барои
муддати дувоздаҳ қарн чароғи
пурфурӯғе буда, бар пеши роҳи
садҳо миллион инсон мисли мо, ки
Худованд ононро монанди мо
офаридааст. Оё сазовор аст, касе аз
шумо гумон бибарад рисолате, ки
бар асоси он миллионҳо миллион
инсон ба зиндагии худ идома
додаанд ва ба эътиқод ба он
мурдаанд, дурӯғ ва фиребкорию
ҳуққабозӣ бошад?! Ман ба ҳеч вачҳ
наметавонам чунин гумонеро дошта

бошам, агар дурӯғ ва хиёнат битавонад то ин андоза дар назди мардумон ривоч пайдо кунад ва то ин андоза дар байни мардум мавриди таъйиду қабул воқеъ шавад, бояд гуфт, ки мардум чуз иддаи аблаҳу девона чизе нестанд ва дар зиндагӣ чуз пастӣ ва абасу гумроҳӣ чизи дигаре вуҷуд надорад, беҳтар он буд, ки аслан чунин ҳаҳоне вуҷуд нашошта бошад». [\[24\]](#)

Карлоил дар идомаи суханаш мегӯяд: «Эй бародарони мӯҳтарам, магар касе дидааст, ки як инсони дурӯғгӯ битавонад динеро бунёд ниҳад ва онро мунташир намояд? Қойи таачҷуб аст! Қасам ба Худо, инсони дурӯғгӯ ҳатто наметавонад

хонаеро аз хишт бисозад, дурӯғгӯе,
ки бо хусусиятҳои қиру гач ва хок
ва амсоли онҳо ошноӣ надошта
бошад, чӣ тавр метавонад чунин
сохтмони азимеро бино кунад, ки
шомили як ҷаҳон аз маводи
мухталиф аст. Оре, дурӯғгӯ
наметавонад чунин сохтмони
боазаматро бино кунад ва шоиста
нест дастоварди дурӯғгӯ муддати
дувоздаҳ қарн побарҷо ва собиту
барқарор бошад ва садҳо миллион
инсонро ба наҳви аҳсан раҳбарӣ
намояд, балки сазовор он аст, ки
ҳарчи сареътар поятҳои он дарҳам
рехта шавад ва мунҳадим гардад ва
ба сурати набудае дарояд».

МУҲАММАД РИСОЛАТИ ҲАМА ПАЙҒАМБАРОНРО ТАҲАҚҚУҚ МЕБАХШАД

Аммо охирин фарз, ки мегӯяд
Муҳаммад ҳарчанд пайғамбар
набудааст, вале камолоту, ҷазоил ва
маънавиёту хайру баракатеро бо худ
овардааст, ки комилтар аз ҷазоиле
аст, ки дигар пайғамбарон онҳоро бо
худ овардаанд, амр ба маъруф ва
наҳй аз мункар ва баргузори
ибодатро монанди пайғамбарон
ривоч додааст, бояд бигӯем ин фарз
низ монанди дигари фарзҳои пеш
ботилу пуч ва беасос аст ва дар
муқобили нақду баррасӣ тоби
муқовиматро надорад, чун қабули
ин фарз ба маънои дигаргунӣ

суннат ва низоми ҳастӣ аст. Чӣ тавр фарз мешавад, ки Муҳаммад дурӯғгӯ аст, вале шариату қонун ва динеро бо худ овардааст, ки аз одилонатарин динҳо ва шариатҳои зоҳиршуда бар сахнаи вучуд ба шумор меояд, шомили усул ва қавоиде аст, ки адолати мутлақ ҳастанд ва дарбаргирандаи тамоми омилҳои тараққӣ ва тамаддуну пешрафт мебошанд.

Доктор Густав Лубун дар китоби худ ба номи «Тамаддуни араб» мегӯяд: «Ба ростӣ, усули ахлоқие, ки дар Қуръон ҳаст, ба андозаи тамоми усуле, ки дар тамоми динҳои дигар вучуд дорад, баланду мутараққӣ аст». [\[25\]](#) Боз

дар идомаи суханонаш мегӯяд:
«Муҳаммад дар мамолики арабӣ ба
пирӯзие даст ёфт, ки тамоми
диёнатҳои қабл аз Ислом
натавониста буданд ба он дастрасӣ
пайдо намоянд, монанди яҳудияту
масеҳият, ки натавонистанд
пирӯзие, ки Ислом ба даст овард, ба
даст биоваранд. Бинобар ин,
наметавон ҳадд ва андозаеро барои
фазлу бузургвории Муҳаммад бар
миллати араб дар назар гирифт». [\[26\]](#)

Ва мегӯяд: «Ҳар гоҳ микӯси
шахсияти инсонҳо корҳое бошад, ки
анҷом додаанд, Муҳаммад аз
бузургтарин шахсиятҳои инсонӣ
хоҳад буд, ки таърихи онро
муаррифӣ кардааст».

Ба ростӣ, баъзе аз нависандагони
Ғарб нисбат ба Пайғамбар
(с) инсоф ба харч додаанд, аммо
таассуби динӣ чашми муаррихони
Ғарбро кӯр сохта, ки қодир нестанд
ба фазилати ӯ эътироф кунанд.

Аллома ва донишманди бузург
Бортлами Сент Ҳиллар мегӯяд: «Ба
ростӣ, Муҳаммад аз ҳамаи арабҳои
замони худ поктар ва аз ҳамаи онон
диндортар буд, бо бархурдорӣ аз
рифъату муҳаббати фаровон ва
имтиёзоти ахлоқии фавқулодда
қудрату азамати таърихии худро ба
даст овард. Бидуни шак, дине, ки
Муҳаммад мардумро ба қабули он
даъват мекард, неъмате буд бас
бузург барои тамоми миллатҳое, ки

ба он гаравиданд ва ба он имон оварданд». [\[27\]](#)

Ин буд шубҳаҳое, ки мункирони рисолати Пайғамбар (с) онҳоро ворид менамоянд, хостем онҳоро як ба як ботил намоем ва собит кардем, ки ҳеч як аз онҳо арзиши илмӣ надоранд ва аз ҳақиқат бебаҳра ҳастанд, пас танҳо як роҳ барои мо боқӣ мондааст, **ки бигӯем:**

Муҳаммад расул ва фиристодаи Парвардигори олам мебошад!!!

Китоби «**Рӯҳи ислом**» асосҳои дини мубини исломро дар партави Қуръону ҳадис ва пажӯҳишҳои илмии нав баён намуда, каломии илоҳӣ будани Қуръони карим ва ҳаққонияти паёмбарии ҳазрати

Муҳаммад (с)-ро бо далоили илмӣ бозгӯ менамояд.

---

[1] Ислом ва насроният. Таълифи Шайх Муҳаммад Абду. – С.150.

[2] Нақл аз тарҷумаи арабии устод Аҳмад Фатҳӣ Зағлул. – С. 7.

[3] Амио Дермангом. Ҳаёти Муҳаммад (с). - Порис.. – С. 129.- 135.

[4] «Эъҷозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 222.

[5] «Рисолату-т-тавҳид»-и Шайх Муҳаммад Абду. – С. 170.

[6] «Эъқозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 209.

[7] «Эъқозу-л-Қуръон»-и Рофеъӣ. – С. 203.

[8] Хамон чо. – С. 269

[9] Тасвири фаннӣ дар Қуръон.
Таълифи устод Саййиди Қутб. – С.
83-83.

[10] «Мин балоғати-л-Қуръон».
Таълифи доктор Аҳмади Бадавӣ.

[11] «Эъқозу-л-Қуръон»-и
Боқилонӣ. – С. 39.

[12] «Эъқоз-у-л-Қуръон»-и Рофеъӣ.
– С. 39.

[13] «Эъчоз-у-л-Қуръон»-и Рофеъӣ.
– С. 273.

[14] Нақл аз китоби «Ан нучум фи масолиқиҳо».

[15] Нақл аз китоби «Аш-шамс».

[16] Мусиъун ё аз решаи феъли «авсаъа»-и лозим муштак шудааст, ки ба маънои мо ўро васеъ карор додаем ё аз «авсаъа»-и мутааддӣ аст, яъне мо онро густариш медиҳем.

[17] Аз китоби «Ал-олам ва Эйнштейн».

[18] Нақл аз китоби «Аш-шамс», таълифи доктор Чому.

[19] Накл аз китоби «Баҳр моро ихота дорад», таълифи Рошелл Корсун.

[20] Бо ихтисор баргирифта аз китоби «Баъзе нишонаҳои эъҷози илмӣ дар Қуръони карим», таълифи доктор Зағлул Начҷор.

[21] Маъхази собиқ

[22] Аз китоби «Илм ҳанӯз хазида меравад». Таълифи Цеймс Стукули, устодёри илми табиии донишгоҳи Барнестон.

[23] “Ҳаёти Муҳаммад”. Таълифи Вашингтон Ирвинг. Тарҷумаи доктор Алӣ Ҳусайни Харбутлӣ. – С. 296, 298, 299.

[24] Ба нақл аз тарҷумаи арабии
устод Муҳаммад Сибоъӣ. – С. 54.

[25] Ба нақл аз тарҷумаи арабии
устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. –
С. 45.

[26] Ба нақл аз тарҷумаи арабии
устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. –
С. 128.

[27] Ба нақл аз тарҷумаи арабии
устод Муҳаммад Одили Зуъайтар. –
С. 128.